

*INNOVATIVE
TECHNOLOGIES
IN CONSTRUCTION
SCIENTIFIC
JOURNAL*

Google Scholar

ISSN INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

ISSN:2992-8893

BASE

Directory of
Research Journal
Indexing

OpenAIRE

OPEN ACCESS

doi Digital
Object
Identifier

zenodo

**INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN CONSTRUCTION
SCIENTIFIC JOURNAL (ITC)****TAHRIRIYAT| EDITORIAL**

- **JURNALNING BOSH MUHARIRI:**
- Hamdamova Muxlisa Adxamovna.
- **JURNALNING BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI**
- Qo‘ldoshev Ne‘matilla Xikmatilla o‘g‘li.
- **JURNALNING MAS‘UL KOTIBI:**
- Abdualiyeva Shaxzoda Saydali qizi.
- **JURNALNING TEXNIK HODIMI:**
- Sobitov Erkin To‘lqin o‘g‘li.
- **JURNALNING TAHRIRIYAT A‘ZOLARI:**
- Salimov Baxriddin Lutfullayevich, professor.
- Umarov Xasan Kobilovich, dotsent.
- Muzaffarova Maujuda Kadirbayevna, dotsent.
- Begmatov Pardaboy Abduraximovich, dotsent.
- Mehmonov Mashhurbek Husen o‘g‘li, dotsent.
- Xal‘fin GaliAskar Rustamovich, dotsent.
- Tadjibaev Sherzod Amirqulovich, dotsent.
- Begmatov Nodir Ismoilovich, dotsent.
- Ergashev Ulug‘bek Erkinjon o‘g‘li, dotsent.
- Normurodov Shahboz Ulugbekovich, dotsent.
- Muxammadiyev Ne‘matjon Raxmatovich, dotsent.
- Umarov Uchqun Vafuqulovich, dotsent.
- Boltayev Otabek Tashmuxammadovich, dotsent.
- Qutbidinov Odiljon Muhammadjon o‘g‘li, katta o‘qituvchi.
- Sharapov Shuxrat Azamatovich, dotsent v.b.
- Tuychiyeva Malika Nabiyevna, dotsent.
- Hasanov Fozil Farhod o‘g‘li, dotsent v.b.
- Chorshanbiyev Umar Ravshan o‘g‘li, dotsent v.b.
- Kurbanova Muxabbat Mamadjonova, dotsent.
- Inagamov Sardor Gafurjanovich, dotsent v.b.
- Jumaboyev Sarvarbek Xamrayevich, dotsent.
- Saytdjanov Shovkat Nigmatjanovich, dotsent.
- Sobirova Ma‘mura Mirabdulla qizi, dotsent v.b.

INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN CONSTRUCTION: ilmiy jurnali.-№10 (1) 2024.
Jurnal har oyda elektron ko‘rinishda chiqariladi. Ta‘sischi va noshir: SHINE-AEB MCHJ. [https://
inntechcon.uz](https://inntechcon.uz)

TAHRIRIYATNING JOYLASHGAN JOYI: Toshkent viloyati, Chinoz tumani, B.
G‘ofurov ko‘chasi 32-uy. Telefon: 99 837 91 18 Email: elyorbek.begaliyevich@mail.ru

YUQORI MANEVRLI UNIVERSAL CHOPIQ TRAKTORINING RUL BOSHQARUVINING GIDRAVLIK TIZIMINI ASOSLASH

Shadiyev S.R., tayanch doktorant

Toshkent davlat transport universiteti Toshkent, O'zbekiston.

Annotatsiya: Maqolada yuqori manevrli universal chopiq traktorining rul boshqaruvining gidravlik tizimini asoslash yoritilgan. Bunda to'rt g'ildirakli traktorni minimal radiusda aylantirish jarayonlari tushintirilgan.

Kalit so'zlar: Traktor,paxtachilik,g'ildirak,ko'prikl.rul.

Kirish. Traktorning boshqaruvi rul mexanizmi, rul boshqaruvi va kuchaytirgichlardan iborat.

Burilish mexanizmlari barcha ish sharoitlarida traktorning yuqori manevrligini ta'minlashi, g'ildiraklarning sirpanishini oldini olishi, barqaror to'g'ri chiziqli harakatni ta'minlashi va g'ildiraklardan zarba va zarbalarni boshqaruv elementlariga o'tkazmasligi kerak. Qishloq xo'jaligi asboblarning mavjudligi, keng koleya yoki jo'yakdan chiqish traktorni burish qarshiligini keskin oshirib, boshqarishni qiyinlashtiradi. Rulni boshqarish tizimlari og'ir ish sharoitida traktorni boshqarishni osonlashtirish uchun ishlatiladi [1].

Gidrohajmli rul boshqaruvi uchun mo'ljallangan:

- traktor harakatlanayotganda yetakchi old g'ildiraklarning aylanishini boshqarish;
- traktorni joyiga burishda yetakchi old g'ildiraklarning aylanishini boshqarish;
- burilish vaqtini qisqartirish;
- rulda kuchini kamaytirish;
- traktorni burish paytida to'siqlarga urilganda zarbalarni yutish.

Gidrohajmli boshqaruvni boshqarish tizimining afzalliklari:

- ixchamlik;
- kichik massa;
- Rulni istalgan joyda joylashtirish qobiliyati;
- uning holatini balandlik va qiyalik burchagi bo'yicha oson sozlash;
- har qanday traktorni boshqarish usuliga oson o'tish.

Gidrohajmli boshqaruv boshqaruv yuritmalarining asosi rul g'ildiragi tomonidan aylantirilgan nasos-dozatordir.

Traktor boshqaruvini nasos- dozatori quyidag'ilarga mo'ljallangan:

- so'rish nasosidan g'ildirak aylanishining gidravlik silindriga oqadigan ishchi suyuqlikning yo'nalishini va oqim tezligini o'zgartirish valining aylanish burchagiga mutanosib ravishda o'zgartirish;

- so'rish nasosi ishlamayotgan vaqtda ishchi suyuqlikni ishchi organga yetkazib berish.

Ochiq markazli nasos dozatorlaridan foydalanish paytida, rul tizimining nasosi tomonidan ta'minlanadigan ishchi suyuqlik oqimi faqat Rul kolesasini aylantirish paytida ishlatiladi. Ushbu ishchi suyuqlik ijro etuvchi gidravlik silindrlarga yo'naltiriladi.

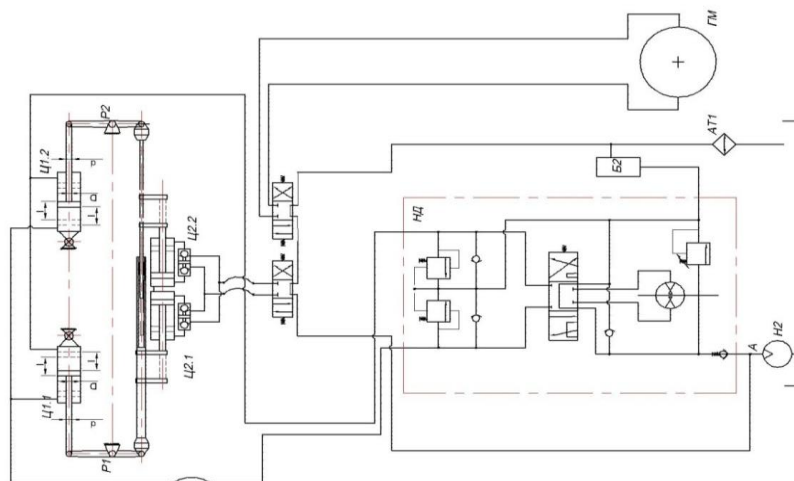
Rul g'ildiragi tinch holatida, rul nasosidan keladigan oqim nasos-dozatordan o'tmaydi, aksincha u drenaj liniyasiga yo'naltiriladi.

Rul boshqarivuda nasos-dozator bu rul jambaragi uzatish valining aylantirish natijasida suyuqlikni tarqatib beradi; nasos dozatordan gidravlik silindrga yetkazib beriladigan ishchi suyuqlik hajmi rul jambaragining aylanish burchagiga mutanosibdir.

Xavfsizlik klapani ta'minot nasosi tomonidan bosimning haddan tashqari yuklanishidan himoya qilish funksiyasini bajaradi; xavfsizlik klapanlari ta'minot quvurining sinishi paytida ishchi suyuqlikning oqishini oldini oladi; zarbaga chidamli xavfsizlik klapanlari yo'ning

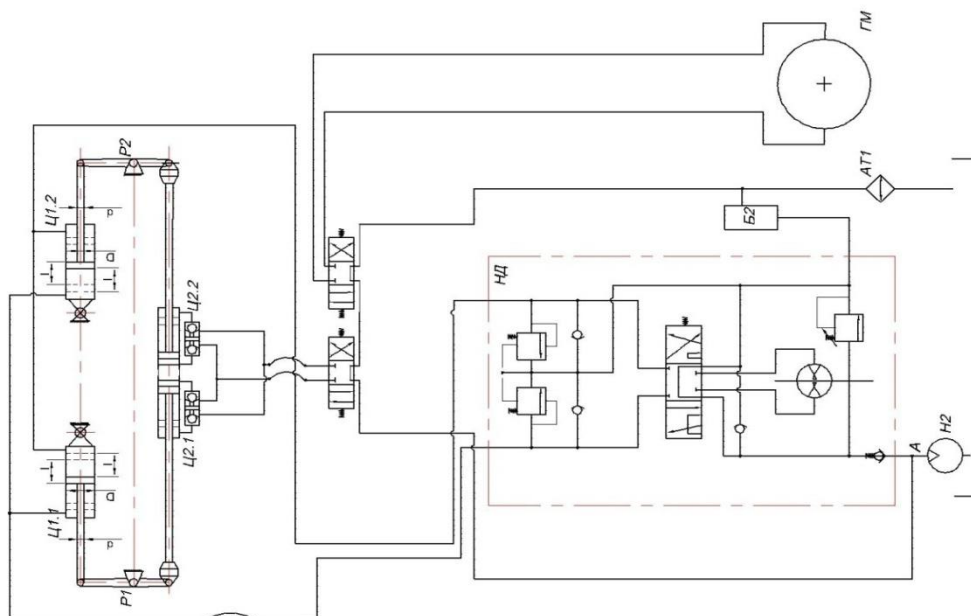
g'ildiraklarga ta'siri paytida gidravlik tizimni bosim ko'tarilishidan himoya qilish funksiyasini bajaradi.

Filtr gidravlik suyuqlikni filtrlash uchun mo'ljallangan. Agar drenaj liniyasida bosim kuchaygan bo'lsa, ishlaydigan suyuqlikni filtrni chetlab o'tib, uni yo'q qilishdan himoya qiladigan B tankiga yo'naltiradigan xavfsizlik klapani ishga tushiriladi.

1-Rasm. To'rt g'ildirakli paxtachilik traktorini minimal radiusli joyida aylantirish imkoniyatini taminlovchi rul boshqaruvi va gtdrodinamik burish mexanizmining gidravlik sxemasi

Traktorning ikkita yetakchi old g'ildiragining aylanishi bitta teleskopik ko'ndalang surish bilan boshqariladigan rul trapesiya mexanizmi yordamida amalga oshiriladi.

2-Rasm. To'rt g'ildirakli paxtachilik traktorini minimal radiusli joyida aylantirish imkoniyatini taminlovchi rul boshkaruvi va gtdrodinamik burish mexanizmining gidravlik sxemasi (taklif etilayotgan konstruksiya uchun)

Bir uchi bilan old g'ildiraklarning most balkasiga, ikkinchi uchi bilan chap va o'ng old g'ildiraklarning ikki richagining aylanadigan dastagiga biriktirilgan bir juft gidravlik silindr (S1.1; s1.2) harakatlanayotganda traktorning aylanishini ta'minlaydi; gidravlik suyuqlik bir vaqtning o'zida bitta silindrning porshen bo'shlig'iga va boshqa silindrning shtok bo'shlig'iga beriladi (biri silindr uzaytiriladi, ikkinchisi qisqaradi). Birinchi juft silindr (S1.1; s1.2) traktor harakatlanayotganda burilishini ta'minlaydi.

Rul trapesiyasining ko'ndalang teleskopik tyagasiga o'rnatilgan ikkinchi juftlik (S2.1; s2.2) traktorni joyida aylantirganda old g'ildiraklarni oldindan belgilangan holatga aylantirish uchun xizmat qiladi; gidravlik suyuqlik teleskopik tyagani uzaytirishda ikkita silindrning porshen bo'shlig'iga beriladi. Bu juft silindrlar old g'ildiraklarni traktorning bo'ylama o'qiga nisbatan to'g'ri chiziqli harakatda bo'lgan holatidan buradi. Ikkinchi juft silindrlar (S 2.1; C 2.2) traktorni joyida burilishini ta'minlaydi.

1-rasmda gidravlik hajmli rul boshqaruvining prinsipial sxemasi ko'rsatilgan. Gidravlik yuritmalarning quvvat qismi gidravlik nasos N, nasos-dozator ND, gidravlik silindrlar **s1.1; s1.2; s2.1; s2.2** dan va ularni bir-birlari bilan biriktirib suyuqlikni harakatlantiruvchi quvurlardan iborat. Ularga qo'shimcha ravishda, gidravlik yuritmalarga B bak va F filtri kiradi.

B bakdan N nasosi orqali ishlaydigan suyuqlik oqimi ND nasos-dozatorga yo'naltiriladi, bu yerda nasos-dozatorni taqsimlagichi ishchi suyuqlikning harakat yo'nalishini va oqimini tartibga soladi. Keyin ishchi suyuqlikning oqimi ishchi organlarga yoki **s1.1; s1.2** yoki **s2.1; s2.2** ga yo'naltiriladi. **KP1; KP2**, xavfsizlik klapanlarini o'rnatish gidravlik silindrlardan juftligining ishlashi paytida suyuqlikni chiqarishni ta'minlaydi.

Nasos-dozatorning gidromotori suyuqlik harakati yo'nalishini o'zgartirganligi sababli, gidromotor va gidravlik silindrlarni bog'laydigan har qanday gidravlikliniyalar ham bosimli, ham so'ruvchi bo'lishi mumkin. Shuning uchun ularning har biri xavfsizlik klapanlari tomonidan ruxsat etilgan maksimal bosimdan oshib ketishdan himoyalangan. Klapanlar ishga tushirilganda, suyuqlik yuqori bosimli holatdan past bosimli holatga o'tkaziladi. Bundan tashqari, tarmoq drenajga ulanadi, buning natijasida ortiqcha suyuqlik to'ldiriladi yoki chiqariladi.

Xulosa

To'rt g'ildirakli paxtachilik traktorini minimal radiusli joyida aylantirish imkoniyatini taminlovchi rul boshkaruvi trapesiyasining konstruksiyasi tanlandi va asoslandi. Bunda avvalgi konstruksiyada ikkita aloxida gidrotsilindr va teleskopik tyaga o'rniga ikkita shtokli ikki tomonga harakatlanuvchi bitta maxsus yasalgan gidrosilindrga almashtirildi. Buning natijasida gidrosilindrlar harakati barqarorlashdi hamda material va ishlab chiqarish sarfi kamaytirildi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Axmetov A.A., Usmanov I.I., Ruziev D.A. "Universalno-propashnoy traktor, snabjennyy funktsionalnym perednim mostom // Resurstejamkor qishloq xo'jalik mashinalarini yaratish va ulardan foydalanish samaradorligini oshirish" mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi. – Gulbaxor, 2014. – S. 117-119.
2. Shermuhamedov, A. A., Shadiyev, S. R., Astonov, B. J., & Asomov, S. A. (2023). Yuqori manevrli 4 g'ildirakli universal chopiq traktorining paxtachilikdagi o'rni: yuqori manevrli 4 g'ildirakli universal chopiq traktorining paxtachilikdagi o'rni.
3. Shermuhamedov, A. A., S. A. Asamov, and S. R. Shadiyev. "Burilish tizimini takomillashtirishda olib borilayotgan ishlar tahlili." *Innovatsionnye issledovaniya v sovremennom mire: teoriya i praktika* 2.11 (2023): 23-27.

4. Ubaydullayev G. K., Shadiev S. R. Investigation of the deviation of the shape of the surfaces of parts on their performance //AIP Conference Proceedings. – AIP Publishing, 2024. – T. 3045. – №. 1.
5. Shermuxamedov A. A., Shadiev S. R., Jumaniyazov X. J. Gidravlicheskiy differentsialnyy mexanizm povorota traktora //research and education. – 2022. – T. 1. – №. 7. – S. 196-200.

**FORTEPIANO AKADIMEK SINFINING IXTISOSLASHTIRILGAN
MAKTABLARIDA O'QUVCHILARNI BADIY VA IJODIY TEXNIKASINI
SHAKLLANTIRISH**

Normurodova Lobar Mamasoliyevna

Annotatsiya: Maqolada Fortepiano sinfi o'quvchi va talabalarining badiiy va ijodiy texnikasini shakllantirish omillari yoritilgan bo'lib, bunda; ijrochilarni Fortepiano va klavish cholg'ularida texnik mahoratini nazariy va amaliy jihatdan yangicha zamonaviy metodlar orqali o'stirib borish, sahna badiiy ko'rinishlarining o'zga xos psixologik jarayonlariga kompetentlikni kreativlikda rivojlantirib borish kabi kasbiy - uslubiy ta'lim yo'nalishiga mo'ljallangan.

Annotation: The article highlights the factors of formation of artistic and creative techniques of piano class students, in which; It is intended for the professional-methodical direction of education, such as the theoretical and practical development of the technical skills of piano and keyboard performers using new and modern methods, as well as the development of creative abilities for specific psychological processes of stage artistic performance.

Kalit so'zlar: pianino tovushlari, musiqa va san'at yo'nalishi, musiqa maktabi o'quvchilari

Keywords: piano sounds, music and Art Direction, music schoolchildren

Ixtisoslashtirilgan sana't va madaniyat maktablari "Fortepiano" yo'nlishida ta'lim olayotgan o'quvchilarning texnikasini rivojlantirish ularni kelajakda Oliy O'quv yurtlariga kirishida, o'z kasbining ustasi bo'lishida muhim rol o'ynaydi. Aynan mana shu bosqichda pionistning texnikasini tarbiyalash lozimdir. Agar ijrochining texnikasi oshirilmas ekan undan yaxshi kuy yaxshi tovushlarni kutish ham noo'rindir. Texnikasi yaxshi rivojlanmagan o'quvchi ijrosida chalinayotgan asar notekis, tovushlar baqiroq va aksincha piano tovushlar esa, eshitilmay qolishiga, o'quvchida asbobni his qilish malakalari yetishmayotganini ko'rishimiz mumkin.

Musiqa va san'at maktablarining qayta rekonstruksiya qilinishida, yangi-yangi san'at dargohlarining barpo etilayotganligi, O'zbekiston davlat konservatoriyasi faoliyatini mukammallashtirish, Maqom san'tini rivojlantirish, kompozitorlar va bastakorlar faoliyatlarini yanada kuchaytirishga qaratilgan Prezident qarorlari yurtimizning musiqa san'atini yuqori cho'qqilarga ko'tarishda, san'atkorlarning milliy madaniyatimizni bundanda keng rivojlantirish yo'lida xizmat qiladi. Ustoz san'atkorlarimiz saboqlari yosh iste'dodlarning kelajakda san'atimizni asrab-avaylash, boyitish, rivojlantirish hamda keng targ'ib etishlari uchun poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Shuning bilan bir qatorda yana bir holatni alohida ta'kidlab o'tish joizki, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2016-yil 30-dekabrda mamlakatimiz ilm-fan namoyondalari bilan uchrashuvda mamlakatimiz oliy ta'lim tizimini tubdan islox qilish kerakligini ta'kidladi.

Ayniqsa, O'zbekiston fortepiano san'ati bugungi kunda dunyo e'tirofiga sazovor bo'lib, o'sib kelayotgan yosh avlod tarbiyasiga o'zining ijobiy ta'sirini ko'rsatmoqda va bunday yuksak natijalar negizida "Farzandlarimiz bizdan ko'ra kuchli, bilimli, dono va albatta dono bo'lishlari shart"1 deya da'vat etayotgan Prezidentimiz SH.Mirziyoyevning sohaga ko'rsatayotgan e'tiborlari hamda yaratilib berilayotgan shart-sharoitlar asosdir desak, mubolag'a bo'lmaydi. Mustaqillik yillarida musiqa va san'at yo'nalishi bo'yicha tahsil olayotgan yoshlarimiz uchun keng

---

¹Sh.Mirziyoyev "Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz". -T., "O'zbekiston", 2017, 13- bet.

imkoniyatlar eshigi ochib berildi, musiqiy ta'lim samaradorligini yanada oshirish doirasida ko'plab qonun loyihalari ishlab chiqilib, hayotga tatbiq etilib kelinmoqda.

“Fortepiano akademik sinfining ixtisoslashtirilgan maktablarida o'quvchilarni badiiy va ijodiy texnikasini shakllantirish omillarining konsert janridagi asarlari Korganov V. D. ning “Betxoven. Biografichesskiy etyud”² kitobida ayniqsa skripka uchun konserti to'g'risidagi ma'lumotlar keltirilgan. Bunda, “Fortepiano va texnika” haqidagi to'liq ma'lumotlar ko'plab maqola, ocherk, monografiya, kitoblar orqali bizgacha yetib kelgan. Jumladan: Brokgauz va Efronlarning “L. Betxoven haqidagi ensiklopedik slovar”³ida “Vena klassik kompozitorlari” hayot va ijod yo'li haqida ma'lumotlar keltirilgan bo'lib, konsert janridagi asarlarining asosiy xususiyatlari haqida batafsil ma'lumotlar keltirilgan. “Vena klassik maktabi” to'g'risida yozilgan monografiya, kitob, maqola, ocherklarning o'zbek tiliga tarjima qilinganlari nihoyatda kam. Asosan rus tilidagi qo'llanmalar mavjud.

SHuningdek, maktab tizimida musiqa tarbiya masalalariga oid kompleksli akadem-tarbiya uslubiy kreativligi va kompotentligi masalalariga jahonshumul ahamiyat kasb etgan Yevropalik Zoltan Koday(1882-1967), Karl Orf (1895-1982), AQSHda Xelen Xayner, Rossiyalik Dmitriy Borisovich Kabalevskiy (1904-1987) ni pedagogik metodlari o'rganilgan.

Musiqa va san'at sohalarida oliy ma'lumotli kadrlarni ko'paytirish masalalariga ham katta e'tibor qaratilmoqda.

Bugungi kunda mamlakatimizda 800 dan ortiq madaniyat markazlari 312 ta musiqa va san'at maktablari mavjud bo'lib, bularda tahsil olayotgan o'g'il-qizlar soni 130 ming nafarga to'g'ri keladi. Tashabbusga binoan bu ko'rsatkichlarni yanada rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratilmoqda.

Bu borada ko'proq yoshlarni musiqaga qiziqtirish maqsadida yoshlar uchun madaniyat sohasidagi yoki bo'lmasa shu sohada ta'lim oluvchi o'quvchilar birlashib umumta'lim maktablarida musiqa kechalarini uyushtirib o'z iste'dodlarini namoyon qilishmoqda. Va shu bilan birgalikda ular estetik zavq olishlari uchun sharoit yaratib berilmoqda. Bizlar ham o'tgan yili musiqa maktab o'quvchilari bilan birgalikda umumta'lim maktablarida musiqiy kechalar uyshirdik va bolalarni musiqaga jalb qilish uchun bor imkoniyatlarimizni ishga soldik.

Mamlakatimizdagi ijrochilik masalalari, turli milliy maktablar, davrlar, uslublar va taniqli pianino ijrochilari tomonidan individual yondashgan holda talqin etilishi zamonaviy musiqa ilmining ahamiyatli va muhim mavzularidir.

Musiqaga oid rus va jahon adabiyotlarida ijrochilikning shakllanish tarixi, tahlili, ijro masalalariga oid ko'pgina ma'lumotlar olish mumkin.

Adabiyotlar:

1. Либерман К. Работа над фортепианной техникой. М., 1971; 3-е изд — М. 2004.
2. Либерман К. Творческая работа пианиста с авторским текстом. М., 1988.
3. Любомудрова Н. Методика обучения игре на фортепиано М., 1982.
4. Малинковская А. Вопросы исполнительского интонирования в работах Б В Асафьева // Музыкальное исполнительство Вып. 11. М., 1983.
5. Малинковская А. Класс основного музыкального инструмента. Искусство фортепианного интонирования М., 2005

²Korganov V. D. “Betxoven. Biografichesskiy etyud”. –M., 1997.

³Brokgauz va Efron“L. Betxoven haqidagi ensiklopedik slovar”

ЕР БОЗОРИНИНГ ИҚТИСОДИЙ МАЗМУНИ**Убайдов Миршод Исмаилович**

Давлат активларини бошқариш агентлиги бош мутахассиси

Аннотация. Ушбу мақола ер бозори тушунчаси, мазмун ва моҳияти, функциялари каби иқтисодий тушунчаларни илмий асослашга бағишланган.

Калит сўзлар: ер, бозор, механизм, иқтисодиёт, тақсимлаш, инвестиция, ресурс.

Annotation. This article is devoted to the scientific justification of economic concepts such as the concept of the land market, its content and value, its functions.

Key words: land, market, mechanism, economy, distribution, investment, resource.

Қириш. Жамиятимиз ва иқтисодиётда жадал ўсиб бораётган эҳтиёжларни қондириш, ўз навбатида, ер ресурсларидан оқилона ва самарали фойдаланишни талаб қилади. Дарҳақиқат, бугунги кунда дунёда ер ресурсларини бошқариш билан боғлиқ кўплаб муаммолар мавжуд. Хусусан, ерларни қайта тақсимлашнинг фаоллашаётгани, ер унумдорлигининг пасайиши ва инвестициялар етишмаслигининг олдини олиш, ерларнинг деградациясини бошқаришнинг иқтисодий усуллариининг мавжуд эмаслиги, қишлоқ хўжалиги ерларини йўқотишларнинг олдини олиш шулар жумласидандир [1].

Ер ислохотининг норматив-ҳуқуқий базасини такомиллаштириш соҳасида қуйидаги чора-тадбирларни амалга ошириш зарур:

– кўчмас мулкдан рухсат этилган фойдаланиш бўйича шаҳарсозлик қоидаларини белгилаш мақсадида аҳоли пунктлари ва бошқа ҳудудлар ерларини ҳудудий районлаштиришни яқунлаш;

– Республика субъектлари ва туман ерлари чегараларини жойларда белгилаш жараёнини яқунлаш;

– ахборот базаси сифатида ер тузиш ва шаҳарсозлик ҳужжатлари кадастрини яратиш;

– кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларни ва у билан тузилган битимларни

давлат рўйхатидан ўтказиш тизимини такомиллаштириш;

– давлат ер кадастри ва ер тузиш кадастри ва шаҳарсозлик ҳужжатлари билан ахборот ўзаро алоқаси доирасида тегишли ишлаб чиқариш инфраструктураси – транспорт коммуникациялари, газ, ичимлик суви ва иссиқлик таъминоти билан таъминланган жойларда саноатни ривожлантириш учун бўш ерлар реестрини яратиш; электр таъминоти, алоқа;

– инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш учун ер участкаларига ҳуқуқлар беришни соддалаштириш;

– ер участкасига ва унда жойлашган биноларга (иншоотларга) бир вақтнинг ўзида мулк ҳуқуқини рўйхатдан ўтказишни назарда тутувчи ягона кўчмас мулк объектининг ҳуқуқий тушунчасини қонун ҳужжатларида қайд этиш;

– ер участкаси гарови остида бўлажак қурилишни кредитлаш имкониятини яратиш мақсадида ер участкаларини мулкка ёки узоқ муддатли ижарага берилган кўчмас мулк объекти сифатида дастлабки рўйхатдан ўтказган ҳолда асосан рақобатбардош тарзда таъминлашга изчил ўтишни таъминлаш;

– давлат ёки муниципал мулкдаги ер участкаларига эгалик ҳуқуқини уларда жойлашган кўчмас мулк эгаларига ўтказиш жараёнини яқунлаш; корхоналарнинг сотиб олиш учун ажратиладиган ўз маблағлари миқдорини камайтириш мақсадида мулкдор-корхоналарга ер участкаларини сотиб олишда бўлиб-бўлиб тўлаш механизмларини ишлаб чиқиш;

- ернинг табиий хусусиятларини сақлаш ва тиклашга қаратилган ер ресурсларини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш устидан самарали назоратни ташкил этиш;
- минимал харажатлар билан мулкни ҳисобга олиш имкониятини таъминлаш учун миқдорнинг ҳуқуқларини амалга ошириш механизмларини яратиш [2].

Кўчмас мулк бозорини давлат томонидан тартибга солишни такомиллаштириш соҳасида қуйидаги чора-тадбирларни амалга ошириш зарур:

- лойиҳа ҳужжатларини давлат экспертизасининг ҳар бир тури бўйича комплекс субъектларни, уларни амалга ошириш муддатларини қонунчилик билан белгилаш;
- Ер ва кўчмас мулкни тасарруф этиш функциясини турли идоралар ваколатларидан чиқариб ташлаш, бундан давлат мулкдор сифатида вакили бўлганидан ташқари;
- тартибни соддалаштириш ва кичик тадбиркорлик субъектларининг давлат ва коммунал кўчмас мулк объектларини сотиш бўйича аукционларда тенг киришини таъминлаш [3].

Кўчмас мулк бозорини ривожлантиришда давлат муваффақиятининг энг муҳим кўрсаткичлари кўчмас мулк билан боғлиқ битимлар тузиш вақти ва харажатларини қисқартиришдир. Макроиқтисодий даражадаги бозор инфраструктураси жамиятда бозор иқтисодиётини ривожлантириш ҳақидаги ғоялар босқичма-босқич шаклланади: биринчи навбатда, ушбу концепциянинг мазмуни баён қилинади, сўнгра вазият баҳоланади, уни ўзгартириш имкониятларига ойдинлик киритилади ва вақт ўтиши билан танланган инфраструктура ҳақида тушунча берилади. бозор модели иқтисодий субъектлар ўртасидаги муносабатлар шакли сифатида кристалланади [4].

Бозор инфраструктураси ишлаб чиқариш ва истеъмол ўртасидаги боғлиқликдир ва шунинг учун у иқтисодиётга катта таъсир кўрсатади. бу тушунча хилма-хил бўлиб, унинг моҳиятини товар ва бошқа бозорларнинг нормал фаолият юритишини, ишлаб чиқарувчилар ва истеъмолчиларнинг ўзаро ҳамкорлигини ва самарали хизмат кўрсатишини таъминловчи муассасалар, ташкилотлар, давлат ва тижорат корхоналари йиғиндиси сифатида белгилаш мумкин. Ривожланган бозор инфраструктураси вақтинчалик товар тақчиллигини тезда ҳал қилиш имконини беради, чунки ахборот, хизмат кўрсатиш, банк, суғурта ва бошқа хизматлар комплексида самарали инвестиция муҳитини яратиш ва талабни қондиришга ёрдам беради [5].

Бозор иқтисодиёти субъектлари ўртасидаги иқтисодий муносабатлар ва ўзаро муносабатларнинг узлуксиз ишлашини таъминлаш товар-пул оқимлари ҳаракатини тартибга солиш, бозор иқтисодиётининг субъектлари, бир томондан, ресурслар эгалари ва маҳсулот эгалари, иккинчи томондан, тижорат тузилмалари ва давлатдир.

Хўжалик юритувчи субъектларнинг таснифлари бир-бирини тўлдирди ва бу – субъектларни турли мезонларга кўра фарқлайди. танланган функцияларнинг ҳар бири маълум функциялар ёки хусусиятлар билан тавсифланади. таъминловчи функция ўз моҳиятига кўра иқтисодиёт инфраструктурасига боғлиқ бўлган ички функция бўлиб, унинг моҳияти ва бевосита мақсадини тавсифлайди.

Бу хусусият пасивдир, бозор инфраструктураси бутун иқтисодиётнинг қуйи тизими сифатида бозор иқтисодиётига иқтисодий функцияларни (биринчи навбатда, ресурсларни мақбул тўплаш ва улардан иқтисодий фаолият маҳсулотларини яратиш каби) бевосита иштирокисиз бажариш учун шароит ва имкониятларни тақдим этади. Бу маҳсулот яратиш, аммо бу функцияни ҳам тўғридан-тўғри таснифлаш мумкин, чунки адекват

инфраструктурани шакллантириш иқтисодий тизимнинг мавжудлиги ва такрор ишлаб чиқарилиши, шунингдек, унинг ривожланишининг бевосита ва ажралмас шартларидан биридир.

Тартибга солиш функцияси таъминловчидан кейинги, унинг давомидир, лекин унинг хусусиятлари бошқача, тўғридан-тўғри қарама-қарши, биринчи навбатда, ташқи кўринишдир. Инфраструктура иқтисодий тизимнинг қуйи тизими бўлишига қарамай, бу қуйи тизим хўжалик юритувчи субъектлар ўртасидаги ўзаро таъсир жараёнидан юқорида мавжуд бўлиб, уларсиз, бошқа томондан, муайян шароитларда, бутун ижро этиш жараёнига жуда муҳим таъсир кўрсатиши мумкин. Бу вазифада бу функция фаол бўлиб, бу айниқса иқтисодиёти ўтиш давридаги мамлакатларда сезилади. ниҳоят, ўз табиатига кўра, бу қарама-қарши ҳаракат функцияси бўлиб, иқтисодиётга бевосита маҳсулот яратиш соҳасидаги муайян муаммолар ҳақида сигнал беради.

Иккала функция бир-бири билан чамбарчас боғлиқ ва бир-бирисиз амалга оширилмайди. Уларнинг ўзаро таъсири натижаси аниқ белгиланган синтетик эффект бўлиб, уни товар-пул оқимлари ҳаракатини оптималлаштириш сифатида аниқлаш мумкин. Товар-пул оқимларининг ҳаракатини таъминлаш ва тартибга солиш жараёнида инфраструктура товарлар ва хизматларга бўлган ижтимоий эҳтиёжлар ва ишлаб чиқариш жараёнининг уларни зарур миқёсда қондириш қобилияти ўртасидаги мувофиқликни ёритишга ёрдам беради.

Бу иккала функцияни амалга оширишда интеграцияни таъминлайди, ресурсларни тақсимлашда мутаносибликка еришади, бу эса, ўз навбатида, ресурслар ва маҳсулотларни тақсимлаш билан боғлиқ харажатларни минималлаштиришга олиб келади. Шунинг учун ҳам инфраструктура ўз вазифаларига кўра иқтисодиёт самарадорлигини ҳамда унга хос бўлган даражада ва механизмлар орқали таъминлайди.

Самарадорликнинг бу қисмини яширин самарадорлик деб аташ мумкин, чунки харажатлар ва фойдаларни солиштириш усуллари унга бевосита ва билвосита тааллуқли эмас.

Бозор инфраструктураси институтлари инвестициялар, хўжалик фаолиятининг турли жабҳаларини суғурталаш соҳасида воситачилик хизматларини кўрсатиш билан шуғулланади шунингдек, муҳим бўлган турли операцияларини амалга оширади. инфраструктурадан макроиқтисодий тартибга солишда ҳам фойдаланилади: унинг ёрдамида давлат инфляцияга қарши чора-тадбирларни, бандлик сиёсатини амалга оширади, иқтисодиётдаги циклик тебранишларга қарши курашади. Инфраструктура бозор иштирокчилари фаолиятининг маданиятлигини таъминлашга мўлжалланган, унинг элементлари ташқи субъектлар томонидан юкланмайди, балки бозор муносабатларининг ўзи томонидан шакллантирилади.

Бозор иқтисодиёти тизими - бу товар нархига асосланган бозор рақобати механизми орқали ресурсларни тақсимлаш ва улардан фойдаланиш тизимидир. У Иқтисодий товарларни яратиш ва уларни истеъмолчиларга этказиб беришни ўз ичига олади. иккинчиси товар айланмаси соҳасини ташкил қилишни талаб қилади. Бозор инфраструктураси - турли товарларнинг айланишини таъминловчи институтлар йиғиндиси. Товар ишлаб чиқарувчилар ва уларнинг бевосита истеъмолчилари ўртасидаги муносабатларни таъминлаш инфраструктура институтларининг асосий мақсади ҳисобланади. Бозор иқтисодиётининг нормал фаолият юритиши учун албатта инфраструктура зарур.

Хулоса. Бозор иқтисодиёти механизми иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солиш билан тўлдирилади. Ижтимоий-иқтисодий муносабатлар нуктаи назаридан бу тизимда ишлаб чиқариш воситаларига хусусий мулкчилик ҳукмронлик қилади, лекин айни пайтда

давлат, аралаш ва кооператив мулк муҳим рол ўйнайди. ушбу тизимни моддий-техника тараққиёти даражаси нуқтаи назаридан баҳолаб, бозор иқтисодий тизимини саноат ва постиндустриал иқтисодиёт сифатида белгилаш мумкин.

Бозор иқтисодиётининг аксарияти ишлаб чиқариш ва қазиб олиш саноати устунлик қиладиган саноат жамиятларидир, энг ривожланган мамлакатларда миллий иқтисодиёт таркибида хизмат кўрсатиш соҳасининг устунлиги билан постиндустриал ахборот иқтисодиёти вужудга келди.

Фойдаланилган адабиётлар

- [1] Abdurashid A., Muhammadbek M. Regulation of the Diversification of the Use of the District Land Fund through the General Scheme //Design Engineering. – 2021. – С. 2565-2581.
- [2] Altiev, A., & Mahsudov, M. (2020). Improvement of the regulation mechanisms of the land use diversification. International Journal of Pharmaceutical Research. ISSN, 9752366.
- [3] Sultanovich, A. A., & Ugli, M. M. D. (2019). Methods of forecasting and management of land fund diversification in local areas. International Journal of Recent Technology and Engineering, 8(3), 403-411.
- [4] Altiev, A. S., & Mahsudov, M. D. (2019). REPRODUCTION CYCLE OF LAND. Central Asian Problems of Modern Science and Education, 3(4), 96-102.
- [5] AR Babajanov, MD Mahsudov. Diversification of land fund in the district. Monograph. LAP Lambert Academic Publishing, 77-78

TUXUMDON KISTALARI, DIAGNOSTIKASI VA DAVOLASH.

Oltiboyeva E'tiborxon Baxrom qizi

Samarqand davlat universiteti Patologik anatomiya yo'nalishi 2-kurs ordinatori

Annotatsiya: Ushbu maqolada tuxumdon kistalari kasalligi kelib chiqishi, sabablari va patogenezini haqida ma'lumotlar berilgan. Bundan tashqari maqolada tuxumdon kistalari kasalligini keltirib chiqaruvchi omillar va unda kechadigan jarayonlar, tuxumdon kistalari turlari va tuxumdon kistalari kasalligini davolash profilaktikasi haqida ham ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Tuxumdon kistasi, gormon, follikulyar kistalar, CA125 testi, laparoskopik, Korpus luteum kistalari, gemorragik kist, magnit-rezonans tomografiya.

Abstract: This article provides information on the origin, causes and pathogenesis of ovarian cysts. In addition, the article contains information about the factors that cause ovarian cysts and the processes that occur in them, the types of ovarian cysts and the prevention of the treatment of ovarian cysts.

Key words: Ovarian cyst, hormone, follicular cysts, CA125 test, laparoscopic, corpus luteum cysts, hemorrhagic cyst, magnetic resonance imaging.

Tuxumdon kistasi tuxumdonlardan birida paydo bo'ladigan suyuqlik bilan to'ldirilgan qopdir. Ko'pchilik hayz ko'rish gormoni o'zgarishi bilan bog'liq – ular odatda bir necha hafta ichida hech qanday davolanishsiz o'z-o'zidan o'tib ketadi. Tuxumdon kistalari ko'pincha hech qanday alomat keltirmaydi. Biroq, agar ular kattalashib qolsa yoki o'z-o'zidan joylashmasa, sizga davolanish kerak bo'lishi mumkin.

Har bir hayz davrining dastlabki bosqichlarida sizning tuxumdonlaringiz odatda follikullar deb ataladigan kichik kistaga o'xshash tuzilmalarni rivojlantiradi – ovulyatsiya paytida ushbu follikulalardan biridan tuxum chiqariladi. Oddiy follikul o'sishda davom etsa, u «funktional kist» ga aylanadi. Ushbu turdagi kist odatda ikki yoki uch tsiklda yo'qoladi.

Tuxumdon kistalarini rivojlanish xavfini oshiradigan omillarga gormonal o'zgarishlar (jumladan, tug'ish uchun dori-darmonlar), homiladorlik, endometrioz va tuxumdonlarga tarqaladigan og'ir tos a'zolari infeksiyasi kiradi.

Ko'pincha tuxumdon kistalari kichik, saratonsiz (yaxshi) va hech qanday alomat keltirmaydi. Biroq, tuxumdon kistasining ba'zi belgilari quyidagilardan birini yoki bir nechtasini o'z ichiga olishi mumkin:

- Qorinning pastki qismida (qorinda) og'riq yoki noqulaylik.
- Davrlar ba'zan tartibsiz bo'lib qoladi yoki odatdagidan og'irroq yoki engilroq bo'lishi mumkin.

Tuxumdon kistasining og'rig'i turli ayollarda farq qiladi. Bu o'tkir yoki zerikarli bo'lishi mumkin; u kelishi va ketishi yoki doimo mavjud bo'lishi mumkin; Bu sizning hayz davringizdan ta'sirlanishi yoki ta'sir qilmasligi mumkin (shuningdek, hayz ko'rish tartibsizliklari yoki hayz davrlari orasida dog'lar paydo bo'lishi mumkin). Agar tuxumdon kistasi yorilib qolsa yoki burilib qolsa, bu juda kuchli og'riqlarga olib kelishi mumkin.

Tuxumdon kistasi og'rig'i odatda bir tomonda paydo bo'ladi, ammo u qorinning pastki qismida, tos bo'shlig'ida yoki ikkalasida ham bo'lishi mumkin. Asosiy simptom shishganlik hissi bilan bog'liq zerikarli og'riq yoki noqulaylik bo'lishi mumkin. Og'riq faqat jinsiy aloqada bo'lganda paydo bo'lishi mumkin.

Tuxumdon kistalari juda keng tarqalgan. Ularning o'lchami har xil bo'lishi mumkin – no'xatning kattaligidan katta qovunning kattaligigacha (ba'zan undan ham kattaroq). Turli xil turlari mavjud, ular orasida:

Tuxumdonlarning funksional kistalari bu tuxumdon kistasining eng keng tarqalgan turi. Ular tug'ish yoshidagi ba'zi ayollarda (hali ham hayz ko'rgan ayollar) ovulyatsiya bilan funksional nosozlik bo'lganida shakllanadi. Ular juda keng tarqalgan. Ikkita tur mavjud:

1. Follikulyar kistalar . Follikula (yuqoridagi «Ovulyatsiya» bo'limiga qarang) ba'zida kattalashishi va suyuqlik bilan to'lishi mumkin. Ko'pincha ular bepustlik bilan davolanayotgan ayollarda paydo bo'lishi mumkin.
2. Korpus luteum kistalari . Bular korpus luteum (yuqoridagi «Ovulyatsiya» bo'limiga qarang) kist hosil qilish uchun suyuqlik yoki qon bilan to'lganida sodir bo'ladi. Qon bilan to'ldirilgan kist ba'zan gemorragik kist deb ataladi.

Ko'pgina tuxumdon kistalari hech qanday alomat keltirmagani uchun, ko'p kistalar tasodifan tashxis qilinadi – masalan, muntazam tekshiruv paytida yoki boshqa sababga ko'ra ultratovush tekshiruvini o'tkazilsa.

Agar sizda tuxumdon kistasini ko'rsatadigan alomatlar bo'lsa, shifokoringiz qorinni (qorin bo'shlig'ini) tekshirishi va ichki (qin) tekshiruvini o'tkazishi mumkin. Ular kist bo'lishi mumkin bo'lgan g'ayritabiiy shishishni his qilishlari mumkin.

Ultratovush tekshiruvini tuxumdon kistini tasdiqlashi mumkin . Ultratovush tekshiruvini tanadagi organlar va tuzilmalarning tasvirlarini yaratish uchun tovush to'lqinlaridan foydalanadigan xavfsiz va og'riqsiz sinovdir. Tuxumdonlarni skanerlash uchun skaner probi qorin bo'shlig'iga joylashtirilishi mumkin. Batafsilroq tasvirlarni olish uchun tuxumdonlarni skanerlash uchun ko'pincha vagina ichiga kichik prob qo'yiladi.

CA125 testi deb ataladigan qon tekshiruvini ko'pincha ultratovush tekshiruvini bilan bir qatorda amalga oshiriladi. Agar bu test normal bo'lsa, sizning kistangiz saraton kasalligi bo'lishi ehtimoldan yiroq emas. Oddiy qon tekshiruvini o'z-o'zidan tuxumdon saratonini to'liq istisno etmaydi, ammo bu ultratovush tekshiruvini bilan yaxshi kist paydo bo'lishi bilan birga bo'lishi mumkin.

Ba'zi ayollar boshqa testlardan o'tishi mumkin – masalan, kompyuter tomografiyasi (KT) yoki magnit-rezonans tomografiya (MRI) . Yaxshi tuxumdon kistalarining eng keng tarqalgan turi uchun bu kerak emas. Agar ultratovush tekshiruvini aniq bo'lmasa va/yoki CA125 natijasi odatdagidan yuqori bo'lsa foydali bo'lishi mumkin.

Ko'p kichik tuxumdon kistalari bir necha oy ichida hal qilinadi va yo'qoladi. Bir necha oy yoki undan ko'proq vaqt o'tgach, sizga takroriy ultratovush tekshiruvini o'tkazish tavsiya qilinishi mumkin. Agar kist o'tib ketse, qo'shimcha harakat talab etilmaydi.

Tuxumdon kistasini davolashda uni olib tashlash tavsiya qilinishi mumkin, ayniqsa sizda simptomlar bo'lsa yoki kist katta bo'lsa. Ba'zida mutaxassis kistaning qaysi turi ekanligini aniq aniqlash va unda saraton hujayralari yo'qligiga ishonch hosil qilish uchun kistani olib tashlashni xohlashi mumkin. Ko'pgina kichik kistalarni «kalit teshigi» (laparoskopik) jarrohlik yo'li bilan olib tashlash mumkin. Ba'zi kistalar qorinning pastki qismida kesilgan holda ochiqroq operatsiya uslubini talab qiladi.

Operatsiya turi kist turi, sizning yoshingiz va saraton kasalligiga shubha qilingan yoki rad etilganligi kabi omillarga bog'liq. Ba'zi hollarda faqat kist chiqariladi va tuxumdon to'qimasi saqlanib qoladi. Ba'zi hollarda tuxumdon ham olib tashlanadi, ba'zan esa bachadon (bachadon) va

boshqa tuxumdon kabi boshqa yaqin tuzilmalar. Mutaxassisingiz sizning shaxsiy holatingiz uchun variantlar bo'yicha maslahat beradi.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Патологическая анатомия А.И.Струков, В.В.Серов Геотар-медиа 2023
2. Патологическая анатомия Абдуллахходжаева М.С. Ташкент-2012
3. Государственное научное издательство «Национальная энциклопедия Узбекистана» 2000-2005 гг.
4. Патологическая анатомия Кумар В., Аббас А.К. , Астер Д.С. Геотар-медиа 2022
5. “Патологическая анатомия и патологическая физиология” Д.Э. ЭШИМОВ Среднее специальное, профессиональное образование. Ташкент-2016
6. АНАТОМИЯ, ФИЗИОЛОГИЯ И ПАТОЛОГИЯ” А.Г. Ахмедов, Г.Х. Зиямутдинова Ташкент-2016
7. <https://library.ziyonet.uz>
8. <https://kutubxonachi.uz>
9. <https://mymedic.uz>
10. <https://uz.wikipedia.org>

**PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA BOSHLANG'ICH SINIF
O'QUVCHILARINING INSONPARVARLIK FAZILATLARINI SHAKLLANTIRISH
TEXNOLOGIYASI**

Yegenmuradova Nurgo'zel Annamurat qizi

Nukus innovatsion instituti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 3- kurs talabasi

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida insonparvarlik fazilatlarini shakllantirish texnologiyasini qanday foydalanish va ularning afzalliklari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Tarbiya, insonparvarlik, texnologiya, pedagogik texnologiya, boshlang'ich ta'lim, interfaol usullar, dars, ijodiy fikrlash, metod.

**TECHNOLOGY OF FORMING HUMANITY CHARACTERS OF PRIMARY CLASS
STUDENTS BASED ON PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES**

Abstract: The article describes how to use the technology of forming humanitarian qualities in elementary school students and their advantages.

Key words: Education, humanitarianism, technology, pedagogical technology, primary education, interactive methods, lesson, creative thinking, method.

**ТЕХНОЛОГИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСТВЕННОСТИ УЧАЩИХСЯ
НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА ОСНОВЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ**

Аннотация: В статье описано, как использовать технологию формирования гуманитарных качеств у учащихся младших классов и их преимущества.

Ключевые слова: Образование, гуманизм, технология, педагогическая технология, начальное образование, интерактивные методы, урок, творческое мышление, метод.

Yurtboshimiz Sh. M. Mirziyoyev bugungi kun yoshlarimizning tarbiyasiga alohida to'xtalib: "Bolalarimizni birovlarining qo'liga berib qo'ymasdan, ularni o'zimiz tarbiyalashimiz lozim. Buning uchun yoshlarimiz bilan ko'proq gaplashish, ularning qalbiga quloq solish, dardini bilish, muammolarini yechish uchun amaliy ko'mak berishimiz kerak. Bu vazifalarni amalga oshirishda biz asrlar mobaynida shakllangan milliy an'analarimizga, ajdodlarimizning boy merosiga tayanamiz". Biz ta'lim va tarbiya tizimining barcha bo'g'inlari faoliyatini bugungi zamon talablari asosida takomillashtirishni o'zimizning birinchi darajali vazifamiz deb bilamiz. Yosh avlod tarbiyasi haqida gapirganda, Abdurauf Fitrat bobomizning mana shu fikrlariga har birimiz, ayniqsa, endi hayotga kirib kelayotgan o'g'il-qizlarimiz amal qilishlarini men juda-juda istardim. Mana, ulug' ajdodimiz nima deb yozganlar: "Xalqning aniq bir maqsad sari harakat qilishi, davlatmand bo'lishi, baxtli bo'lib izzat-hurmat topishi, jahongir bo'lishi yoki zaif bo'lib xorlikka tushishi, baxtsizlik yukini tortishi, e'tibordan qolib, o'zgalarga tobe va qul, asir bo'lishi ularning o'z ota-onalaridan bolalikdan olgan tarbiyalariga bog'liq" deya ta'kidlab o'tgan edi.

Tarbiya o'z navbatida oiladan boshlanar ekan, biz o'z farzandlarimizni baxti, saodatini, kamolini, iqbolini, buyuk inson bo'lib yetishganligini va hayot abadiyligi avlodlar davomiyligini ta'minlaydigan ma'naviy qo'rg'oni bo'lmish o'z oilamizning mustahkamligini ko'rishni istar ekanmiz, demak oilada tarbiyalanuvchilarimizni har tomonlama sog'lom va barkamol etib tarbiyalashda tarbiyaning barcha turlariga e'tiborni kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ota-bobolarimizdan qolgan boy ma'naviy merosning yosh avlodni har tomonlama yuksalishi tizimidagi o'rni va roli o'ziga xos xususiyatga va ko'rinishlarga ega.

“Darhaqiqat, ajdodlar tomonidan yaratilgan tarbiyaviy qadriyatlarni o‘rganishda ta’lim tizimi imkoniyatlarga alohida e’tibor qaratish lozim. Sharq mutafakkirlarining asarlarini o‘rganish, tahlil qilish, ularning ijodi va ta’lim tarbiyaga oid insonparvarlik qarashlarini pedagogik nuqtai nazardan tadqiq etish muhim amaliy ahamiyatga ega” Ular o‘z asarlarida shaxs ma’naviyati, insonda odob-axloqning yuksak namunalarini tarkib toptirish, oila, nikoh, farzand tarbiyasi, halol mehnat bilan kun kechirish, atrof-muhitga nisbatan oqilona munosabatda bo‘lishga oid qarashlarni bayon qilganlar. Shunday qilib, inson va uni tarbiyalash masalalari Sharq mutafakkirlari va allomalari o‘z asarlarida insonning bilim olishi, hunar egallashi, undagi yuksak ma’naviy-axloqiy sifatlarni ulug‘laydilar va shunday fazilatlariga ega bo‘lishga barchani chorlaydilar. Ma’naviy yuksak, zamonaviy ilm-fanni egallagan, ajdodlarimizning boy ma’naviy merosga sohib chiqqan avlodni hech qanday tashqi kuch, g‘oya yoki mafkura aslo o‘z ta’siriga tushira olmaydi.

Bunday avlodni voyaga etkazgan xalqning istiqboli porloq, kelajagi buyuk bo‘ladi. Hozirgi kunda ta’lim jarayonida interfaol usullar, innovatsion pedagogik va axborot texnologiyalaridan foydalanish ta’limning samaradorligini oshirishga bo‘lgan qiziqish, e’tibor kundan-kunga ta’lim jarayonining eng dolzarb vazifalaridan bo‘lib bormoqda.

Insonning tafakkuri, aqliy salohiyati ijtimoiy boylik hisoblanadi. Ular har qanday jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini belgilaydi. Shunday farzandlarimiz borki, ular umumiy o‘rta ta’lim jarayonida ma’lum yo‘nalish bo‘yicha o‘zlarining iqtidorlarini, iste’dodlarini namoyon etadilar. Bu boylikdan oqilona foydalanish, uni to‘g‘ri yo‘naltirish lozim”, - degan edi birinchi prezidentimiz I.A.Karimov o‘zining “Barkamol avlod orzusi” asarida. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar o‘quvchilarni egallayotgan bilimlarni o‘zlari qidirib topishlariga, mustaqil o‘rganib, olinayotgan bilimlarni tahlil qilishlariga, xato xulosalarni ham o‘zlari keltirib chiqarishlariga qaratiladi. O‘qituvchi bu jarayonda shaxs va jamoaning rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi. Ushbu jarayonda o‘qituvchi boshqaruvchilik, yo‘naltiruvchilik vazifasini bajaradi. Bunday o‘quv jarayonida o‘quvchi asosiy obyektga aylanadi.

Bugungi kunda ta’lim muassasalarining o‘quv-tarbiyaviy jarayonida pedagogik texnologiyalardan foydalanishga alohida e’tibor berilayotganining asosiy sababi quyidagilardir: Birinchidan, pedagogik texnologiyalarda shaxsni rivojlantiruvchi ta’limni amalga oshirish imkoniyatining kengligida; Ikkinchidan, pedagogik texnologiyalar o‘quv-tarbiya jarayoniga tizimli faoliyat yondashuvini keng joriy etish imkoniyatini beradi; Uchinchidan, pedagogik texnologiya o‘qituvchini ta’lim-tarbiya jarayonining maqsadlaridan boshlab, tashxis tizimini tuzish va bu jarayon kechishini nazorat qilishgacha bo‘lgan texnologik zanjirni oldindan loyihalashtirib olishga undaydi; To‘rtinchidan, pedagogik texnologiya yangi vositalar va axborot usullarini qo‘llashga asoslanganligi sababli, ularning qo‘llanilishi. O‘quv-tarbiya jarayonida pedagogik texnologiyalarning to‘g‘ri joriy etilishi o‘qituvchining bu jarayonda asosiy tashkilotchi yoki maslahatchi sifatida faoliyat yuritishiga olib keladi. Bu esa o‘qituvchidan ko‘proq mustaqillikni, ijodni va irodaviy sifatlarni talab etadi. Pedagogik texnologiya asosida o‘tkazilgan mashg‘ulotlar yoshlarning muhim hayotiy yutuq va muammolariga o‘z munosabatlarini bildirishlariga intilishlarini qondirib, ularni fikrlashga, o‘z nuqtai nazarlarini asoslashga imkoniyat yaratadi. Bugungi kunga kelib sodir bo‘layotgan innovatsion jarayonlarda ta’lim tizimi oldidagi muammolarni hal etish uchun yangi axborotni o‘zlashtirish va o‘zlashtirgan bilimlarini o‘zlari tomonidan baholashga qodir, zarur qarorlar qabul qiluvchi, mustaqil va erkin fikrlaydigan kadrlar bo‘lib yetishishi kerak. Shuning uchun ham, ta’lim muassasalarining o‘quv-tarbiyaviy jarayonida zamonaviy o‘qitish uslublari interfaol uslublar, innovatsion texnologiyalarning o‘rni va ahamiyati beqiyosdir.

Pedagogik texnologiya va ularning ta'limda qo'llanishiga oid bilimlar, tajriba o'quvchilarni bilimli va yetuk malakaga ega bo'lishlarini ta'minlaydi. "Dumaloq stol" metodi: Topshiriq yozib qo'yilgan qog'oz varaq davra bo'ylab aylantiriladi. Har bir o'quvchi o'zining javob variantini yozib qo'ygach, varaqni boshqa o'quvchiga uzatadi. Keyin muhokama bo'ladi: noto'g'ri javoblar o'chiriladi, to'g'ri javoblarning soniga qarab o'quvchilarning bilimlariga baho beriladi. Bu metodni 3-4-sinflarda yozma shaklda, 1-2-sinflarda og'zaki shaklda ham qo'llash mumkin.

Berilishi mumkin bo'lgan topshiriqlarga misollar: - tarbiyali bola deganda kimni tushunasiz? - halolik deganda nimani tushunasiz

- Sobir Rahimov kim bo'lgan? - Oftob urganda qanday yordam beriladi? - mehnatsevarlik deganda nimani tushunasiz? - yong'in sodir bo'lganda kimga telefon qilinadi? - 103 raqamiga telefon qilib kimni chaqirasiz? - Zaharlangan odamga birinchi yordam qanday ko'rsatiladi? - Insonparvarlik deganda nimani tushinasiz? Yuqoridagi savollar 4-sinf o'quvchilari uchun mo'ljallangan. Shuni esda tutish kerakki, qo'yilgan savol javobning yarmini o'zida aks ettirishi lozim. "Ruchka stol o'rtasida" metodida esa. Butun guruhga topshiriq beriladi. Masalan, dam olish kuni uydagilarga qanday ishlarda yordam berasiz? (3-sinf misolida). Har bir o'quvchi bitta javob variantini bir varaq qog'ozga yozib, uni partadoshiga beradi, o'z ruchkasini esa stolning o'rtasiga surib qo'yadi. "Bobolarimizning bebaho merosi mavzusini mustahkamlash asosida yuqoridagi metodni uyushtiramiz.

O'qituvchining guruhga beradigan topshirig'i – qomusiy olimlarga ta'rif berib o'ting. Bunda keng ma'lumotlardan chekingan holda qisqa va lo'nda, aniq bitta gap bilan ta'riflanadigan gap bilan misol keltirish talab etiladi. Masalan, Alisher Navoiy – so'z mulkingning sultoni. Ajratilgan 10-15 daqiqa vaqt ichida guruh mumkin qadar ko'proq sonda javob variantlari berishi kerak. Bir varaq qog'ozga yozilgan topshiriq bir o'quvchidan ikkinchisiga uzatiladi. O'quvchi javobni yozib, qog'ozni keyingi o'quvchiga uzatadi, ruchkasini esa, o'ziga qarama- qarshi qilib, stolga qo'yib qo'yadi. Javobni bilmaydigan o'quvchi qog'ozni keyingi o'quvchiga uzatadiyu, lekin ruchkasini qo'lida olib qoladi. Bu metodkaning yana bir sharti: bitta variantni ikki qayta berish mumkin emas, boshqacha aytganda, qaytarishlar bo'lishiga bu o'rinda yo'l qo'yilmaydi. Topshiriq bajarildi. Javob variantlari yozilgan qog'oz o'qituvchida. U o'sha variantlarni sanab o'tadi. Variantlar sanab o'tilar ekan, ularning har biri guruhda muhokama qilib boriladi. Takror javoblar inobatga olinmaydi. "Ruchka stol o'rtasida" metodi bir qancha afzalliklarga ega. Jumladan, o'qituvchi mashg'ulotga kim tayyor, kim tayyor emasligini ko'rib turadi, o'quvchilarda qomusiy olimlar haqida tezkor beriladigan javob variantlari shakllantiriladi.

Bu metod guruhda olib boriladigan ish bo'lib, o'quvchilar intizomini mustahkamlaydi, ularni guruh shaklida ishlash malakasini shakllantiradi, guruhni jipslashtiradi, o'quvchilarni tezkorlikka, tez fikrlashga undaydi. Chunki o'z variant ustida juda uzoq o'ylab o'tiradigan o'quvchi butun guruhga ajratilgan vaqtni sarflaydi. Shuningdek, o'quvchi mashg'ulotga tayyor bo'lmasa, bunda ham u guruhga pand beradi. Bu holatda tushmaslik uchun har bir o'quvchi har bir darsga tayyor bo'lib kelishga intiladi. O'quvchilar o'z javoblarini ikki marta: yozma ish paytida va og'zaki muhokama vaqtida tahlil qilib borishadi. Bu esa mavzuni yanada mukammal egallashga imkon beradi. Bu kabi ta'lim jarayonida qo'llaniladigan interfaol usullar o'quvchilarning mustaqilligi, ishchanligi, uyushqoqligi, xushmuomalaligi, ijodiy fazilatlarini kamol toptirishga yordam beradi. Interfaol usullar interfaol ta'lim jarayonida dars o'quvchilarning o'zaro muloqotlari asosida amalga oshiriladi. Interfaol metod - ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi faollikni oshirish orqali ularning o'zaro harakati, ta'siri ostida bilimlarni o'zlashtirishni kafolatlash, shaxsiy sifatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu usullarni qo'llash dars sifati va samaradorligini oshirishga

yordam beradi. Uning asosiy mezonlari - norasmiy bahs-munozaralar o'tkazish, o'quv materialini erkin bayon etish, mustaqil o'qish, o'rganish, seminarlar o'tkazish, o'quvchilarni tashabbus ko'rsatishlariga imkoniyatlar yaratilishi, kichik guruh, kata guruh, sinf jamoasi bo'lib ishlash uchun topshiriq, vazifalar berish, yozma ishlar bajarish kabilardan iborat. Interfaollik, bu - o'zaro ikki kishi faolligi, ya'ni, bunda o'quv-biluv jarayoni o'zaro suhbat tariqasida, dialog shaklda yoki o'qituvchi-o'quvchilarning o'zaro muloqotlari asosida kechadi. Interfaollik - o'zaro faollik, harakat, ta'sirchanlik, o'quvchi-o'qituvchi, o'quvchi-o'quvchi (subyekt-subyekt) suhbatlarida sodir bo'ladi.

Interfaol metodlarning bosh maqsadi - o'quv jarayoni uchun eng qulay muhit vaziyat yaratish orqali o'quvchining faol, erkin, ijodiy fikr yuritish, uni ehtiyoj, qiziqishlari, ichki imkoniyatlarini ishga solishga muhit yaratadi. Bunday darslar shunday kechadiki, bu jarayonda bironta ham o'quvchi chetda qolmay, eshitgan, o'qigan, ko'rgan bilgan fikr- mulohazalarini ochiq-oydin, erkin bildirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. O'zaro fikr almashish jarayoni sodir bo'ladi. Bolalarda bilim olishga havas, qiziqish ortadi, o'zaro do'stona munosabatlar shakllanadi. Interfaol ta'lim o'z xususiyatiga ko'ra didaktik o'yinlar orqali, evristik (fikrlash, izlash, topish) suhbat-dars jarayonini loyihalash orqali, muamoli vaziyatni hosil qilish va yechish orqali, kreativ-ijodkorlik asosida, axborot kommunikatsion texnologiyalar yordamida amalga oshirish metodlarini o'z ichiga oladi. Tarbiya fanining maqsadi darslik orqali o'quvchida bilim berishdan tashqari hayotiy ko'nikma shakllantiriladi va bosqichma-bosqich bolada maqsad qo'yish va unga intilish ko'nikmasini shakllantirib boradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tarbiya darsi

- 1-sinfda o'quvchi dastlab orzularini aniqlay olishni o'rgatilsa,
- 2-sinfda o'z oldiga maqsad qo'ya olish ko'nikmasi shakllantiriladi.
- 3-sinfda o'quvchida dasturni o'zlashtirish natijasida maqsad va orzu umidlarini amalga oshirishga harakat qilish ko'nikmasi paydo bo'ladi.
- 4-sinfda atrofda bo'layotgan voqea-hodisalarga sog'lom munosabat bildira oladi, shaxs sifatida o'zini anglaydi va o'z xatti-harakatlarini tahlil qiladi.

Bolalarni maktabgacha yoshdan boshlab o'z ona shahri, milliy an'analarning o'ziga xos xususiyatlari hamda insonparvarlik haqida bilimlarni oshirish va uni kelajak avlodga yetkazish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri. Shuningdek, yaqinlar, qarindosh, yurtdoshlarga nisbatan mehr, saxiy munosabat, birovning qayg'usiga hamdardlik va rahm-shafqat va ular bilan ishlash tizimi oilada insonparvarlik va vatanparvarlik tarbiyasi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu munosabat bilan eng dolzarb muammolarni hal etishning dolzarbligi yaqqol ko'zga tashlanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan ishlashda insonparvarlik tuyg'usi bolaning oilaga, unga eng yaqin odamlarga - onasi, otasi, bobosi, buvisi, aka-uka va opa-singillariga munosabatidan boshlanadi. O'z uyiga muhabbat va mehrni o'zining asl ma'nosida rivojlanish insonparvarlikning birinchi boshlang'ich bosqichi bo'lib xizmat qiladi. Boshlang'ich 1-2-sinflar o'quvchilari uchun insonparvarlik tushunchasini tushuntirish bir muncha oson bo'lishi uchun uni o'ziga bo'lgan munosabatni, birinchi do'stlari, u boradigan maktabdagi sinfdoshlari, qo'ni- qo'shnilariga nisbatdan insonparvarlik haqidagi g'oyalarini tushuntirish va sindirishdan boshlash maqsadga muvofiq.

Tarbiya fanini o'qitishda o'qituvchi o'z ustida ishlashi uchun ma'naviy adabiyotlar bilan ishlash metodi muhim omil. Masalan, Imom Buhoriy "Sahih Hadis", Alisher Navoiyning "Hikmatlari", Shayh Muhammad Sodik Muhammad Yusufning "Hadis va hayot", Obiddin Mahmudovning "Farzandnoma", Abdulla Avloniy, Behbudiy kabi ma'rifatparvar jadid bobolarimizning ilmiy meroslaridan foydalanish muhim. Tarbiya fani jud keng qamrovli fan bo'lib,

fanni o'qitish metodlari: og'zaki, hikoya, suhbat, tushuntirish, ko'rgazmali, monolog, dialog, keys, namoyish metodi, amaliy ishlar metodi, interfaol metodlar va boshqalar. 7 yoshdan 11 yoshgacha bo'lgan davrda o'quvchilarga ta'lim berishning eng maqul shakli - bu o'yin. Boshlang'ich sinf yoshdagi o'quvchilarning xulq-atvorning ijtimoiy shakli oddiy taqlid qilishga qaratilgan. O'quvchilarga turli ta'limiy o'yinlar orqali vatanga muhabbat, kattalar hayotidan xulq-atvor normalari o'qitiladi, qadriyatlar tushuntiriladi. 1-sinfda ko'pincha og'zaki, 2-3-4 sinflarda esa yozma ravishda metodlar qo'llash tavsiya etiladi.

Boshlang'ich sinflarda zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan interfaol metodlar, ta'limiy o'yinlardan foydalanish o'quvchilarni mustaqil fikrlash, fikriga asoslagan holda himoya qila bilish, mantiqiy fikrlash doiralarini kengaytirish fikrini bayon qilishga, o'quvchilar hamda o'qituvchi o'rtasidagi faollikni oshirish orqali o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirishini faollashtirishga, ijodiy izlanish, tahlil qilish, sog'lom muloqot, munozara, bahs olib borish ko'nikmalari shakllanishi bilan birga ularni darslarda o'rganganlarini hayot bilan bog'lashga, qiziqishlarini oshirish xulosalar chiqarishga yordam beradi. Tarbiya darslarida "Aqliy hujum", "Fikrlar hujumi", "Tarmoqlar" metodi, "Sinkveyn", "BBB", "Beshinchisi ortiqcha", "6x6x6", "Bahs-munozara", "Rolli o'yin", "FSMU", "Kichik guruhlarda ishlash", "Yumaloqlangan qor", "Zigzag", "Oxirgi so'zni men aytay" kabi zamonaviy texnologiyalarni qo'llash yuqori samara beradi. Mashhur fin pedagogi R.Nevanlinna bu borada shunday deydi: "Yaxshi dars berishning usullari juda ko'p, yomon dars berish usullari undan ham ko'p; eng yomon usul –zerikarli dars berishdir". Shunday ekan dars metodlarini tanlashda o'quvchilarning psixik faoliyati, qobiliyatlarini hisobga olishimiz kerak. Xulosa qilib aytganda boshlang'ich sinf o'quvchilarida ta'lim jarayonida insonparvarlik fazilatlarini shakllantirishda turli xil metod va texnologiyalarni qo'llash orqali o'quvchilarning mustaqil fikrlash, ijodiy izlanish va dunyoqarashini kengaytirish bilan birga ularni dars jarayonida o'rganganlarini hayot bilan bog'lashga imkoniyat yaratadi. Bugungi kun o'qituvchilarimizning zamonaviy talablar asosida yaratilgan shart-sharoitlarda darslarni pedagogik texnologiyalar orqali tashkil etishi talim-tarbiya jarayoning sifatini hamda samaradorligini taminlaydi desak mubolag'a bo'lmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sh.Mirziyoyev. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganligining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimidagi ma'ruzasi. T.: 2016-y
2. Z.B.Jalilov. Sharq mutafakkirlari merosini o'rganishning didaktik metodlari. Zamonaviy ta'lim jurnali. 2017 yil, 5-son.
3. Karimov.I.A. Barkamol avlod orzusi. «SHarq».
4. Ro'ziyeva D va b. 3-sinf tarbiya fani darsligi.T. «SANO-STANDART».2020-y.
5. 5. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. T. 2006 -y
6. 6.N.Ismatova va b. Tarbiya: 1- sinf uchun darslik. 1-nashr.-T.:G'afur G'ulom nomidagi nashriyot –matbaa ijodiy uyi-2020-y

OLMADA AKATSIYA SOXTA QALQONDORINING ZARARI VA UNGA QARSHI KIMYOVIY KURASH SAMARADORLIGI

Olimova Ziyodaxon

Annotatsiya: ushbu maqolada soxta akatsiya qaloqondorining biologiyasi va zarari, unga qarshi kimyoviy kurashda Nautilis 70% em.k. 10,0-15,0 l/ga, VIBI 58, 40% em.k. 0,8-2,0 l/ga preparatlari qo'llanilganda 68,5 va 71,6 % biologik samaradorlikka erishilganligi ko'rsatilgan.

Annotation: in this article, the biology and damage of the false acacia scale, in the chemical control of which Nautilis 70 em.c. 10,0-15,0 l/ha, VIBI 58, 40% em.c. it was shown that 68,5 and 71,6 biological efficiency was achieved when 0,8-2,0 l/ha preparations were used.

Kalit so'zlar: akatsiya soxta qalqondori, zararkunanda, zarar, kimyoviy kurash, biologik samaradorlik.

Key words: false acacia scale, pest, damage, chemical control, biological efficiency.

O'zbekiston sharoitida mevali daraxtlar turli xil zararkunanda va kasalliklar bilan kuchli zararlanadi. Buning sababi tabiiy iqlim sharoitini qulayligi va ozuqa manbasini yetarliligidir. Olma daraxtida oziqlanish jixatidan turli guruh bo'g'imoyoqli hayvonlar, jumladan barg, meva, ildiz zararkunandalarini uchratish mumkin. Zararkunandalar oziqlanish xususiyatiga ko'ra so'ruvchi va kemiruvchi guruhlariga bo'linadi. Homoptera turkumi Koksildar kenja turkumiga mansub akatsiya soxta qalqondori (*Parthenolecanium Corni. Bouch*) *Coccidae* oilasiga mansub bu hasharot ham sanchib so'ruvchi og'iz apparatiga egadir. Ushbu mayda (0,5-3 mm) hasharotlarda jinsiy farqlanish (dimorfizm) kuchli namoyon bo'lgan. Urg'ochilari qanotsiz, oyoq va mo'ylovlari juda qisqarib ketgan, yelka tomonidan mum bilan qoplanib qattiqlangan. Erkaklari esa hasharotlarga xos barcha qismlarga ega: yaxshi uchadi, oziqlanmaydi, qisqa umr ko'radi (bir necha soatdan 1-3 kungacha). Bu zot o'z vazifasini bajarishgagina mo'ljallangan.

Birnnchi yosh lichinkalari («daydilar») qalqon tagidan chiqib daraxt bo'ylab tarqab ketadi, qulay joy topgach, bir yerga yopishib, rivojini shu yerda tugatadi. Ular 2-3 marta pust tashlab, urgochi yetuk zotga aylanadi, erkaklari esa 4 marta po'st tashlaydi. Daraxt po'stlog'ini va barglarini sanchib-so'rib zaiflashtiradi.

Akatsiya soxta qalqondori – *Parthenolecanium corni* Bouche. Hammayoq keng tarqalgan xasharot. Barcha mevali va manzarali daraxtlarni xamda ko'p yillik o'tlarni zararlashi mumkin. O'zbekistonda soxta qalqondorlar orasida asosiyalaridan hisoblanadi (Xolmuratov, 1998).

Nisbatan yirik xasharot – urg'ochi zotning uzunligi 3,6-6 mm, kengligi 2-5 mm, balandligi 4 mm. Rangi to'q sariqdan qizg'ish-qo'ngir tushgacha. Erkagining uzunligi 1,4-1,6 mm, cho'ziq ingichka, bosh, ko'krak va qorni ajralib turadi, 1 juft qanotlari mavjud, oyoqlari hamda 10 bo'g'inli sariq mo'ylovlari bor, qornining oxirida 2 ta tanasidan uzun tuklari bor. Yangi qo'yilgan tuxumlari oq, oval shaklda, 0,175-0,275 mm keladi. Lichinkalari: 1-yoshi keng, och sarik tusda; 2-yoshi qizil-qo'ngir tusda; 3-yoshi yirik qalqonga ega, rangi qizg'ish-qo'ngir tusda.

Akatsiya soxta qalqondorining 2-yoshdagi lichinkalari daraxtlarning turli pana joylarida (po'stlog'ining ost tomoni, po'stloq yoriqlari, novda ayrilgan joylar va yerga yaqin yig'ilib) qishlab chiqadilar. Odatda ularning yarmidan ko'pi qish mobaynida o'lib ketadi. Bahorda (mart-aprel) kun yetarlicha isishi bilan lichinkalar qo'zg'alib, yosh novdalarga ko'chib o'tib rivojini boshlaydi. Aprelda lichinkalar yana bir pust tashlab yetuk urg'ochi zotga aylanadi va 15-18 kundan keyin voyaga yetib tuxum qo'yishga kirishadi.

Akatsiya soxta qalqondori imagosi

Tuxumni o'zining qalqoni tagiga qo'yadi. Qo'yan tuxum soni o'zgaruvchan ko'rsatkich: olmada – 1214 ta, olxo'rida 544 – 1638 ta, tutda – 1450 ta, akatsiyada – 853-2218 ta gacha. 15-20 kundan keyin tuxumlardan lichinkalar ochib chiqa boshlaydi. Bu paytda (ayniqsa issiq xavo va past namlik sharoitida) ko'plab lichinkalar qirilib ketadi. Qolganlari ona qalqonining chetidan tashqariga chiqib daraxt bo'ylab tarqaladi va asosan barglarni ishg'ol etadi.

Akatsiya soxta qalqondori zarari

Shuning uchun ularni «daydi» lichinka deb xam ataladi. Oziqlanib bo'lgach, ular xam yetuk urg'ochi zotga aylanadi va yangi bo'g'inni boshlab beradi. O'zbekiston sharoitida mavsumda 2-3 bo'g'in berib rivojlanadi. Oxirgi bo'ginining lichinkalari daraxtning novdalari va shoxlarini ishg'ol etadi.

O'zbekistonning janubiy xududlarida X.X.Xolmuratov (1998) tomonidan soxta qalqondorlar tarkibida tekinko'rlik qiluvchi 8 ta kushanda turi aniqlangan. Bular orasida ayniqsa *Coccophagus licimnia* Walk., *Micro terns sylvius* Dalm. Va ikkilamchi tekinko'r *Cheiloneurus claviger* Thorns, ning aha-miyati kattadir. Surxondaryo viloyatining ko'pgina tumanlari-da xaltsid *Ch.claviger* bilan 1992-1995 yillari zararlangan soxta qalqondorlarning soni 18-31% ni tashkil qilgan.

Tadqiqotlarimizni yirik bog' sharoitida 3 ta variant 4 ta qaytariqda, har biri 5 daraxtda olib bordik. Sinalayotgan preparatlar sarfi mavjud preparatlarning ta'rifiga binoan, andoza preparatini rasmiy tavsiyanomaga asosan olindi. Ishchi eritmasining sarfi dala hamda ishlab chiqarish tajribalarida daraxtning bo'yiga binoan, gektariga 3000-5000 litr qilib belgilandi. Tajribalar

zararkunandaning biologiyasiga ko‘ra “daydi” lichinkalari paydo bo‘ladigan muddatda o‘tkazildi. Sinalayotgan preparatlarning samaradorligi har bir model daraxtning 4 tomonidan o‘rtacha zararlangan novdalardan 15 sm kesib olish va laboratoriya sharoitida binokulyar ostida tiriklarini va o‘liklarini sanash orqali aniqlandi. Bunda zararkunandaning qalqoni igna yordamida ko‘tariladi va tirikligi turtki bilan asta aniqlanadi. Xisoblash preparat sepilgach 7, 14 va 21- kunlari bajarildi.

Olib borilgan natijalarga ko‘ra akatsiya soxta qalqondorining kimyoviy preparatlar bilan ishlov berilgungacha 15 sm novdada 180 ta tiriklari, 25 ta nobud bo‘lganlari borligi aniqlandi. Nautilus, 70% em.k. va VIBI 40% em.k. bilan ishlov berilgandan so‘ng 7 –kunga kelib qalqondor lichinkalari soni 90 ta, o‘liklari 70 ta bo‘lganligi aniqlandi va 14-kun hisob ishlari olib borganimizda 60 ta tirik, 40 ta o‘lik, 21-kuni tekshirganimizda 20 ta tirik, 16 ta o‘lik qalqondorlar borligi aniqlandi.

Shuningdek I variant – Nautilus, 70% em.k.insektitsidini akatsiya soxta qalqondorining birinchi avlodiga 10,0-15,0 l/ga qo‘llanilganda nazoratga nisbatan 56,1 %, ikkinchi avlodga nisbatan ishlov berganimizda 63,5% biologik samaradorlikka ega bo‘ldik.

II variant – VIBI 58, 40% em.k. insektitsidini birinchi avlodiga nisbatan 0,8-2,0 l/ga qo‘llanilganda 68,5 % ni, ikkinchi avlodiga nisbatan ishlov berilganida 71,6 % biologik samaradorlikka ega bo‘ldik.

1-jadval

OLMA DARAXTIDA AKATSIYA SOXTA QALQONDORIGA QARSHI KIMYOVIY KURASHNING BIOLOGIK SAMARADORLIGI.

Variantlar	Ish eritmasining quyuglig % yoki sarf me'yori, l/ga	15sm novdadagi zararkunandaning o‘rtacha soni , hisob kunlari bo‘yicha								Nazoratga nisbatan hisob kunlari bo‘yicha zararkunandaning kamayishi, %			
		Dori sepilgunga qadar		Dori sepilgach									
	Preparat	Tirik	O‘liklari	Tirik			Nobud bo‘lgan			7	14	21	
				7	14	21	7	14	21	7	14	21	
1-avlod													
Nazorat		200	30	170	145	120	30	55	80	-	-	-	
Nautilus, 70% em.k.	10,0-15,0 l/ga	190	20	110	90	50	70	50	20	42,1	52,6	73,7	56,1
VIBI 58, 40% em.k.	0,8-2,0 l/ga	180	25	90	60	20	70	40	16	50,0	61,6	88,9	68,5
2- avlod													
Nazorat		230	20	200	180	165	30	50	65	-	-	-	
Nautilus, 70% em.k.	10,0-15,0 l/ga	220	40	110	70	50	90	45	25	50,0	68,2	72,3	63,5
VIBI 58, 40% em.k.	0,8-2,0 l/ga	200	55	90	60	20	80	34	12	55	70	90	71,6

Tajriba maydonida 2-variant andozada akatsiya soxta qalqondoriga qarshi Nautilus, 70% em.k. 10,0-15,0 l/ga insektitsidi qo‘llanilganda nazoratga nisbatan 120,0 ts/ga, 3-variant tajribada VIBI 58, 40% em.k. insektitsidi 0,8-2,0 l/ga qo‘llanilganda nazoratga nisbatan 130,0 ts/ga hosildorlikka erishildi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Sh. T. Xo‘jayev. Insektitsid, Akarasid, biologik faol moddalar va fungitsidlarni sinash bo‘yicha uslubiy ko‘rsatmalar. Toshkent 2003.
2. B.A. Sulaymonov, B.Q. Muxammadiyev, Z.G. Nosirova. O‘simliklarni himoya qilishda ilmiy tadqiqot ishlari. Toshkent – 2019
3. Sh. T. Xo‘jayev . Umumiy va qishloq ho‘jalik entomologiyasi hamda uyg‘unlashgan himoya qishloq tizimining asoslari. Toshkent. 2019. 203-218 b .
4. O‘zbekiston Respublikasi qishloq xo‘jaligida o‘simlik zararkunandalari, kasalliklariga va begona o‘tlarga qarshi foydalanish uchun ruxsat etilgan kimyoviy va biologik himoya vositalari, defoliantlar hamda o‘simliklarning o‘shini boshqaruvchi vositalar ro‘yxati. Toshkent 2022

АМАЛДАГИ МОЛИЯ ВА БЮДЖЕТ ТИЗИМИНИ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Ҳамдамова Нилуфар Ҳамдулло кизи
«ISFT» Институтини ўқитувчиси

Аннотатсия. Амалдаги молия ва бюджет тизими ҳар бир мамлакатнинг иқтисодий барқарорлигини ва ривожланишини таъминлашда муҳим рол ойнайди. Ушбу тизим давлатнинг молиявий ресурсларини бошқариш, иқтисодий сиёсатни амалга ошириш ва ижтимоий хизматларни таъминлашда асосий механизм сифатида хизмат қилади. Ўзбекистоннинг молия ва бюджет тизими, о'зига хос тарихий ва иқтисодий шароитларга асосланган ҳолда, халқаро стандартлар билан бир қаторда миллий хусусиятларни ҳам о'з ичига олади. Ушбу мақолада амалдаги молия ва бюджет тизимининг асосий хусусиятлари, муаммолари ва ривожланиш истиқболлари кўриб чиқилади.

Калит Сўзлар: Молия тизими, бюджет тизими, иқтисодий барқарорлик, давлат молияси, молиявий ресурслар, ижтимоий хизматлар, қонунчилик, иқтисодий сиёсат, инфратузилма, молиявий назорат, халқаро стандартлар.

UNIQUE FEATURES OF THE CURRENT FINANCE AND BUDGET SYSTEM

Abstract. The current finance and budget system plays a crucial role in ensuring the economic stability and development of each country. This system serves as a primary mechanism for managing the state's financial resources, implementing economic policies, and providing social services. Uzbekistan's finance and budget system incorporates both international standards and national characteristics, based on its unique historical and economic conditions. This article examines the main features, challenges, and development prospects of the existing finance and budget system.

Keywords: Finance system, budget system, economic stability, state finance, financial resources, social services, legislation, economic policy, infrastructure, financial control, international standards.

Кириш. Маълумки давлат бюджети молия тизимининг марказий бўғинини ташкил қилади. Шунинг учун давлат бюджети молиянинг айрим ўзига хос сифат белгиларини ўзида намойён қилади. Амалда «Бюджет» ва «Молия» категориялари бир-бирини тўлдирувчи категориялар ҳисобланади. Ҳар иккала категория ҳам маълум сифат белгиларига эгадир. Чунончи, молиянинг ўзига хос хусусиятларидан бири тақсимлаш тавсифига эгадир. Бюджет ҳам тақсимлаш тавсифига эга бўлиб, молиянинг бирламчи тақсимлаш жараёнида эмас балки қайта тақсимлаш жараёнида вужудга келадиган пул муносабатлари ҳисобланади. Демак, бюджет қайта тақсимлаш категорияси ҳисобланади.

Фикримизча, давлат бюджети тушунчасида унинг иқтисодий категория сифатидаги ва мамлакатнинг асосий молиявий режаси сифатидаги талқинларини бир-биридан фарқлаш лозимдир. Иқтисодий категория сифатида бюджет объектив характерга эга бўлган пул муносабатлари тизими сифатида қаралади. Ҳуқуқий категория сифатида бюджет тегишли ҳудуд доирасида марказлаштирилган пул маблағларини шакллантириш, тақсимлаш, фойдаланишга қаратилган ва тегишли давлат ёки маҳаллий ҳокимият идораси томонидан тасдиқланган асосий молиявий режа, юридик меъёрлардан иборатдир.

Бизнингча, ҳар қандай молиявий муносабатлар ҳам императив характерга эга бўлавермайди. Масалан, хўжалик субъектлари такрор ишлаб чиқариш жараёнида яратилган қийматнинг тақсимланиш жараёнидаги бюджет ва бюджетдан ташқари фондларга солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар воситасидаги ажратмалар императив характердаги молиявий

муносабатлар ҳисобланади. Хўжалик фаолиятининг молиявий натижаси ҳисобланувчи соф фойдани ишлаб чиқариш эҳтиёжлари ёки шахсий истеъмол эҳтиёжлари учун тақсимланиши ҳисобига корхоналар ихтиёрида шакллантириладиган марказлаштирилмаган пул фондлари императив характерга эга бўлмайди. Демак, бюджет иқтисодий моҳияти нуқтаи назаридан мустақил иқтисодий категория сифатида кўриб ўтиладиган бўлса, давлатнинг молиявий асосини, қонуний ўрнатилиши нуқтаи назаридан эса бюджет- давлатнинг асосий молиявий режаси сифатида кўриб ўтилади.

Молиянинг ўзига хос хусусиятли белгиларидан бири, фондли хусусиятга эгаллиги ҳисобланади. Молияга - ЯИМ ва миллий даромадни тақсимлашда марказлаштирилган ва марказлаштирилмаган пул фондларини шакллантириш ва ундан фойдаланиш билан боғлиқ пул муносабатлари ҳисобланади деб таъриф берлади. Давлат бюджети эса, ЯИМ ва миллий даромадни тақсимланиш жараёнида марказлаштирилган пул фондларини шакллантириш ва ундан фойдаланиш билан боғлиқ пул муносабатлари ҳисобланади, деб таъриф берилади. Молиянинг яна бир хусусиятли белгиси пул муносабатларига эгаллиги ҳисобланади. Бюджет ҳам пул муносабатлари тавсифига эгадир. Чунки, қийматни тақсимлаш жараёнида вужудга келадиган пул муносабатлари ҳисобланади.

Моддий маънода бюджет - тегишли даражадаги давлат ва маҳаллий ҳокимият идоралари фаолиятини таъминловчи, улар олдида қўйилган сиёсий, иқтисодий, ижтимоий вазифаларни бажариш имконини берувчи марказлаштирилган пул маблағлари фондидан иборат. Давлат томонидан режалаштирилган тадбирларни бюджет ҳисобидан молиявий таъминлаш деганда бюджетнинг айнан ана шу моддий маъноси кўзда тутилади.

Бюджет жараёни эса - давлат бюджетини тузиш, кўриб чиқиш, қабул қилиш ва ижро этиш, унинг ижросини назорат қилиш, ижроси ҳақидаги ҳисоботни тайёрлаш ва тасдиқлаш, шунингдек давлат бюджети тузилмасига кирувчи бюджетлар ўртасидаги ўзаро муносабатларнинг қонун ҳужжатлари билан тартибга солинган жараён ҳисобланади.

Амалда бюджет жараёнини ташқил қилишнинг асосий тамойиллари қуйидагилардан иборат: ягоналик - ягона ҳуқуқий база, ягона бюджет таснифи, Ўзбекистон Республикаси давлат бюджети ва ҳудудлар бюджетларини тузишда статистик ахборот тузиш учун зарур бўлган бюджет ҳужжатлари шаклининг ягоналиги; ҳар бир қонун чиқарувчи ва ижро ҳокимият органи бюджет жараёнининг мустақиллиги ўз даромад манбалари ва улардан фойдаланиш йўналишларини белгилаш ҳуқуқи билан таъминланади; баланс усули – жами бюджетларнинг даромадлари ва харажатлари ўртасида, шунингдек натурал ва молиявий кўрсаткичлар ўртасида тўғри нисбатларни белгилашдан иборат бўлади.

Бу бюджет барқарорлигини таъминлаши ҳамда маблағларни хўжалик соҳалари, иқтисодий минтақалар ўртасида тақсимлашда зарур пропорцияларни яратишига хизмат қилиши лозим. Унинг муҳим шарти - бюджет харажатларининг даромадларга мос бўлиши, молиявий захиралар ташқил қилишдан иборат бўлади. Бу тамойил бутун молиявий сиёсатнинг асосий мақсади ҳисобланади ва давлат бюджетини ташқил қилувчи бюджетларнинг ўзаро боғлиқлиги ҳамда давлат даромадларини аниқ манбалар бўйича ва харажатларни йўналтириш (моддалар) бўйича режалаштириш, давлат бюджети харажатларини Давлат бюджети тўғрисидаги қонун билан белгиланган маблағлар доирасида сарфланишини амалга оширишга олиб келади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Irvan Trinugroho , Siong Huk , Veng Chang Li, Jamol Wiwoho , Bruno S. Sergi. (2021) Effect of financial development on innovation: Roles of market institutions. Economic Modelling journal.- Volume 103, October, 105598
2. Бурханов А.У., Мўминов Ш.Х., Худойкулов Х.Х. “Инвестиция ва инновациялар” дарслик. –Тошкент 2021
3. “Инвестициялар ва инвестиция фаолияти тўғрисида” Ўзбекистон Республикасининг Қонуни 2019 йил
4. Xoldorov, S., 2024. MIKROMOLIYA TASHKILOTLARINING QASHSHOQLIKNI KAMAYTIRISHGA TA'SIRI: O'ZBEKISTON NUQTAI NAZARIDAN EMPIRIK DALILLAR. Innovations in Science and Technologies, 1(5), pp.92-101.
5. Kholdorov, S.U., 2024. ASSESSMENT OF THE IMPACT OF MACROECONOMIC INDICATORS ON THE CREDIT PORTFOLIO OF COMMERCIAL BANKS IN UZBEKISTAN. American Journal of Modern World Sciences, 1(1), pp.166-181.
6. Kholdorov, S., 2024. Credit risks and management strategies of commercial banks in uzbekistan. Страховой рынок Узбекистана, 1(9), pp.18-20.
7. Umarovich, K.S., 2024. LIQUIDITY RISK MANAGEMENT IN THE BANKING SECTOR: CHALLENGES, STRATEGIES AND IMPLICATIONS. World scientific research journal, 26(3), pp.122-131.
8. Tolliboevich Absalamov, A., Odilovich Xudoyorov, O. and Umarovich Kholdorov, S., 2021, December. Important Aspects Related to Foreign Exchange Operations of Commercial Banks. In Proceedings of the 5th International Conference on Future Networks and Distributed Systems (pp. 693-697).
9. Kholdorov, S.U., 2024. ASSESSMENT OF THE IMPACT OF MACROECONOMIC INDICATORS ON THE CREDIT PORTFOLIO OF COMMERCIAL BANKS IN UZBEKISTAN. American Journal of Modern World Sciences, 1(1), pp.166-181.
10. Kholdorov, S.U., 2024. TECHNOLOGY AND INNOVATION IN FINANCIAL SERVICES: INVESTIGATE THE ADOPTION OF FINTECH SOLUTIONS AND THEIR IMPACT ON ACCESSIBILITY, EFFICIENCY, AND SECURITY IN UZBEKISTAN'S FINANCIAL MARKETS. World of Scientific news in Science, 2(6), pp.343-351.
11. Umarovich, K.S., 2024. LIQUIDITY RISK MANAGEMENT IN THE BANKING SECTOR: CHALLENGES, STRATEGIES AND IMPLICATIONS. World scientific research journal, 26(3), pp.122-131.
12. Kholdorov, S.U., 2022. Investitsion loyihalarini moliyalashtirishda xavflarni baholash va boshqaruv masalalari." The processes of digital transformation in the economy, finance and management in the context of a pandemic, 6, pp.916-927.
13. Kholdorov, S. . (2024) «CREDIT RISKS AND MANAGEMENT STRATEGIES OF COMMERCIAL BANKS IN UZBEKISTAN », Страховой рынок Узбекистана, 1(9), сс. 18–20. doi: 10.55439/INS/vol1_iss9/168.

ИСТОРИЯ ПАЛОМНИЧЕСКОГО ТУРИЗМА И ЕГО СОДЕРЖАНИЕ В ОБЛАСТИ ТУРИЗМЕ

Шукуров Тоҳиржон Иззатулло ўғли - Ассистент Самаркандского института экономики и сервиса

Аннотация: Паломничество туризм является в настоящее время а широко распространенный туризм промышленность. Паломничествотуризм – это, по сути, процесс посещения мест паломничества. Паломничества обычно длительные путешествия продолжительностью несколько дней, недель или даже месяцев в религиозных целях. Они есть места, куда верующие люди приходят, чтобы укрепить свои отношения со своей религией, охватывающий а весь путешествие. Паломничество туризм может включать посещения к церкви и мечети или другой религиозный места из интерес в а особый город или область Паломнический туризм – это туризм, который полностью или сильно мотивирует туристов к достижению религиозный отношения и практики является а тип. В этой статье, мы воля хорошо на тот описание из паломничество туризм, его суть, и как важно это сегодня.

Ключевые слова: Паломничество туризм, религиозный паломничество, храм, мавзолей.

Abstract: Pilgrimage tourism is currently a widespread tourism industry. Pilgrimage tourism is essentially the process of visiting places of pilgrimage. Pilgrimages are usually long journeys of days, weeks or even months for religious purposes. They are places where people of faith go to strengthen their relationship with their religion, encompassing a whole journey. Pilgrimage tourism may include visits to churches and mosques or other religious places of interest in a particular city or region Pilgrimage tourism is tourism that fully or strongly motivates tourists to achieve religious attitudes and practices is a type. In this article, we will well on the description of pilgrimage tourism, its essence, and how important it is today.

Keywords: Pilgrimage tourism, religious pilgrimage, shrine, mausoleum.

Паломнический туризм – это совокупность паломнических поездок представителей разных религий. Традиционно это относится к поездкам с религиозной целью, но может относиться и к светской поездке, имеющей особое значение для паломника. Паломничество туризм важность два к функции в соответствии с оправдание может: паломничество туризм сколько стоит храм важно. Паломничество для паломников Насколько важен туризм? Паломничество является духовной пищей для многих людей в трудные времена получить возможность также Люди религиозный просветление чувство делать для известный по адресам путешествовать они делают Большую часть времени длинный и иногда трудный был путешествовать люди для мысль руководить это возможность. Паломничества религия с отношения углубления один метод быть возможный этот, конечно, вере Как способ проявить преданность и узнать больше о самой религии это возможность. Паломничество как вид путешествия заключается в посещении святых мест. делать возможность дам. Религиозный цели путешествовать деятель путешественник - не более шести месяцев на посещение святых мест и религиозных центров означает лицо, временно покидающее страну постоянного проживания. Религиозный туризм означает обычный из окружающей среды был снаружи святой места и обслуживание путешественников, направляющихся в религиозные центры шоу и их удовлетворяя их потребности соответствующие действия должны быть поняты.

Книги анализ и методология

Религиозный туризм два основных типа разделен на:

- паломничество туризм;
- экскурсия и образовательный направление религиозный туризм

Сегодня более 200 миллионов человек по всему миру ежегодно совершают паломничество. Для того, чтобы в мире другой святыни и сами себя для святой рассчитанный ходить по местам и совершать религиозные поездки. Статистические данные если мы посмотрим на это, 150 миллионов христиан, 45 миллионов мусульман, 40 миллионов буддисты и синтоизм, 30 миллион Индусы религиозный паломничество для того, чтобы путешествовать они делают.

Религиозное паломничество было уникальной массой в форме крестовых походов со времен средневековья. приобрел характер. Она флаг борьбы с мусульманами под, христиан святой места из них бесплатно делать девиз под проведенный.

Паломничество действия XV – XVI в веках много активирован. святой землю в (Иерусалим). те, кто собирается большинство из них собственный цели и интересы религиозный паломничество с замаскированный.

Святыни широкий и другой география обучение для от зонирования используется. В мире посещать один сколько? макрос область есть:

- христианин Европа; христианство и другой много людей религии с сильный место оккупирующий Север Америка;
- христианство и традиционный религии с подключен латинский Америка;
- ислам принятие делал Север Африка;
  - ислам доминирующий и отдельно христианство и традиционный религии есть Западный и Восточный Африка;
  - ислам, буддизм, христианство и Я индус религии широкий разложить Восточный Азия;
- ислам религия широкий разложить Середина Азия;
  - Западный Азия - ислам и христианство, иудаизм религии широкий разложить территория;
  - Юг Азия иудаизм и буддизм широкий разложить область считается Также христианство, джайнизм, сикхизм и ислам религии есть.

Каждый макрорегион известен прежде всего своими мировыми центрами паломничества. Они есть верующих международный поток принятие, они делают и часто религиозный функции административных, промышленных, культурных и туристических центров специализации с присоединился идет Из этого кроме в макроразонах национальный и местный имеются важные религиозные объекты поклонения. Иерусалим – самый большой город в мире является одним из религиозных центров. Верующие трех религий в Иерусалиме: ислам, христианство, иудаизм для святой это тоже центр.

Эти макрорегионы возникли из потенциала существующих религиозных святынь. без разделены. Они есть внутри самый важный область в Европе Ватикан, Западный В Азии считаются Мекка и Медина в Саудовской Аравии и города Иерусалим. В Средней Азии, древней Бухаре Узбекистана и Самарканде, Ташкенте, Термезе, Хива и другие религиозные в городах туристический ресурсы есть.

Паломничества обычно совершаются к святыням известных деятелей разных религий. посещать заказать отражение делает Визит заказал место святой что это было Поскольку

здесь молятся многие люди, вероятность того, что молитва будет услышана, выше. что означает Некоторый святыни и места свои собственные доход для Полностью туризма этот впечатляющий к власти полагаться. этот , собственный по очереди, вокруг в регионах слишком собственный эффект проводит. Туристы отель и рестораны в аренду берет Гиды, в руке сувенир подарки создатели фотографии и работать для других сиденья создан.

Однако, по мнению известного ученого Вуконича , экономика религиозных путешествий аспекты религия - туризм к сроку относительно самый меньше учился тема существование представляет интерес для исследователей, если рассматривать только одно святилище. Религиозный паломничество паломники посещать командующий в регионах экономический генератор задача сделанный пришел потому что услуги их потребности удовлетворить для работа развитый. Этот сегодняшний даже днем одинаковый так.

Потому что много местами религиозный места основной туристический внимание заслуживает места существование иногда Сантьяго де Компостела , Меджугорье , Лурдес и Мекка такой как в себя берет

Действительно, туризм – это не только экономическое развитие и валовой внутренний продукт. размера увеличивать, возможно население работа предоставлять свадьба уровень и качество увеличение, страна процветание и развитие тоже большое влияние шоу. По подсчетам экспертов, каждые 30 туристов – туристы страны. стимул для создания одного нового рабочего места в этой области и двух новых рабочих мест в смежных системах дам. Много страны и население очки туризм трудный в ситуации был рассматривается как способ оживить или спасти экономику, особенно нынешний туризм. прогнозы, как уже говорилось выше, что религиозный туризм увеличится в ближайшем будущем шоу.

О паломническом туризме, Узбекский исламовед Б.М.Бободжонов , Центральный Самый распространенный тип мест паломничества в Азии — «святыни». рассматриваться рассказывать прошедший. Сурхандарьинская регионы исторический объекты учёный, изучающий архитектуру с точки зрения архитектуры В кабинете И.Азимова в глаза выбросил. суфизм представители шаги и святыни о А. Маманазаров , Саттаров Б. , Пославская.О , С.Джораева слишком паломничество туризм в историю вокруг остановка прошедший. Узбекистан в этом районе святыни проблема в обучении святыня имя с зависимый человек олицетворение Важным также считается исследование статуса и уровня (святой, пир , саид, ходжа). Дадабаев Т. , Э. Каримов в учебе слишком паломничество проблемы другой аспекты на поверхности обратная связь данный. Включая Д. Абрамсон и Э. Каримов в статье в соавторстве, визит в жизнь народов Средней Азии важность, другой в периоды ему был анализ отношений будет сделано.

И это не просто путешествие, это возможность реализовать себя духовно. надежда на очищение, молитва об исполнении молитв и желаний, путь, ведущий к вере. Паломничество – это обращение к Всемогущему Богу через прошлых святых, успокоение ума и души, осознание истину святости, пройдя путь уединения и очищения. Центральный в Азии этот Паломничество что называется этот святой в места посещать заказать означает Узбекистан каждый всегда много культуры и цивилизаций Это был центр пересечения, где распространялись разные религии, вот почему сохранились уникальные памятники как ислама, буддизма, так и христианства остальные

Действительно, Узбекистан богат туристическими ресурсами.отдельный стоит в Узбекистане религиозный туризм, т.е. дорогой Мест для посещения святынь достаточно. В частности, в

Средней Азии, причем в Узбекистане слишком дорогой святыне жизнь похороны сделанный шаг, паломничество резиденциимного

Многие святынь похороны сделанный места и могилы снова отремонтированный оригинальный к ситуации привозят. Они есть до линии Бахавиддин вышивка, Гиждувани , Имам аль-Бухари, Значение Член, в Шахизине , Мотируди , Судить ат- Тирмизи , Мавзолей святынь и имамов, подобных Зангиоте , несравненны для мусульманского народа. его превратили в прекрасное место паломничества и духовного вдохновения. Особенно, Превращение комплекса Имама Аль-Бухари в важный объект паломничества имеет международное значение. имеет Потому что это паломничество происходит из городов Мекка и Медина в мусульманском мире. тогда это самое важное место поклонения. Поэтому благоприятные условия для посещения - создание условий, то есть формирование инфраструктуры, сегодня является важным вопросом рассчитывается. Этот на земле основной задача за границей страны граждане избыток без затруднений посетить это то, чего мы можем достичь.

Независимость годы религиозный к ступенькам состояние к большой внимание дается. Большой наши предки моя душа найденный резиденции снова восстановление, благоустройство, ремонтировать серьезный внимание что он дал из-за святыня места Он привлекает 1,5 миллиарда мусульман мира . Паломнический туризм сегодня разработка основной цель делая полученный мы прежде всего в нашей стране религиозный туризм территориальный организовать достигать и развивать серьезный внимание сосредоточиться должен В частности, страны Юго-Восточной Азии и Западной Азии привлекают паломников. нам необходимо развивать привлекательную инфраструктуру. Для этой цели одна область, округ и в деревнях люди к святой обдуманной Выявление, обобщение республиканских и региональных религиозных святынь. создание туристических карт и создание необходимых условий для посетителей, транспорта возможности обучение - это цель по мере необходимости мы считаем.

Превращение религиозных святынь в крупный источник дохода за счет небольших средств без сомнения. Десятки и сотни религиозных святынь со всех регионов нашей страны. есть ислам в мире большой услуга делать святой уровень поднял вечные обители наших фигур находятся лишь на локальном уровне, т.е. округ или область шкала мы знаем только Следовательно, такой святой святыни республика и международный уровень религиозный святыня объекты можно конвертировать. При этом к основным местам паломничества на территории республикисоздание дорожно-транспортной системы в регионе население другой в этот район организованный путешествовать чтобы они сделали транспорт ездит на работу на дорогу заливка предоставил. Из этого кроме в нашей стране находится ислам культура и о б ъ е к т ы культурного наследия, связанные с историей исламской культурной организации Организации исламского сотрудничества наследие в список меры по осуществлению увеличивается.

Широкое развитие внутреннего и внешнего туризма, туристической индустрии в республике. модернизация, поле стабильный развивать, туризм центры рассчитанный в регионах турист, семья и коммуникация-информация инфраструктура развивать, местный и иностранный гостям международный стандартам в соответствии с услуги показать отдельно внимание сосредоточиться важный важность занятие Этого достаточно. Акцент хорошо этот о определенный события сделанный увеличивать, в нашей стране туризм поле разработка

первый в соответствии мир в сообществе Узбекистана позиция усиливается, появляются новые возможности для иностранных инвесторов и надежное сотрудничество двери открывается страна макроэкономический индикаторы стабильность, население фактор улучшения таких показателей, как доход, занятость и предпринимательство существование услуги поля снова улучшение причина будет.

ВЫВОДЫ

Текущий в день быстрый в картинках становится популярным идущий туризм поле Развитие паломнического туризма имеет высокий потенциал в этой сфере. страны для комфортный это возможность. Выше причина прошедший из мыслей и из примеров можно сделать вывод, что каждый член страны - это в том числе зарубежные страны должны следовать устойчивому паломническому туризму Необходимо разработать важную политику и стратегию развития. Из этого кроме иностранный туристы аттракцион сделай это получит инфраструктура Создавать важный важность занятие достаточно. В целях реализации устойчивого развития правительство, слишком местный должны координироваться ведомствами.

Список литературы

1. Александров А.Ю. Международный туризм. Образовательные специальности Для университеты.- М.: Аспект Пресс, 2000.
2. Асророва Л. Семь столпов секты. - Ташкент: Международный ислам Узбекистана. Академия, 2021. – Б. 280; Таниева Г. М. Середина в первой половине XVI - XIX вв. Азия своих народов хадж паломничество . – Ташкент: Книга , 2021. – 328 б.
3. Бердиев , К. А. (2022). ТРАДИЦИОННЫЙ КОВРЫ ИЗ ТО ЖИВОТНОВОДСТВО НАСЕЛЕНИЕ НУРАТИНСКОГО ОАЗИСА В КОНЦЕ XIX НАЧАЛЕ XX ВЕК. *Журнал из Социальные Исследовать в Узбекистан* , 2 (1), 8-18.
4. Назиров , Б. (2022). История физической культуры и спорта в Узбекистане (XX век -XXI век в начале Сурхан оазис например). Термез государство Университет.
5. Николаидес А. и Гроблер А. (2017). Духовность, оздоровительный туризм и качество из Жизнь, *Африка*
6. Саидмурод О'Гли , Б.Н. (2022). ИСТОРИЯ СОФИ ОЛЛОЙОР-ТАСАВВУФ НАМОЯНДАСИ. *Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры*, 2(2), 310-3
7. Дехтярь Г.М. Лицензирование и сертификация в сфере туризма. Учебное пособие : Финансы и статистика, 2003 г. г. Москва .
8. Рахмонов Ф. Обычаи и традиции жителей Кашкадарьинского оазисаобряды (конец XIX века , начало XX века): Историческая наука. дисс. – Ташкент, 2001. - 146 б.
9. Хлопкова ОВ Современный Проблемы исследовать религиозность // Современный исследовать социальные проблемы. – 2012. № 9(17). – С. 1-7
10. Чотматов Ю.О. История духовной среды Термеза VII-IX веков: традиции, прогресс и обновлять. доктор исторических наук (PhD) дисс. - Потный, 2020. - 193 б.

ОСНОВНЫХ НЕИСПРАВНОСТЕЙ АСИНХРОННЫХ ТЯГОВЫХ ЭЛЕКТРОДВИГАТЕЛЕЙ

Кудратов Шохижaxon Иштиёрович кафедра «Локомотивы и локомотивное хозяйство», Ташкентского государственного транспортного университета (ТГТУ), г. Ташкент.
E-mail: kudratov.shohijaxon@bk.ru

Джураев Фируз Рамонович Начальник отдела ОТ и ТБ и охрана окружающей среды компании Enter Engineering Ptd. Ltd.

Аннотация. Современные средства диагностики предотвращают неисправности в устройствах локомотива, обеспечивают достоверное прогнозирование изменения технического состояния основных узлов оборудования, определяют их остаточный ресурс, разрабатывают и совершенствуют эффективные методы обработки данных с локомотива. Использование в этом процессе методов диагностики позволяет определять изменения технического состояния теплоэнергетических установок и фиксировать их при планировании объемов ремонтов. Для повышения уровня надежности технических средств необходимо как совершенствование конструкций, так и совершенствование системы их технического обслуживания и ремонта.

Ключевые слова: Неисправность, асинхронных тяговых электродвигателей, перегрев, короткое замыкание, нагрузка.

Annotation. Modern diagnostic tools prevent malfunctions in locomotive devices, provide reliable forecasting of changes in the technical condition of the main equipment components, determine their residual life, develop and improve effective methods for processing data from the locomotive. The use of diagnostic methods in this process makes it possible to determine changes in the technical condition of thermal power plants and record them when planning the volume of repairs. To increase the level of reliability of technical equipment, it is necessary to both improve the designs and improve the system for their maintenance and repair.

Key words: Malfunction, asynchronous traction motors, overheating, short circuit, load.

Перегрев: Перегрев является одной из наиболее распространенных проблем. Он может быть вызван неправильной эксплуатацией, недостаточной вентиляцией, износом или неисправностью в системе охлаждения. Перегрев может привести к повреждению изоляции, обмоток и других элементов двигателя. Электровоз серии O'Z-EL предназначенный для грузовых перевозок на железной дороге Республики Узбекистан. В процессе эксплуатации вы замечаете, что двигатель электровоза периодически становится слишком горячим, что указывает на возможные проблемы с перегревом. Причины этого перегрева могут быть разными:

- неправильная эксплуатация: машинисты могут неправильно управлять электровозом, например, работать на максимальных оборотах двигателя в течение продолжительного времени или часто перегружать электровоз. Это может привести к избыточному нагреву двигателя.
- недостаточная вентиляция: Плохая вентиляция в моторном отсеке электровоза может привести к недостаточному охлаждению двигателя. Например, если система вентиляции забита пылью или мусором, воздух не сможет свободно циркулировать, что приведет к перегреву.

- износ или неисправность системы охлаждения: Компоненты системы охлаждения, такие как вентиляторы, радиаторы или термостаты, могут быть изношены или неисправными, что приведет к неспособности охладить двигатель должным образом.

В результате перегрева могут возникнуть следующие проблемы:

- повреждение изоляции (рис 1.1.): Высокие температуры могут привести к повреждению изоляции проводов и кабелей внутри двигателя, что в свою очередь может привести к короткому замыканию или другим неисправностям.
- повреждение обмоток (рис 1.1.):

Рис 1.1. Повреждение обмоток статора ТЭД типа 1ТВ 2КФ2624

Короткое замыкание: Это происходит, когда обмотки статора или ротора внезапно соединяются, вызывая высокий ток и повреждение изоляции. Причины короткого замыкания могут быть механическими повреждениями, износом изоляции или неправильной сборкой. Рассмотрим пример короткого замыкания на электродвигателе локомотива.

Электродвигатель, установленный в локомотиве. Он состоит из статора (неподвижной части рис 1.2) и ротора (вращающейся части рис 1.3).

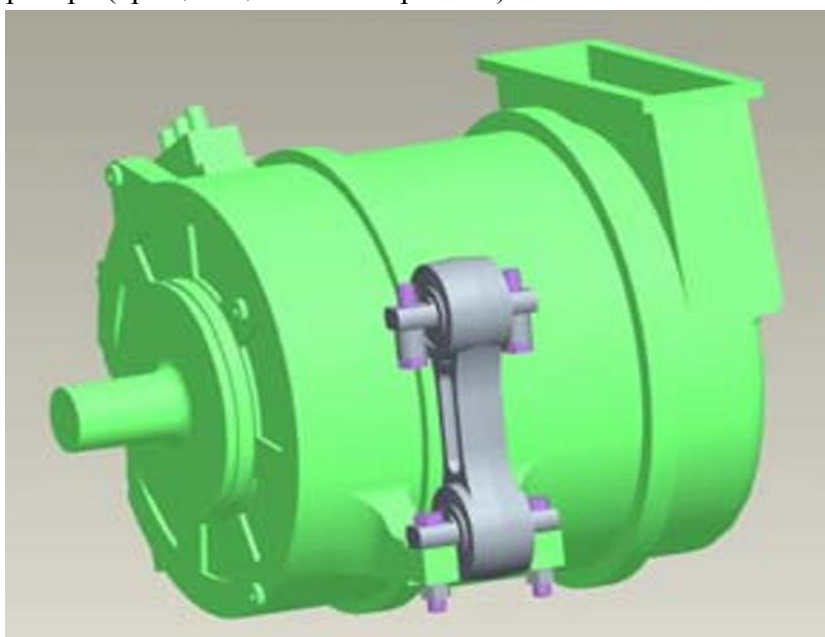

Рис 1.2. Статора ТЭД типа 1ТВ 2КФ2624

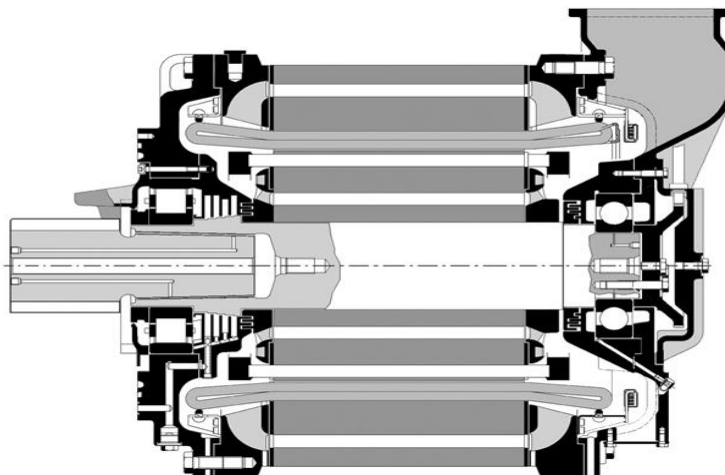

Рис 1.3. Ротор ТЭД типа 1ТВ 2КФ2624

В процессе эксплуатации локомотива, из-за механических повреждений, например, удара или вибраций, изоляция проводов статора может быть повреждена. Например, металлический обод колеса может случайно попасть в контакт с проводами статора. Также, в процессе длительной работы, изоляция проводов может изнашиваться из-за теплового расширения и сжатия или вибраций. Неправильная сборка или установка электродвигателя может привести к тому, что провода статора могут случайно соприкоснуться друг с другом или с корпусом, вызывая короткое замыкание [1].

В результате такого короткого замыкания может произойти следующее:

- высокий ток протекает через обмотки статора или ротора.
- проводники начинают нагреваться из-за большого сопротивления в месте короткого замыкания.
- изоляция проводов может начать плавиться или сгорать из-за высокой температуры и высокого тока.
- если короткое замыкание не будет устранено вовремя, это может привести к серьезным повреждениям обмоток, а также к выходу из строя электродвигателя в целом.

Недостаточное смазывание подшипников: Если подшипники не смазаны достаточно или смазка низкого качества, это может привести к износу подшипников и снижению эффективности работы двигателя. Неправильное смазывание также может вызвать повреждение других движущихся частей.

Представим ситуацию на железной дороге, где на электровозе используются подшипники для опоры и вращения оси колес. Эти подшипники подвержены высоким нагрузкам и частому использованию во время движения по железнодорожным путям. В процессе эксплуатации электровоза система смазки подшипников не функционирует должным образом, что приводит к недостаточному смазыванию подшипников.

На фотографии ТЭД замечаете следующее (рис 1.4)

- подшипники колес выглядят сухими и несмазанными.
- можно видеть следы износа на внутренней стороне подшипников, что указывает на трение и повышенный износ.
- колеса электровоза производят странные звуки при движении, что может быть следствием трения в недостаточно смазанных подшипниках.

Последствия недостаточного смазывания подшипников могут быть серьезными:

- Повышенный износ подшипников, что может привести к их поломке и остановке электровоза.
- Повреждение других движущихся частей, таких как оси колес или передачи, из-за увеличенного трения и износа.
- Повышенные нагрузки на двигатель электровоза из-за увеличенного сопротивления от трения, что может привести к перегреву и повреждению двигателя. [2]

Чтобы избежать подобных проблем, необходимо регулярно проводить обслуживание системы смазки подшипников, включая проверку уровня смазки, замену смазки вовремя и проверку наличия любых утечек или неисправностей в системе смазки. Это поможет обеспечить надлежащую работу подшипников и продлить срок их службы, а также предотвратить возможные проблемы с эффективностью и надежностью работы электровоза.

Рис 1.4. Заклинивание подшипников ТЭД

Повреждение ротора, статора и шестерня: Механические повреждения, такие как трещины, вмятины или изломы, могут привести к серьезным неисправностям и выходу из строя электродвигателя.

Электровоз, на котором установлен асинхронный тяговый электродвигатель. В процессе эксплуатации возникают механические повреждения, которые могут привести к серьезным неисправностям ротора, статора и шестерни.

При осмотре электровоза замечаете следующее:

На роторе электродвигателя обнаружены трещины или изломы, возможно, из-за перегрузок или механических ударов в процессе эксплуатации. На статоре видны вмятины или повреждения, возможно, вызванные внешними воздействиями или неправильной сборкой. На шестерне, которая соединяется с ротором, также видны признаки износа или повреждений, возможно, из-за неправильной (рис 1.5) смазки или нагрузок.

Последствия таких повреждений могут быть серьезными:

Ротор электродвигателя может перестать работать из-за нарушения механической целостности, что приведет к полной остановке двигателя и потере тяговой мощности. Повреждения на статоре могут привести к ухудшению электрической изоляции и возможным коротким замыканиям, что также может вызвать неполадки в работе электродвигателя. Повреждения шестерни могут привести к нарушению передачи крутящего момента от ротора к другим механизмам электровоза, что может привести к потере эффективности и эффективности работы.

Для предотвращения подобных проблем необходимо проводить регулярное обслуживание и технический осмотр электродвигателя, включая проверку наличия

механических повреждений, а также соблюдать правила эксплуатации и обслуживания железнодорожного оборудования. Также важно обеспечить своевременную замену изношенных или поврежденных компонентов, чтобы предотвратить серьезные проблемы и обеспечить безопасную и эффективную работу электровоза.

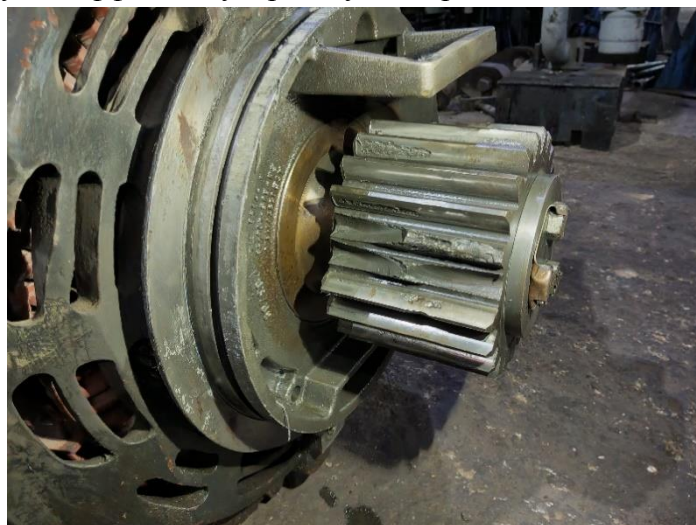

Рис 1.5. Механические повреждения тяговая передача ТЭД

Электрические перегрузки: Перегрузка может произойти из-за неправильного использования или эксплуатации, например, при попытке превышения номинальной мощности двигателя. Это может привести к повреждению обмоток и других компонентов электродвигателя. В процессе эксплуатации возникают электрические перегрузки, которые могут привести к серьезным повреждениям обмоток и других компонентов электродвигателя.

При эксплуатации электровоза машинист попытался включить максимальную мощность двигателя для преодоления крутого подъема. Это привело к значительному увеличению тока, который превысил номинальные значения для данного электродвигателя. В результате такого действия произошли следующие события:

- ток, превышающий номинальное значение, протек через обмотки электродвигателя.
- обмотки начали перегреваться из-за избыточной нагрузки, что привело к повреждению изоляции и возможным коротким замыканиям.
- перегрузка также могла вызвать повреждение других компонентов электродвигателя, таких как подшипники или валы, из-за повышенных нагрузок и моментов [3].

Последствия электрических перегрузок могут быть серьезными и включать в себя:

- повреждение обмоток электродвигателя, что может привести к снижению его эффективности и надежности.
- потребность в замене или ремонте поврежденных компонентов, что может привести к дорогостоящим ремонтным работам и временному простоя электровоза.

Выводы. Для перегрева важно регулярно проверять состояние системы охлаждения, следить за правильной эксплуатацией электровоза и своевременно устранять любые признаки перегрева, чтобы избежать серьезных повреждений и обеспечить нормальную работу железнодорожного транспорта. Для короткого замыкания в результате, локомотив может оказаться недееспособным, что приведет к простоям и задержкам в железнодорожном движении. Поэтому важно регулярно проверять состояние электродвигателей и производить необходимое обслуживание, чтобы избежать возможности коротких замыканий и связанных с ними проблем. Чтобы избежать электрических перегрузок, важно соблюдать рекомендации

по использованию и эксплуатации электровоза, а также не превышать допустимые нагрузки и мощности двигателя. Кроме того, следует обеспечить регулярное техническое обслуживание и контроль за состоянием электродвигателя, чтобы своевременно выявлять и устранять любые потенциальные проблемы.

Список литературы

1. Волков, А. Н. Совершенствование методов вибродиагностики электродвигателей локомотивов / А. Н. Волков // Железнодорожный транспорт. – 2008. – № 3. – С. 55-56. – EDN IJOCBF.
2. Технические средства диагностирования: Справочник / под ред. Клюева В. В. – М.: Машиностроение, 1989. – 672 с.
3. Слоним, Н. М. Испытания асинхронных электродвигателей при ремонте / Н. М. Слоним. – Киев: Издательство. Энергия, 2-е изд. 1980. – 88 с.

**O'ZBEKISTON SHAROITIDA UMUMIY AMALIYOT SHIFOKORI 2000 YIL MODELII
PROFESSIOGRAMMASI VA BAKALAVRIAT TA'LIM VAZIFALARI.****Ishankulova Dilorom Kamarovna****Samarqand davlat tibbiyot universiteti Pediatriya fakulteti ichki kasalliklar kafedrası***Ta'lim fanida beshita muammo bor: kimni o'qitish,
nima uchun o'qitish, nimani o'rgatish,
qanday va qaysi bahoga o'rgatish.**Akademik A.I. Berg.*

Annotatsiya. O'zbekiston aholisi 2024-yil 1-yanvar holatiga ko'ra 36,8 million kishini tashkil etadi. 2021-yilda o'limning asosiy sabablari o'ntaligiga yurak ishemik kasalligi, insult, surunkali obstruktiv o'pka kasalligi va o'pka, traxeya va bronxial yo'llar saratoni kiradi. Erta nikoh ba'zi hududlarda keng tarqalgan va erta homiladorlik jiddiy muammo bo'lib, ona va homila uchun yuqori asoratlar xavfini keltirib chiqaradi. O'zbekistonda onalar o'limi, ayniqsa, tug'ruqdan keyingi yiringli-septik kasalliklar va gestosis tufayli yuqori. Go'daklar o'limi ham tashvish uyg'otadi va mikronutrient yod etishmasligi jiddiy sog'liq muammosidir. Qandli diabet va floro bilan kasallanish ko'paydi, yurak-qon tomir va nafas olish tizimi kasalliklari yosh bolalar orasida keng tarqalgan.

Tibbiyot kasbi va jamiyatga ta'sir qiluvchi demografik, ijtimoiy, texnologik va iqtisodiy jihatlarni oldindan ko'rish va hisobga olish tavsiya etiladi. Eng muhimi, o'lim darajasi yuqori bo'lgan, tez-tez uchraydigan yoki odamlar hayotiga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan kasalliklar. Umumiy amaliyot shifokorlarini tayyorlashda geografik, demografik, ijtimoiy-iqtisodiy istiqbollar, gigiyenik qiyinchiliklar va ta'lim hisobga olinishi kerak. Ular urbanizatsiya, migratsiyaning kuchayishi va kasallik shakllarining o'zgarishiga tayyorgarlik ko'rishlari kerak. Birlamchi tibbiy yordamga yo'naltirilgan holda, umumiy amaliyot shifokorini tayyorlash ichki kasalliklar bo'yicha kuchli poydevor, tibbiyot fanlari va sog'liqni saqlashning tashkiliy va iqtisodiy jihatlarni tushunishni talab qiladi.

Kalit so'zlar: o'limning o'nta etakchi sabablari, onalar va chaqaloqlar o'limi, birlamchi tibbiy yordam yo'nalishida umumiy amaliyot shifokorlarini o'qitish strategiyasi.

Abstract. The population of Uzbekistan as of January 1, 2024 is 36.8 million people. In 2021, the top ten leading causes of death include ischemic heart disease, stroke, chronic obstructive pulmonary disease and cancer of the lung, trachea and bronchi. Early marriage is common in some areas, and early pregnancy is a serious problem, posing a high risk of complications for both mother and fetus. Maternal mortality in Uzbekistan is high, especially due to postpartum purulent-septic diseases and gestosis. Infant mortality is also a concern, and deficiency of the trace element iodine is a serious public health problem. The incidence of diabetes mellitus and fluorosis has increased, and cardiovascular and respiratory diseases are common among young children. It is recommended that demographic, social, technological, and economic aspects affecting the medical profession and society be anticipated and addressed. The most important are diseases with high mortality rates, frequent occurrence or significant impact on people's lives. The training of general practitioners must take into account geographical, demographic, socioeconomic perspectives, hygiene difficulties and education. They must be prepared for urbanization, increased migration and changes in disease patterns. With a primary care orientation, GP training requires a solid foundation in internal medicine, an understanding of the medical sciences, and the organizational and economic aspects of health care.

Key words: The top ten leading causes of death, maternal and infant mortality, GP training with a primary care orientation.

Dolzarbliigi. "2000 yil namunasidagi shifokorning professiogrammasi" iborasini barcha shifokorlarning kelgusi o'n yilliklarda aholining kasallanishi, kasalliklari va kasalliklarining o'zgaruvchan sharoitlarida tibbiy kasbga jamiyatning doimiy ravishda o'sib borayotgan talablarini qondirish qobiliyati tushunilishi kerak. Buning uchun jamiyatda paydo bo'ladigan talablarni oldindan bilish kerak [1,2,3].

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida demografik, ijtimoiy, texnologik, iqtisodiy sabablar hamda mintaqaviy xususiyatlar tufayli aholi salomatligi holatida ma'lum o'zgarishlar ro'y berdi. Oliy o'quv yurtidan oldingi ta'lim bosqichida UASHni tayyorlashda ushbu xususiyatlarni hisobga olish kerak [4,5,6].

Olingan ma'lumotlarni muhokama qilish. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Aholishunoslik jamg'armasi ma'lumotlariga ko'ra, 2024 yil boshida dunyo aholisining umumiy soni 8 147 701 969 milliard kishini tashkil qilgan. O'zbekiston aholi soni bo'yicha 43-o'rinda. 2024 yil uchun demografik ma'lumotlar e'lon qilindi. 2024-yil 1-yanvar holatiga ko'ra, O'zbekiston aholisi soni 36,8 million kishiga yetdi. Ularning 18,3 millioni ayollar, 18,5 millioni erkaklar. 18 millioni shaharlarda, 18 millioni qishloqlarda istiqomat qiladi. Shuningdek, Samarqand (4 million 208,5 ming kishi), Farg'ona (4 million 61,5 ming kishi) va Andijon (3 million 394,4 ming kishi) viloyatlari aholi eng ko'p bo'lgan hududlar sifatida qayd etildi. Aholi eng kam yashaydigan viloyatlar Sirdaryo (914 ming kishi), Navoiy (1 million 75,3 ming kishi) va Jizzax (1 million 507,4 ming kishi) viloyatlaridir. 2023-yilda O'zbekistonga xorijdan 2,9 ming nafar, O'zbekiston fuqarolari esa 17,3ming nafar xorijga ko'chib kelgan [7,8,9].

2023-yilda O'zbekistonda 172,8 ming o'lim qayd etilgan. O'limning kamida 61 % qon aylanish tizimi kasalliklaridan kelib chiqadi. Odamlarning qariyb 10,8 %i neoplazmalar, 5,5 % nafas olish organlari kasalliklari, baxtsiz hodisalar, zaharlanish va shikastlanishlar tufayli - 5,2 %, ovqat hazm qilish tizimi kasalliklari - 4,1 %, yuqumli va parazitlar kasalliklar - 3,1 % va boshqa kasalliklardan - 11,4 % vafot etgan.

2019-yilda o'limning 10 ta asosiy sabablari juda tanish ko'rindi. Kamayadigan tartibda bular yurak-qon tomir kasalliklari, insult, surunkali obstruktiv o'pka kasalligi, pastki nafas yo'llarining infeksiyalari, neonatal kasalliklar (ya'ni hayotning birinchi oyida o'limga olib keladigan har qanday sabab), Altsgeymer kasalligi va boshqa demensiyalar, o'pka saratoni, diabet, surunkali buyrak kasalligi va nihoyat, diareya (odatda ichak infeksiyalari bilan bog'liq). Ro'yxat 1990 yilda deyarli bir xil edi. Biroq, COVID-19 reytingga kirdi. 2021 yilda yangi kasallik ishemiyadan keyin ikkinchi o'rinni egallab, insultni uchinchi o'ringa olib chiqdi. O'lim va tug'ilishning yuqori darajasi, boshqa sabablar qatori, sog'liqni saqlash va ta'lim darajasining pastligi bilan bog'liq [10,11,12].

Dunyoda o'limning eng ko'p 5 sababi

Nozologiyalar	Bugun	%	Bu yil
Koronar yurak kasalligi	6 832	15,51	7 345 210
Insult	4 869	11,06	5 235 350
Pastki nafas yo'llarining o'tkir infeksiyalari	2 490	5,65	2 676 624
Surunkali obstruktiv o'pka kasalligi (SO'OK)	2 474	5,62	2 659 579

O'zbekiston bo'ylab erta turmush qurish (18 yoshgacha) 97%ga kamayganiga qaramay, erta turmush qurish ko'pincha Samarqand, Andijon va Namangan viloyatlarida qayd etilgan. 2020 yil uchun erta homiladorlik statistikasi - 1044 ta holat, bu 2019 yilga nisbatan 12,7% ga kam. Shuningdek, respondentlar 38,2% hollarda sog'lig'i yomonlashganini ta'kidladilar. Yoshlik davrida homiladorlik jiddiy muammo bo'lib, ona uchun ham, homila uchun ham asoratlar xavfi yuqori. Shuningdek, so'rov shuni ko'rsatdiki, qizlarning 41,6 % homiladorlik davrida va undan keyin to'liq tibbiy yordam ko'rsatgan, 12,7 % umuman olmagan, 25,1 % esa qisman olgan. Respondentlarning 7,2 % tibbiy yordamga ko'p pul sarflaganliklarini bildirgan. Shunday qilib, yosh homilador ayollarda sabab (AO) jigar kasalligi bo'lib, uning 1/3 qismi virusli gepatitga bog'liq; homiladorlikning nefropatiyasi; kech toksikoz; qon ketishi; ekstragenital kasalliklar.

Erta nikohning salbiy oqibatlari sifatida respondentlar ajralishlar (49,6%), ayollarning reproduktiv salomatligi va bolalar salomatligiga salbiy ta'sir (44,8%), oiladagi zo'ravonlik (19,5%) va hayotning turli sohalarida o'z-o'zini anglash imkoniyatlariga salbiy ta'sir ko'rsatishini ta'kidladilar(17,5%).

Ayrim mualliflarning fikricha, O'zbekiston Respublikasida onalar o'limi (OO) yuqori %ga ega. 2023-yilda O'zbekistonda yangi tug'ilgan chaqaloqlar orasida 7 mingdan ortiq, onalar orasida 135 dan ortiq o'lim qayd etilgan, 1741 nafar tug'ma nogiron bola tug'ilgan. Bu haqda Prezident Shavkat Mirziyoyev raisligida o'tkazilgan yig'ilishda so'z bordi. Ma'lumotlarga ko'ra, 1000 tadan 8,1 tasida chaqaloqlar vafot etadi. Shunday qilib, o'rtacha 123 ta yangi tug'ilgan chaqaloq vafot etadi.

Onalar o'limi 1000 ta holatdan 14,4 tasida sodir bo'ladi. O'rtacha 71 ayol homiladorlik yoki tug'ish davrida vafot etadi. Umuman olganda, O'zbekistonda tug'ruqdan keyingi yiringli-septik kasalliklardan o'lim ko'rsatkichi (OO) bo'yicha 1 va 2-o'rinlarda turadi. Homilador ayollar orasida gestoz holatlari tez-tez uchrab turibdi. Fon holatining sababi semizlik, gipertoniya, surunkali buyrak kasalligi, qandli diabet edi. Homilador ayollarda kamqonlikning asosiy sababi temir tanqisligi edi.

Umuman olganda, respublika bo'yicha 1 yoshgacha bo'lgan bolalar o'limi 21,7-22,5 %ni tashkil etadi. 25,9% hollarda sabab yuqumli va parazitlar kasalliklaridir. Toshkent, Samarqand, Andijon, Farg'ona kabi hududlarda go'daklar o'limi ko'paygan. Virusli gepatitdan tuzalgan bolalar orasida surunkali faol delta gepatitning ulushi 80,6% ni tashkil etadi, bu esa jigar sirrozi kabi asoratlarning kuchayishiga olib keladi. Epidemiologik tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston Respublikasida yod mikroelementining tanqisligi o'rtacha 50-60% ni tashkil etib, bu endemik buqoq bilan kasallangan bemorlarning ko'payishiga va uning barcha oqibatlariga sabab bo'lmoqda. Yod etishmasligi homiladorlikda o'lik tug'ilishni keltirib chiqaradi va bolaning nogiron tug'ilish xavfini oshiradi. Bolalar va kattalar orasida diabet bilan kasallanish ko'paydi. Atmosferaning turli zararli moddalar (ftorid vodorod, oltingugurt dioksidi, azot dioksidi va uglerod oksidi) bilan maksimal ruxsat etilgan kontsentratsiyadan oshib ketishi natijasida so'nggi 3 yilda bolalar va aholi o'rtasida ftoroz, yuqumli va somatik kasalliklar bilan kasallanish 1,5-2 martaga ko'paydi. Pnevmoniya bilan og'rigan bolalar orasida raxit, to'yib ovqatlanmaslik, ensefalopatiya va gipokalemiya bilan kasallanish yuqori. Yosh bolalarda yurak-qon tomir tizimida o'zgarishlar ro'y beradi: kardiomiopatiyalar, miokardit, ritmning buzilishi, mitral qopqoq prolapsasi, tug'ma yurak nuqsonlari. Bunday holda, irsiy moyillik va probandga munosabat muhim rol o'ynaydi.

Yangi tug'ilgan chaqaloqlar orasida son bo'g'imlari, qiyshiq oyoqlari, tortikollis va boshqalarda o'zgarishlar mavjud. Hayot va ishning yuqori ritmi moslashishni qiyinlashtiradi, doimiy stressni keltirib chiqaradi va jiddiy kasalliklarga olib kelishi mumkin. . So'nggi paytlarda biz, terapevtlar, turli organlar va tizimlarning neyrogen kasalliklarini tobora ko'proq ko'rmoqdamiz. Rasmiy ravishda, bu kasallik terapevtik hisoblanadi, lekin aslida bu asab tizimining haddan tashqari

kuchlanishiga bog'liq. COVID-19 pandemiyasi davrida qisqa muddat qisqarganidan so'ng, dunyo bo'ylab tug'ilishda kutilayotgan umr ko'rish davomiyligi yana o'sib bormoqda va 2024-yilda pandemiya davridagi 70,9 yoshdan 73,3 yoshga yetdi. 2050-yillarning oxiriga kelib, butun dunyo bo'ylab o'limning yarmidan ko'pi 80 yosh va undan katta yoshdagi odamlar orasida sodir bo'ladi, bu 1995 yildagi 17 %dan ko'p.

Xulosa. Tibbiyot kasbiga yangi talablarni qo'yadigan butun mamlakat va alohida iqtisodiy mintaqalar bo'yicha demografik, ijtimoiy, texnologik va iqtisodiy sharoitlarni taxminiy oldindan ko'rish kerak. Ikkinchidan, jamiyatning shifokorning kasbiy tayyorgarligiga bo'lgan talablarini optimal tarzda qondirish mumkin bo'lgan yo'llar, tamoyillar va usullarni oldindan ko'rish kerak. Eng muhim kasalliklarni o'limga olib keladigan, statistik jihatdan eng keng tarqalgan yoki odamlarning katta guruhlariga ta'sir qiladigan, uzoq muddatli vaqtinchalik va doimiy nogironlik bilan birga keladigan jiddiy asoratlarga olib keladigan, o'z vaqtida tashxis qo'yish bilan osonlikcha davolash mumkin deb hisoblash joiz.

Mashg'ulotlarni geografik, demografik, ijtimoiy-iqtisodiy istiqbollarni hisobga olgan holda rejalashtirish, gigienik qiyinchiliklarni, ishlab chiqarishni avtomatizatsiya va intensivlashtirish bilan bog'liq muammolarni unutmazlik, ichkilikbozlik va giyohvandlikning kuchayishi, fiziologik omillarni hisobga olish kerak, aholi migratsiyasi davrida moslashuvning buzilishi, onalik va bolalik muammolarini hisobga olish kerak. Immigratsiya mintaqada paydo bo'ladigan yangi yuqumli kasalliklar xavfini oshirishi mumkin. Shahar aholisining ko'payishi va qishloq aholisining kamayishi tendentsiyasi shahar shifokorining hushyorligi qishloqdagidan kam bo'lmasligi kerakligini ko'rsatadi. Gigienik qiyinchiliklar (suv ta'minoti, chiqindilarni yo'q qilish, kanalizatsiya, oqova suvlar bilan ta'minlashdagi qiyinchiliklar) o'tkir yuqumli kasalliklarning, xususan, oshqozon-ichak trakti kasalliklarining ko'payishiga olib kelishi mumkin. Bu surunkali, ba'zan o'tkir, intoksikatsiyalarning katta o'sishiga va allergik kasalliklarning keskin ko'payishiga olib keladi.

Umumiy amaliyot shifokori - bu aholining ma'lum bir qismining salomatligi uchun mas'ul bo'lgan va birlamchi, zarur tibbiy yordam ko'rsatadigan va oilani tibbiy rejalashtirishni tartibga soluvchi shifokor, yuqori malakali mutaxassis.

UASH - yoshi, jinsi va kasalligidan qat'i nazar, ba'zan yillar yoki o'n yillar davomida o'z uyi yoki klinikasida jismoniy shaxslar, oilalar va jamoalarga shaxsiy, birlamchi va doimiy yordam ko'rsatadigan shifokor.

U taqdim etilgan har bir muammo bo'yicha dastlabki qarorni qabul qiladi - tibbiy yoki boshqa. Oila shifokorlari va umumiy amaliyot shifokorlarini tayyorlash katta tajriba va mashaqqatli mehnatni talab qiladi.

Qanday o'rgatish kerak? Ichki kasalliklar ming nozologik birlikni qamrab oladi. Ammo tibbiyot fanining barcha boyluklarini ikkita katta kichik guruhga ajratgan holda - shifokorni diplomdan oldingi va diplomdan keyingi ta'limda tayyorlash uchun biz faqat eng muhimlarini bakalavriaturaraga kiritamiz, qolganlarini esa diplomdan keyingi ta'limga qoldiramiz. Taqsimlash ayrim kasalliklarning ierarxik ahamiyatini va ularning keyingi bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishdagi ahamiyatini hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Umumiy shifokorlarni tayyorlash sog'liqni saqlash va oliy tibbiy ta'limning tashkiliy-iqtisodiy muammolari bilan ham belgilanadi. Aholiga tibbiy xizmat ko'rsatish xarajatlarini oshirish tendentsiyasi diagnostika va davolashning tobora murakkab turlarini ambulatoriya sharoitida amalga oshirishga olib keladi. Bu poliklinika shifokorining yuqori malakasini va uni imkon qadar samarali bo'lishi uchun ambulatoriya yordamini qayta tashkil etishni talab qiladi. Tibbiy yordam narxining oshishi bilan bemorlarni

kasalxonaga yotqizish faqat murakkab va ko'p mehnat talab qiladigan diagnostika muolajalari uchun zarur bo'lgan qisqa vaqt ichida amalga oshiriladi.

Ertangi kunga nazar tashlash, jamiyat taraqqiyoti shartlarini va uning kelajakdagi tibbiyot va sog'liqni saqlashga bo'lgan talablarini bashorat qilishga urinish umumiy amaliyot shifokorini tayyorlashning uzoq muddatli strategiyasini aniq belgilab beradi.

Adabiyot:

- [1]. Ишанкулова Д. К. Однонаправленность этиопатогенетических изменений у больных острым и хроническим бронхитом как реальность хронизации воспалительного процесса в бронхах //Journal of Cardiorespiratory research.
Инновационный прогресс в исследованиях внутренней медицины. Материалы международной научно-практической конференции. Сам. – 2021. – С. 23-24.
- [2]. Дилором К. И. (2022). ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРОТИВОВИРУСНОГО ЛЕЧЕНИЯ БОЛЬНЫХ ОСТРЫМ ЗАТЯЖНЫМ И РЕЦИДИВИРУЮЩИМ БРОНХИТОМ. *Евразийский журнал медицинских и естественных наук*, 2(5), 253–258. извлечено от <https://www.in-academy.uz/index.php/EJMNS/article/view/1650>
- [3]. Ishankulova D. K. O'TKIR CHO'ZILGAN BRONXITNING SURUNKALI BRONXIT SHAKLLANISH BOSHQICHI SIFATIDAGI KLINIK XUSUSIYATLARI //Евразийский журнал медицинских и естественных наук. – 2022. – Т. 2. – №. 6. – С. 493-497.
- [4]. Ishankulova D. K. The Formation of Mucociliary Insufficiency in the Bronches on the Role of Respiratory Viral Infection //Journal of Pharmaceutical Research International. – 2022. – Т. 34. – №. 34А. – С. 1-7.
- [5]. Ishankulova D. K. The effects of respiratory viral infection in combating Avicenna's legacy. – 2023. *American Journal of Social and Humanitarian Research*, 3(1), 378–383. <https://doi.org/10.31150/ajshr.v3i1.825>
- [6]. Ishankulova, D. K. , & Nizomov, B. U. . (2022). Evaluation of the Efficacy of Treatment with Resistol in Patients with Acute Respiratory Virus Infection. *Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences*, 1(5), 331–333. Retrieved from <https://innosci.org/IJNRAS/article/view/534>
- [7]. Ishankulova Dilorom Kamarovna. (2022). classification, principles of treatment and prevention of chronic bronchitis. *Results of National Scientific Research*, 1(9), 426–436.
- [8]. Kamarovna I. D. Influence of the Premorbid Background on the Clinical and Immunological Picture of Patients at the Stage of Formation of Chronic Bronchitis //Central Asian Journal of Medical and Natural Science. – 2023. – Т. 4. – №. 4. – С. 158-163.
- [9]. Nasirova A. A. et al. Features Of Immunological Indicators In Patients With Chronic Obstructive Lung Disease And Bronchial Asthma //Solid State Technology. – 2020. – Т. 63. – №. 6. – С. 6873-6880.
- [10]. A., Ruziyeva A., et al. "Verification of Dyspnea According to External Respiratory Function in Patients with Bronchial Asthma." *International Journal on Orange Technologies*, vol. 3, no. 2, 2021, pp. 48-51, doi:[10.31149/ijot.v3i2.1279](https://doi.org/10.31149/ijot.v3i2.1279).
- [11]. <https://www.uzdaily.ru/chislennost-postoiannogo-naseleniia-uzbekistana-sostavila-3679-mln-chelovek/>
- [12]. <https://www.gazeta.uz/ru/2022/09/29/senate/>

РАЗВИТИЯ ПАЛОМНИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В КОМПЛЕКСЕ ИМАМ АЛ-ХРАМ БУХАРИ

Шукуров Тохиржон Иззатулло ўғли - Ассистент Самаркандского института экономики и сервиса

Абстрактный : : Эта статья исследует способы к форма и развивать туризм инфраструктура для паломники в Имам Аль-Бухари Сложный.

Ключевые слова: Туризм, Паломничество Туризм, Инфраструктура, Паломничество.

Abstract: This article explores ways to shape and develop tourism infrastructure for pilgrims at Imam Al-Bukhari Complex.

Keywords: Tourism, Pilgrimage Tourism, Infrastructure, Pilgrimage.

Мир в экономике туризм быстрый развивающийся и доход в соответствии с лидер с полей один считается Последний в годах туризм мир в экспорте его собственный огромный вклад иметь это было и весь мир валовой внутренней продукта составляет 11%. В частности, успехи, достигнутые в Узбекистане на земле экономика либерализация углубление, страна модернизация, все поля, в частности услуга показать поля устойчивое развитие туризма, одной из ведущих отраслей. Как сказал Президент Республики Узбекистан Ш. Мирзиёев отметил: «Узбекистан удобная страна как для путешествий, так и для паломничества. Потому что мать цела, на нашей земле поселились навсегда наши предки, известные и знаменитые в мире. Они есть Существует большой интерес к богатому духовному и культурному наследию, оставленному международным сообществом. Для дальнейшего развития отрасли, прежде всего, улучшение необходимой инфраструктуры. состояние"

Древний Самарканда архитектура памятники с встретился мусульманин туристы часто являются еще одним священным желание пойти в храм они остаются. Этот храм, особенно мусульманин из стран посещать заказал Это очень ценно для туристов. Потому что здесь ислам со своими достоинствами всемирно известный ученый Абу Абдулла Мухаммад ибн Исмаил ибн Ибрагим аль Бухари ваше величество мавзолеей находится. Похороны Имама аль-Бухари место, где это произошло - село Хартанг Паярикского района , где находится бухарский хан Абдулла Хан мечеть, построенная слишком сохранено.

Инициативы Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёев с этот сложный большой ландшафтный дизайн работает в ходе выполнения. В частности,

Президент Республики Узбекистан Шавкат Мирзиёев , 14-15 апреля 2017 г. во время своего визита в Самаркандскую область на территории комплекса Имама Бухаризадание по строительству международного научного центра на основе международного опыта данный был Вот и все отношение с в комплекс связь из этого района 5,8 гектары земля площадь, научный центр и 3 трехэтажных жилых дома перед центром строительство для отдельный данный нашего президента текущий год 17-18 Маршировать дни Имам Бухари с поручением, которое он дал во время визита в Самаркандскую область проект-предложение по реконструкции комплекса и генеральный план-проект поселка Хартанг одобренный .

сейчас Имам Бухари могила в Узбекистан посещать командующий он стал благословенной святыней для гостей. Сегодня Самарканд Комплекс Имама Аль-Бухари расположен в Паярикском районе области. Он становится «городом паломничества». Личность Имама Бухари в исламском мире несравненный Имя не знал мусульманин почти нет. Его услуга все Мусульманин исповедуется и посещает святыню Хазрата хотя бы раз в жизни. хочет сделать. Паломничество туризма увеличивать нашей страны материал потенциал более

увеличивается. Специалисты в соответствии с если только один Имам Бухари сложный город в год 100 — 150 тысяча иностранный туристы принятие если он это сделает из них сумма составит примерно 300-400 миллионов долларов. Комплекс, который ремонтируется, уже из соседних с нашей страной стран. кроме Саудовская Аравия Аравия, Турция, Индонезия, Малайзия, Пакистан Именно в этом плане туристические компании стран проявляют большой интерес. цифры только не предположения уточняет.

Комплекс Имама Бухари – место паломничества туристов нашей страны это будет первый паломнический город, где будет создана вся инфраструктура. Этот После комплекс и его окрестности полностью перестроены и отремонтированы, комплекс внутренний и начинает принимать большой поток иностранного туризма. В частности, Малайзия Ожидается, что сюда приедут 100 тысяч туристов. малазийских паломников Большинство из них хотят посетить мавзолей Имама Бухари перед хаджем. Это показывает, что два с половиной миллиона мусульман отправляются в хадж из Малайзии за один год. Если мы достигнем уровня, на котором сможем принимать столько паломников, наш президент инициатива паломнического туризма, который начался с разработка брать придет.

Паломничество туризм – это современная туристическая отрасль незаменимый часть считается В мире один половина миллиард более мусульманин есть Если мать вот и все Половина мусульман собрала достоверные хадисы, вторые по достоверности в исламе. посетить святыни Его Святейшества Имама Бухари, создавшего источникono придет, это окажет положительное влияние на нашу экономику. В нашей стране еще не сформирована инфраструктура для приема такого количества паломников. Религиозные, исторические и культурные памятники посещают определенный регион или город. важно для заказа. Он находился под защитой государства во Франции.памятников около 60 процентов слишком религиозный туризм объекты считается

Религиозный туризму был общий представляющий интерес разработка в Узбекистане древний в историю идти тугой Вот и все гордость с подчеркнуть должен мир цивилизация науке в общем человечества слишком духовный, слишком к материальному продвижению несравненный делиться добавлен предки о история нас щедро уважаемый: каждый старый наша земля священный каждый старый наша земля святыня Большойнаши предки, мечты и цели нашего народа, сила, размах мышления, духовный мир уровень вкуса, емкость и культура проявление делает в зависимости от их ума и ума, мир будет рассчитывать на нас, нас будут судить дам. Мы религия сегодня в маске ошибаться к удовлетворению точно мать вот и все предкипуть и емкость, мудрость с кормят против мы боремся Этот в борьбе они есть это будет наше оружие, улика, флаг. Наш президент в нашей стране паломничество туризм более отдельно от разработки внимание глядя на в основе слишком мать вот и все хороший цели воплотиться. Последний 2 год внутри в Узбекистане святой святыни паломничество делал туристы, также иностранный из рук религиозныйи число людей, путешествующих с целью паломничества, значительно возросло. в 2018 году По сравнению с 2017 годом количество иностранных граждан, прибывших в Республику Узбекистан, составило 2,3. раз повысился.

Основная часть этих путешественников приходится на страны СНГ. придет. Иностранные граждане, приехавшие в Республику Узбекистан из стран СНГ 6015,9 тыс. человек, что составляет 93,5% от общего количества посетителей Из дальнего зарубежья посетило 417,1 тыс. человек (или 6,5%) заказал. Основная часть иностранных граждан, прибывших в

Республику Узбекистан 2456,9 тыс. человек из Республики Казахстан (38,2%), 1700,7 из Таджикистана тысяча человек (26,4%), 1101,5 из Кыргызстана тыс. человек (17,1%), из России 460,2 тысяча человек (7,2 %). Длинный иностранный из штатов пока Из Турции 74,8 тысяча человек (1,2 %), Из Китая 37,1 тысяча человек (0,6 %), Юг Из Кореи 32,7 тысяча

человек (0,5%), 22,2 тыс. человек из Индии (0,3%), 19,1 тыс. человек из Германии человек (0,3 %), Из Японии 17,2 тыс. человек (0,3 %) посещать заказал.

Основной паломнический туризм имеет три формы: паломничество, на религиозные темы. экскурсии, паломники и туристы которые сливаются специализированный экскурсии. мусульмане для посетить идти – исламский памятники посещать, посещать святые места и развивать пожертвование делать для того, чтобы религиозные направления паломничество они делают. В нашей стране этот паломничество что был назван и это мир мусульман в нашу страну стремление укреплять без сомнения. уже паломничество только смотреть это не: она, самый прежде всего чувствовать дух великого, получать силы из духовной среды, статус великого и отношение, живость и жизнь о самый вечная истина понимание сердце вот и все с правдой является обогащение.

От посещения святых мест и памятников Узбекистана состоит из был "маленький Хадж программа формирование и регионы 2019-2029 гг. социально-экономического развития в годы развитие туризма на выходе следующие вопросы счет получать должен мы думаем:

- в регионах культурный наследие объектов местный списки формирование и постоянно обновляется предоставлять;
- местный власть и принадлежит поле сотрудники с в сотрудничестве в регионах находится исторический в саду и памятникам брать идущий инфраструктура формирование для того, чтобы их электрон карты, паспорт и кадастр документы подготовка;
- в регионах находится святой шаги и памятники туристический программам вход принять меры этот древний мемориалы история и он на земле сохранен традиционный культура широко продвигаемый достигать;
- туроператор и неизведанные исторические места и памятники в регионах другой принадлежит специалисты с вместе исследовать достигать и данные создать базу данных;
- высшее образование в сфере туризма преподавание профильных предметов в своих странах исторические памятники и памятники, расположенные на территории в процессе тесно с введение в соответствии с практичный уроки организовать делать;
- туризм поля сущность, его важность, разработка организованы различные семинары и тренинги по результатам, экономическим и социальным функциям делать и другие.

Оценивая современное состояние туризма, важно отметить, что в Узбекистане инфраструктуры разработка уровень иностранный пятьдесят туристов потребности полный удовлетворить не мочь. Инфраструктура что он не развит предыдущая администрация не позволяла поощрять конкуренцию и совершенствование команда система является причиной. Инфраструктура недостаточно развита увеличить поток туристов и соответственно валютные доходы невозможно умножить. Исходя из этого, состояние инфраструктуры туризма разработка и страна изображение формировать напрямую эффект

шоу. Прежде всего, следует отметить, что Республика Узбекистан к независимости пока не будет достигнуто туризму достаточно внимание не направлен.

Республики туристический потенциал верно цель данные и реклама этого не произошло вообще. Инфраструктура туризма, сервиса и развлечений слаборазвитый туристам услуга показывать уровень низкий существование мира можно сказать, что контактов с ведущими туристическими предприятиями не было. Краткое содержание на месте вот и все сказать может быть туризм сегодняшний в день самый прибыльный с полей признается единым. В этом отношении туризм в большинстве стран разработка о один сколько? программы работа выход. Наша страна экономический потенциал в повышении туризм поле слишком большой к возможностям иметь По сути международный туризм разработка о сделанный увеличивается дела как результат паломничество туризм в нашей стране лидер с полей одному становится.

Список литературы

1. Александров А.Ю. Международный туризм. Образовательные специальности Для университеты.- М.: Аспект Пресс, 2000.
2. Асророва Л. Семь столпов секты. - Ташкент: Международный ислам Узбекистана. Академия, 2021. – Б. 280; Таниева Г. М. Середина в первой половине XVI - XIX вв. Азия своих народов хадж паломничество . – Ташкент: Книга , 2021. – 328 б.
3. Бердиев , К. А. (2022). ТРАДИЦИОННЫЙ КОВРЫ ИЗ ТО ЖИВОТНОВОДСТВО НАСЕЛЕНИЕ НУРАТИНСКОГО ОАЗИСА В КОНЦЕ XIX НАЧАЛЕ XX ВЕК. *Журнал из Социальные Исследовать в Узбекистан* , 2 (1), 8-18.
4. Назиров , Б. (2022). История физической культуры и спорта в Узбекистане (XX век -XXI век в начале Сурхан оазис например). Термез государство Университет.

AXLOQIY TARBIYANING MAFKURAVIY IMMUNITETNING MUSTAHLKAMLASHDAGI O‘RNI

Ramatov Jumaniyoz Sultanovich. TDTTr.U “Ijtimoiy fanlar” kafedrasi mudiri. Falsafa fanlari doktori, Professor.

Salimov Baxriddin Lutfullaevich. TDTTr.U dotsenti.

Murodov Sanjar Bahrom o‘g‘li. TDTTr.U talabasi.

ANNOTATSIYA

Maqolada hozirgi zamonda globallashuvning avj olishi sharoitida milliy ma’naviyatga qaratilgan turli xildagi mafkuraviy, ma’naviy va axborot tahdidlarining tobora oshib borayotganligi to‘g‘risida gap boradi. Rivojlangan davlatlar o‘z ta’sir doiralarini tobora kengaytirish maqsadida eng zamonaviy axborot vositlaridan samarali foydalanishmoqda. Jamiyatimiz oldida turgan asosiy vazifalardan biri turli shakldagi tahdidlarni oldini olish maqsadida yoshlarimizda mafkuraviy immunitetni mustahkamlashdan iboratdir. Maqolada tahdidlarga qarshi kurashishning zamonaviy yo‘llari yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: mafkura, g‘oya, tarbiya, axloq, globallashuv.

ABSTRACT

The article deals with the rise of various types of ideological, spiritual and informational threats against national spirituality in the context of globalization. Developed countries in order to expand their spheres of influence effectively use the most modern information tools. The main task of our society, in order to prevent various threats, is to strengthen the ideological immunity of young people. The article reveals the modern ways of dealing with threats.

Key words: ideology, idea, upbringing, ethics, globalization.

Bugun dunyoning barcha mintaqalarida globallashuv jarayoni ijtimoiy madaniy hodisalarga o‘zining turlicha ta’sirini o‘tkazmoqda. Bunday ta’sirning bir xil emasligi dunyo mamlakatlarining siyosiy, iqtisodiy, 952 ijtimoiy, axborot, ma’naviy salohiyatlari va geosiyosiy omillar bilan chambarchas bog‘liq. Olamda yuz berayotgan bu kabi shiddatli jarayonlarning avj olishi sharoitida milliy ma’naviyatga qaratilgan tahdidlar tobora oshib bormoqda. Buning asosiy sababi ma’naviyatning millat ongi, dunyoqarashi va mentalitetini tashkil etish bilan bog‘liqdir. Ularni turli xil zamonaviy usul va vositalar yordamida o‘zgartirish orqali millatni, mamlakatni va uning barcha boyliklarini qo‘lga kiritish mumkin bo‘ladi. Ma’naviyatning inqirozga yuz tutishi, albatta, mamlakatning taraqqiyotdan orqada qolishiga, boshqa davlatlarning izmida bo‘lishiga olib keladi. Shu bois, O‘zbekiston Birinchi Prezidenti Islom Karimov ma’naviy tahdidlarning halokatli kuch ekanligi, unga qarshi chora-tadbirlar ko‘rish zarurligi to‘g‘risida quyidagi fikrlarni bildirgan edi: “Hammamizga ayon bo‘lishi kerakki, “axborot asri” deb nomlangan XXI asrda hech qaysi davlat yoki jamiyat o‘zini temir devor bilan o‘rab yashay olmaydi. Ayni paytda, ahvol shunday ekan, deb qo‘l qovushtirib o‘tirish ham to‘g‘ri kelmaydi, bunday tahdidlarga javoban, biz ham sodda bo‘lmasdan, zarur chora-tadbirlarni ko‘rishimiz kerak”.

Demak hozirgi kunda jamiyatimiz oldida turgan asosiy vazifalardan biri turli xildagi mafkuraviy, ma’naviy va axborot tahdidlariga qarshi kurashishning samarali yo‘llari, usullari va vositalarini yaratish orqali yoshlarimizda mafkuraviy immunitetni mustahkamlashdan iboratdir. Mafkuraviy va axborot tahdidlarining oldini olish yo‘llari sifatida biz quyidagilarni taklif qilamiz: 1. Milliy tarbiyani takomillashtirish orqali tahdidbardosh yoshlarni voyaga yetkazish. Mustaqillik asoschisi, mamlakatimizning Birinchi Prezidenti Islom Karimov «Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch» kitobida yoshlar tarbiyasiga to‘xtalib, quyidagilarni ta’kidlaydi: “Har qaysi ota-ona, ustoz va murabbiy har bir bola timsolida, avvalo, shaxsni ko‘rishi zarur. Ana shu talabdan kelib chiqqan

holda, farzandlarimizni mustaqil va keng fikrlash qobiliyatiga ega bo'lgan, ongli yashaydigan komil insonlar etib voyaga yetkazish – ta'lim-tarbiya sohasining asosiy maqsadi va vazifasi bo'lishi lozim, deb qabul qilishimiz kerak". Ma'lumki, tarbiyaning boshlang'ich nuqtasi bu – oiladir. Sharq xalqlari uchun oila muqaddas maskan. Chunki oilaning mustahkamligi, uning tinchligi va osoyishtaligi davlatning mustahkamligi va osoyishtaligini ta'minlovchi manba, desak xato qilmagan bo'lamiz. Shu bois, bizda oila masalasi davlat siyosati maqomidagi masaladir. Taqqoslash uchun G'arb davlatlarida oilaga munosabat masalasini ko'radigan bo'lsak, oila bu har kimning shaxsiy ishi. Turmushga chiqadimi yoki yo'qmi, uylanib, oila qurib farzand ko'radimi yoki yo'qmi, bu har kimning o'zini ishi. Eng keng tarqalgan odat bu – fuqarolik nikohi. Bir-birini yoqtirib qolgan yigit va qiz birgalikda yashayverishadi. Hech qanday nikohsiz, rasmiylashtirishsiz. Va hohlagan paytda yana ajralishib, alohida yashayverishadi. Hech kimga hech qanday mas'uliyat yuklatilmaydi. Natijada oilaga, farzand tug'ilishiga yetarli darajada e'tibor berilmasligi hozirgi kunda G'arb davlatlari uchun g'oyat mushkul muammolarni keltirib chiqarmoqda. Ma'lumki, "Ta'lim to'g'risida"gi qonunda ta'limning quyidagi turlari keltirilgan: maktabgacha ta'lim, umumiy o'rta ta'lim, o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi, oliy ta'lim, oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim, malaka oshirish va qayta tayyorlash, maktabdan tashqari ta'lim. Davlat byudjetidan ta'lim sohasiga ajratilgan mablag'ning asosiy qismi, eng avvalo, oliy ta'limga ajratilar edi. Bu tushunarli holat, chunki oliy ta'lim jamiyat ehtiyoji uchun zarur mutaxassis kadrlarni tayyorlaydi. Ajratilgan mablag'ning qolgan qismlari esa "qoldiq tamoyili" asosida ta'limning qolgan turlariga taqsimlanardi. Maktabgacha ta'limga navbat kelganda mablag'ning arzimagan qismi qoldi. Bu sohadagi xorijiy tajriba, xususan, Yaponiya tajribasi o'rganilganda tamoman boshqacha yondashuv aniqlangan. Yaponiya maktablarida bolalarga 5 sinfgacha fanlar o'qitilmas ekan. Ularga yapon odobi, axloqi, urf odat va an'analari, bayram va marosimlari o'qitilar ekan. Ularning fikricha, bolaga dastlab tarbiya berish kerak. Bilim berish xech qachon kech bo'lmaydi. Tarbiyada esa kech qolish mumkin. Ikkinchi jahon urushidan eng og'ir ahvolda chiqqan davlatlardan biri Yaponiya edi. Oradan o'tgan qisqa davrdan so'ng Yaponiya dunyoning eng rivojlangan davlatlari qatoridan o'rin egalladi. 2. Bolalar adabiyotiga, umuman bolalar uchun mo'ljallangan musiqa, ashula, teatr, kino asarlari yaratishga e'tibor kuchaytirilishi, bunday asarlarni yaratuvchilar uchun puxta o'ylangan rag'batlantirish tizimi ishlab chiqilishi kerak. 3. Targ'ibot-tashviqot ishlarini yuqori bosqichga ko'tarish. Taqqoslash uchun sobiq ittifoq targ'ibot tizimini ko'radigan bo'lsak. Sovet mafkuraviy siyosiy tizimi o'zbek xalqining milliy g'ururini, mustaqillik g'oyasini, uning kurashchilarini mafkuraviy yanchish maqsadida minglab maktabdan tashqari ma'rifiy siyosiy oqartuv bo'limlarini ochdi. O'zbek xalqining tafakkurini sovetlashtirishga ilmiy asosda yondashuv ularning mafkur maqsadlariga tezroq yetkazdi: sovet dekretlari, partiya anjumanlari, Konstitutsiya targ'iboti, qishloqlarda yurib, sho'ro tuzumi mohiyatini tushuntirishlar, teatr, konsert, ko'rgazma, ma'ruzalar, kino, qiroatxonalarni ishga solishdi. Agitpoezd, agitparoxod, klub, "qizil choyxonalar", siyosiy suhbat, disput, jangovar varaqalar, "Chaqmoq", kinolektoriy kabi targ'ibot-tashviqotning yuzlab usullaridan foydalanib, sho'rolar hukumati o'z mafkurasini xalqimiz ongiga singdirishga harakat qildi. Kommunistik mafkuraga zid bo'lgan har qanday fikr, g'oya, badiiy asar muallifi qattiq ta'qib ostiga olingan. Yaqin tarixdan saboq shundan iboratki, jamiyatimizda targ'ibot-tashviqot faoliyati uchun shunday keng imkoniyatlar, axborot vositalarining eng zamonaviy texnologiyalari yaratilganki, bulardan samarali foydalanish orqali har qanday xatarli tahdidlarga javob bera oladigan yoshlarni voyaga yetkazish mumkin. 4. Jamiyatimiz hayotining turli sohalarida halol mehnat qilib, mamlakat taraqqiyotiga o'zining munosib hissasini qo'shayotgan fidoiy, elga va vatanga sadoqatli, vatanparvar insonlar, masalan, maktab

o'qituvchisi, jarroh, temir yo'lchi, fermer, akademik, haydovchi va xokazo kasb vakillarini zamonamiz qahramonlari sifatida yurtga tanitish.

Buning uchun ularning hayoti va faoliyatiga oid badiiy asarlar, kinofilmlar, teatr asarlari, hujjatli filmlar yaratish zarur. Ularning portretlari maktab, kollej, litsey, oliy ta'lim muassasalari, ishlab chiqarish korxonalari, madaniyat saroylari, kutubxonalar, kino va konsert zallari foyelarida, xatto metro bekatlarida bo'lsa, yosh avlodga o'rnak olish, taqlid qilish, intilish uchun imkoniyatlar yaratgan bo'lar edik. Mamlakatimizning Birinchi Prezidenti Islom Karimov o'z paytida ijod ahliga kino, televidenie va teatrlarimizda zamonamiz qahramonlari obrazlarini yaratish to'g'risida nihoyatda zarur ko'rsatmalar bergan edi. Lekin, afsuski, bu vazifa ko'ngildagidek bajarilmadi. Chunki farzandlarimiz o'zimizning milliy qahramonlarimizni bilmasa, u holda, chetdan "qahramon" izlab topadi. U topgan "qahramon" banklardagi seyflarni ochib, pul o'maradigan o'g'rimi, odam o'ldirishdan tap tortmaydigan ashaddiy kallakesarmi, insonlarning mabdag'larini turli zamonaviy usullar bilan o'zlashtiradigan firibgarmi, bunisi endi bizga noma'lum. Aytishadiku, agar biz o'z farzandlarimizni o'zimiz tarbiyalamasak, ularni "tarbiyalovchilar" bir zumda topiladi.

REFERENCES

1. Раматов, Ж. С., Хасанов, М. Н., & Валиев, Л. А. (2022). IX-X АСРЛАРДА ЎРТА ОСИЁ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ АХЛОҚИЙ ТАРБИЯ ҲАҚИДАГИ ҒОЯЛАРИ (АЛ-ҒОРОБИЙ АСАРЛАРИ МИСОЛИДА). *Academic research in educational sciences*, 3(6), 660-669.
2. Раматов, Ж. С., Баратов, Р. Ў., & Тухтабоев, Э. (2022). ЎЗБЕК ЭТНОМАДАНИЯТИНИНГ ЖАҲОН ЦИВИЛИЗАЦИЯСИДА ТУТГА Н ЎРНИ. *World scientific research journal*, 9(2), 3-8.
3. Ramatov, J., Umarova, R., Baratov, R., Khasanov, M., Sultonov, S., & Kushakov, F. (2022). PROBLEMS OF INFLUENCE OF ISLAM ON CONSCIOUSNESS TRANSFORMATION.
4. Salimov Вахриддин Лутфуллаевич. Бирдамлик ва ҳамжихатлик – ижтимоий муносабатларнинг келажакидир. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 3(3), March, 2023.
5. Salimov Вахриддин Лутфуллаевич. Ижтимоий муносабатларнинг шаклланиши ва барқарорлигини белгиловчи муҳим тамойиллар. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 3(3), March, 2023.
6. Бахриддин Лутфуллаевич Салимов (2022). Жамиятнинг шаклланиши ва такомиллашувида бошқарув ва тарбия санъатининг ўрни. *Academic research in educational sciences*, 3 (11), 359-365.
7. Салимов Бахриддин Лутфуллаевич ,Хасанов Миршод Нўъмонович. ШАРҚ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ КОМИЛ ИНСОН ТАРБИЯСИ МАСАЛАЛАРИ ТАҲЛИЛИ. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. Volume: 2, Issue 4, 2022. -P.1345-1354.

YOSHLAR MA'NAVIYATINI SHAKLLANTIRISHNING MUHIM VOSITALARI

Ramatov Jumaniyoz Sultanovich. TDTTr.U "Ijtimoiy fanlar" kafedrasi mudiri. Falsafa fanlari doktori, Professor.

Salimov Baxriddin Lutfullaevich. TDTTr.U dotsenti.

Tursunboev Diyorbek Nusratullo o'g'li. TDTTr.U talabasi.

ANNOTATSIYA

Maqolada yangi O'zbekistonda Talaba-yoshlar ma'naviy-axloqiy dunyoqarashini shakllantirishda ma'rifat alohida ahamiyat kasb etilganligi. Zero, ma'rifat – ma'naviyatga olib keladigan yo'l, uni shakllantiruvchi vositasi ko'rsatilgan. Ma'rifat millat tarixining ajralmas tarkibiy qismi kabi masalalar taxlil etilgan.

Tayanch so'zlar: Talaba-yoshlar, vijdon, ma'naviy-axloqiy dunyoqarash, so'z erkinligi, ma'rifat, kasb-hunar, ta'lim-tarbiya.

ANNOTATION

In the article, enlightenment is of particular importance in the formation of the spiritual and moral worldview of students in the new Uzbekistan. After all, enlightenment is the path that leads to spirituality, and the tool that forms it is shown. Enlightenment is an integral part of the history of the nation.

Key words: Students-youth, conscience, spiritual and moral outlook, freedom of speech, enlightenment, profession, education.

Talaba-yoshlar ma'naviy-axloqiy dunyoqarashini shakllantirishda ma'rifat alohida ahamiyat kasb etadi. Zero, ma'rifat – ma'naviyatga olib keladigan yo'l, uni shakllantiruvchi vositadir. Ma'rifat millat tarixining ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoev tomonidan BMT Bosh Assambleyasining "Ma'rifat va diniy bag'rikenglik"2 deb nomlangan maxsus rezolyuuiyasini qabul qilish taklifi ham davlatimizni xalqaro miqyosda nufuzini yanada ko'tardi. Bu hujjatning asosiy maqsadi – barchaning ta'lim olish huquqini ta'minlashga, savodsizlik va jaholatga barham berishga ko'maklashishdan iborat. Ushbu rezolyuuiya bag'rikenglik va o'zaro hurmatni qaror toptirish, diniy erkinlikni ta'minlash, e'tiqod qiluvchilarning huquqini himoya qilish, ularning kamsitilishiga yo'l qo'ymaslikka ko'maklashishga qaratilgan.

Sharq uyg'onish davri mutafakkirlarining fikricha, pokiza xulq-atvor, go'zal axloq-odob, halollik, ilohiy ma'rifat – komillik darajasiga etish manbaidir. Komil insonlargina millatning yorqin ko'zgusi bo'lishi mumkin. Faqat ma'naviyatli va ma'rifatli insonlargina xalq va davlat manfaati, ravnaqi yo'lida mehnat qilishga qodirdirlar. Mashhur Sharq mutafakkiri Shayx Aziziddin Nasafiy komil inson fazilatlarini haqida gapirib, uning yuksak axloqli, o'zini anglagan, dunyoviy va ilohiy bilimlarni e'gallagan ma'naviyatli va ma'rifatli bo'lishi zarurligini aytadi: "Bilgilki, Komil inson deb, shariat, tariqat va haqiqatda etuk bo'lgan odamga nisbatan aytadilar va agar bu iborani tushunmasang, boshqa ibora bilan aytayin: bilgilki, komil inson shunday insondirkim, unda quyidagi to'rt narsa kamolga etkan bo'lsin: yaxshi so'z, yaxshi fe'l, yaxshi axloq va maorif"3. YOshlarni jaholatga qarshi ma'rifat bilan kurashish ruhida tarbiyalashda, ularga jaholatning ob'ektiga ko'ra quyidagi ko'rinishlarda, ya'ni jaholatparastlikning: 1) ich-ichidan mavjud dunyoviy tartibni ko'rolmasdan, unga nisbatan ilmsizlarcha, ya'ni uning moddiy va ma'naviy hayotidagi ijobiy o'zgarishlarga nodonlarcha salbiy munosabatda bo'lishida; 2) davlat hokimiyati tomonidan amalga oshirilayotgan iqtisodiy, siyosiy, huquqiy, madaniy islohotlarning mohiyatini tushunmasdan, ularga jahl bilan aqlsizlarcha qarshilik ko'rsatayotganligida; 3) uzoq va yaqin qo'shni davlatlar bilan tenglik va o'zaro yordam tarzida

oʻrnatilayotgan munosabatlarga rahna solishga urinishlarida; 4) əlat, millat va xalqlarning qadriyatlarini mensimasdan, ularni vahshiylarcha vayron qilishga harakat qilayotganliklarida; 5) ilm-fan yutuqlarini tan olmasdan taraqqiyotga toʻsqinlik qilayotganliklarida; 6) din niqobi ostida xalqlar oʻrtasida nizo chiqarib, mavjud hokimiyatni agʻdarib tashlab oʻzlarining hokimiyatini oʻrnatishni avj oldirayotganliklarida; 7) insonni oliy qadriyat deb hisoblamasdan, bolalar va ayollarning haq huquqlarini paymol qilib, ularni sotib yuborish əvaziga katta mablagʻ toʻplayotganliklari kabi xatti-harakatlarida yaqqol namoyon boʻlishini tushuntirmoq zarurdir. Shu bilan bir qatorda jaholatning subʼektiga koʻra quyidagi koʻrinishlarda, yaʼni jaholatparastlikning: a) jamiyat hayotida vujudga kelgan muammolarni aql, ilm bilan əmas, balki jismoniy kuch ishlatish yoʻli bilan hal ətishga urinishida; b) oʻziga-oʻzi mahliyo boʻlib maʼrifatgoʻy donishmandlarning maslahatlariga quloq solmasdan oʻta oʻjarlik bilan ish bajarishida; v) mansabparastlik balosiga chalinib barcha odamlar unga boʻysunishini, oʻzi hech kimga boʻysunmaslikni xohlashida, boʻysunmaganlarni oʻziga va jamiyatga dushman deb bilishida; g) oʻtkinchi, yuzaki narsalar, mol-dunyo, jismoniy lazzatlar, hirsu shahvat, obroʻ, amal, shon-shuhratni haqiqiy baxt, farovonlik deb oʻylashida va bilishida; d) obroʻparastlik balosiga yoʻliqib, oʻzaro bir-birlarini maqtash, koʻkka koʻtarishni yaxshi koʻrishida, ularni boshqalar soʻzda ham ishda ham ulugʻlashlarini istashlarida; j) mutloq hokimiyatga əga boʻlib, oʻzga xalqlarni qurol kuchi bilan qoʻrqitib oʻziga tobe qilib olishga, yaʼni yakka hukmronlik gashtini surishga boʻlgan xatti harakatlari shaklida namoyon boʻlishini koʻrsatib bermoq kerak. Bu haqda Sh.M.Mirziyoev: “Biz “jaholat” deganda odatda diniy jaholat, aqidaparastilikni tushunamiz. Lekin bugungi hayotiy jarayonlar jaholat hamma sohada ham uchrashi, agar unga qarshi oʻz vaqtida kurash olib borilmasa, oʻta ogʻir oqibatlariga olib kelishi mumkinligini koʻramiz. Biz bugun jaholat degan baloga iqtisodiyot sohasida ham taʼlim-tarbiya, sogʻliqni saqlash, madaniyat tizimida ham qoʻyingki, hayotimizning barcha jabhalarida duch kelayapmiz va bu illat qoʻl-oyogʻimizda bamisoli kishan boʻlib turibdi. Bu kishandan xolos boʻlmasdan turib, taraqqiyot va rivojlanish haqida hech qanday soʻz boʻlishi mumkin əmas”⁴, – degan ədi. Bugungi jaholatga qarshi maʼrifat bilan kurashning zamonaviy taktik usullari quyidagilardan iborat: buzgʻunchi vayronkor gʻoya va mafkuralar toʻriga tushib qolgan, ammo qoʻli “qon”ga botmagan holda qaytib kelgan fuqarolarga nisbatan kechirimli boʻlish, yaʼni ularni avf ətish; kechirilgan fuqarolarni, ularning ota-onalari, oila aʼzolari va qarindosh urugʻlarini kamsitmagan holda ish bilan taʼminlab ijodiy mehnatga, jamoat ishlariga jalb qilish; avf ətilganlarga nisbatan har bir oila, ijtimoiy guruh, mahalla va boshqa jamoat va mehnat jamoalarida yaxshi maʼnaviy-mafkuraviy muhitni yaratish; uzoq vaqt davomida qoʻshni mamlakatlardan kelib, mamlakatimizda yashab, halol mehnat qilib, shu yurtni tanlagan, biroq fuqarolik huquqiga əga boʻlmaganlarni fuqarolikka qabul qilinishi va shu asosida ularning ruhini koʻtarish; toʻgʻri yoʻldan adashib, chet əllarda xor-zor boʻlib, azob-uqubatlarni koʻrib, tavbasiga tayanib oʻz vataniga qaytib kelgan fuqarolar bilan yoshlarning uchrashuvlarni tashkil ətib, buzgʻunchi-vayronkor gʻoyalarning asl mohiyatini ularning vujudida chuqur his əttirish, ularni Sh.M.Mirziyoev koʻrsatib oʻtganidek: “Bilim bilan, aql va maʼrifat, namunali ishlar bilan ishontirish kerak. Tarixdan, bugungi hayotimizdan olingan hayotiy, taʼsirchan misollar bilan inontirish kerak”. Maʼlumki, jamiyat taraqqiyotida, uning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida insonning ijtimoiy faoliyati, xususan, uning axloqiy kamoloti birinchi oʻrinda turishi kerak. Ana shu axloqiy jihat qancha yuqori boʻlsa, birgina oilada əmas, balki butun jamiyatda ham insoniylik yuzaga chiqib, farovon hayot kechirishga imkon yaratiladi, chunki jamiyatning əng katta boyligi ana shu insonlar va ularning goʻzal taqdiridir. Agarda yuksak maʼnaviyatli jamiyat shakllanishiga qatʼiy ishongan, bunga chuqur əʼtiqod ətadigan kadrlar etishtirilsa, avvalo shunday jamiyat

bo'lishiga komil ishonchi va э'tiqodi bo'lgan imonli, barkamol insonlarni tarbiyalay olinsagina ana shu jamiyat va davlatda barqarorlik, farovonlik, osoyishtalik, taraqqiyot tezlashadi. Shuning uchun ham mamlakatimizda mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab, toki bugungi kunga qadar bu masalaga davlat siyosati darajasida qarab kelingan. "Bugungi kunda farzandlarimizning ma'naviy olamini yuksaltirish, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash masalasi biz uchun эng dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. Axloqiy ongning namoyon bo'lish shakllaridan biri – kishida ma'lum hayot sharoitlari va tarbiya ta'sirida qaror topgan qat'iy bilimlar va axloqiy tartib-qoidalarga эмоционал munosabatdan iborat bo'lgan ishonch hisoblanadi. Ishonch xulq me'yorini sub'ektiv qabul qilish bo'lib, kishi namuna oladigan axloq tamoyillarining to'g'riligi va adolatli эkanligiga ishonch bildirishidir. Faqat axloqiy ishonch bu bilan cheklanmaydi, chunki bu faqatgina axloqiy zaruratni aqliy hissiyot bilan tushunishdir. Axloqiy ishonch shaxsning biron faoliyat yo'nalishini, uning maqsad sari intilishi, xulqning yashirin motivlari tuzilmasini hamda uning umumiy nuqtai nazarini, hayotdagi o'rnini, yashash ma'nosini belgilaydi. Axloqiy ishonch o'zida ratsional va эмоционал tomonlarni ifodalaydi, bunda inson har qanday qiyin sharoitlarda ham o'z tamoyillaridan qaytmaydi.

REFERENCES

1. Раматов, Ж. С., Хасанов, М. Н., & Валиев, Л. А. (2022). IX-X АСРЛАРДА ЎРТА ОСИЁ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ АХЛОҚИЙ ТАРБИЯ ҲАҚИДАГИ ҲОЯЛАРИ (АЛ-ҲОРОБИЙ АСАРЛАРИ МИСОЛИДА). *Academic research in educational sciences*, 3(6), 660-669.
2. Раматов, Ж. С., Баратов, Р. Ў., & Тухтабоев, Э. (2022). ЎЗБЕК ЭТНОМАДАНИЯТИНИНГ ЖАҲОН ЦИВИЛИЗАЦИЯСИДА ТУТГА Н ЎРНИ. *World scientific research journal*, 9(2), 3-8.
3. Ramatov, J., Umarova, R., Baratov, R., Khasanov, M., Sulstonov, S., & Kushakov, F. (2022). PROBLEMS OF INFLUENCE OF ISLAM ON CONSCIOUSNESS TRANSFORMATION.
4. Salimov Вахриддин Lutfullaevich. Бирдамлик ва ҳамжихатлик – ижтимоий муносабатларнинг келажакдир. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 3(3), March, 2023.
5. Salimov Вахриддин Lutfullaevich. Ижтимоий муносабатларнинг шаклланиши ва барқарорлигини белгиловчи муҳим тамойиллар. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 3(3), March, 2023.
6. Бахриддин Лутфуллаевич Салимов (2022). Жамиятнинг шаклланиши ва такомиллашувида бошқарув ва тарбия санъатининг ўрни. *Academic research in educational sciences*, 3 (11), 359-365.
7. Салимов Бахриддин Лутфуллаевич, Хасанов Миршод Нўъмонович. ШАРҚ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ КОМИЛ ИНСОН ТАРБИЯСИ МАСАЛАЛАРИ ТАҲЛИЛИ. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. Volume: 2, Issue 4, 2022. -P.1345-1354.

ABU NASR FOROBIY QARASHLARIDA AXLOQIY MASALALARNING QO‘YILISHI

Ramatov Jumaniyoz Sultanovich. TDr.U “Ijtimoiy fanlar” kafedrasi mudiri. Falsafa fanlari doktori, Professor.

Salimov Baxriddin Lutfullaevich. TDr.U dotsenti.

Elmurodov Abbas Shokir o‘g‘li. TDr.U talabasi.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Forobiy insonning ma’naviy hayotida, asosan, uning ikki tomoniga: aqli-ongiga va axloqiga (xulq-atvoriga) e’tibor beradi. Shuning uchun ta’lim-tarbiya, uning fikricha, insonni aqliy tomondan ham, axloqiy tomondan ham yetuk va mukammal kishi qilib yetishtirishga qaratilmog‘i lozim. Demak, ta’lim-tarbiyaning birdan bir vazifasi- jamiyat talablariga to‘la to‘kis javob bera oladigan va uni bir butunlikda, tinchlikda, farovonlikda saqlab turish uchun xizmat qiladigan ideal insonni tayyorlashdir.

Kalit sozlar: inson, aql, ta’lim, tarbiya, axloq, jamiyat.

ANNOTATION

In this article, Farobi pays attention to two aspects of a person's spiritual life: his mind and morals (behavior). Therefore, in his opinion, education should be focused on making a person intellectually and morally mature and perfect. Therefore, the only task of education is to prepare an ideal person who can fully respond to the demands of society and serve to maintain it in unity, peace, and prosperity.

Key words: man, mind, education, upbringing, morality, society.

Mutafakkir o‘z asarlarini o‘sha davrda Sharq mamlakatlarida ilmiy adabiy til hisoblangan arab tilida yozadi. Forobiy, shuningdek, arab va fors tillarida falsafiy mazmundagi she’rlar ham bitgan. Forobiy asarlari XII- XIII asrlardayoq, lotin, qadimgi yahudiy, fors tillariga, keyinchalik boshqa tillarga ham tarjima qilinib, dunyo bo‘ylab keng tarqalgan. So‘nggi asrlarda ko‘chirilgan nusxalari ko‘p mamlakatlarning kutubxona va muassasalarida saqlanadi. Toshkentdagi Sharqshunoslik institutida qadimgi Sharq faylasuflari asarlaridan jami 107 risolani o‘z ichiga olgan (jumladan, Forobiyning 16 arabcha risolasi) “Hakimlar risolalari to‘plami” (“Majmuat rasoil al-hukamo”, Qo‘lyozmalar fondi, 2385-in.) bor. Bu noyob qo‘lyozma Forobiy asarlarini o‘rganishda muhim ahamiyatga ega. To‘plamdagi Forobiy risolalari 1975 yili qisman o‘zbek tiliga tarjima qilinib nashr etildi. Forobiy aqlli inson haqida gapirib bunday yozadi:”Aqlli deb shunday kishilarga aytiladiki, ular fazilatli, o‘tkir mulohazali, foydali ishlarga berilgan, zarur narsalarni kashf va ixtiro etishga, zo‘r iste’dodga ega, yomon ishlardan o‘zini chetga olib yuradilar. Bunday kishilarni oqil deyidilar. Yomon ishlarni o‘ylab topish uchun zehn-idrokka ega bo‘lganlarni aqlli deb bo‘lmaydi, ularni ayyor, aldoqchi degan nomlar bilan atamoq lozim”. Forobiy dunyoqarashining shakllanishiga asosan Sharqning qadimgi ilg‘or madaniyati an‘analari, arab xalifaligiga qarshi xalq harakatlari, o‘rta asr tabiiy ilmiy tafakkur yutuqlari, Yunonistonning falsafiy merosi ta’sir ko‘rsatdi. Forobiy, avvalambor, Aristotel ta’limotini tiklash, asoslash va ilg‘or tomonlarini so‘nggi ilmiy yutuqlar asosida rivojlantirishga harakat qilib, Sharq aristotelizm oqimini vujudga keltirdi. Bu oqimning uslubi, muhim masalalari va kategoriyalarini ishlab chiqdi. Forobiy o‘z davridayoq buyuk olim sifatida mashhur bo‘lganligining e’tirofi shundaki, Sharq xalqlarida u haqda turli hikoya, rivoyatlar vujudga kelgan. O‘rta asr olimlaridan ibn Xallikon, ibn al-Kiftiy, ibn Abi Usabi’a, Bayhaqiylar o‘z asarlarida Forobiy ijodini o‘rganib, uning g‘oyalari rivojlantirganlar. Xususan, Ibn Rushd Forobiy asarlarini o‘rganibgina qolmay, ularga sharhlar ham yozdi. Taraqqiyparvar insoniyat Forobiy ijodiga hurmat bilan qarab, uning merosini chuqur o‘rganmoqda. Yevropa olimlaridan B. M. Shtrenshneyder, Karra de Vo, T. U. Buur, R. Xammond,

R. de Erlanje, F. Deteritsi, G. Farmer, N. Rishar, G. Ley, Sharq olimlaridan Nafisiy, Umar Farrux, Turker, M. Maxdi va boshqalar Forobiy merosini tadqiq etishga muayyan hissa qo'shdilar. Keyingi yillarda uning ijodi va ta'limotiga bag'ishlangan bir qancha tadqiqotlar, asarlar yuzaga keldi. Yaqin va O'rta Sharqda «Ikkinchi muallim» deb nom qozongan Markaziy osiyolik mashhur olim Abu Nasr Forobiyning mantiq ilmiga qo'shgan hissasi ham beqiyosdir. Forobiy hali hech bir mutafakkir uddalay olmagan vazifani, ya'ni, Arastuning va umuman, qadimgi grek mantig'ini keng tinglovchilar o'rganishi uchun eng oddiy, tushunarli vosita va uslublarini ishlab chiqishga muvaffaq bo'lgan. Mantiq tarixchilarining ta'kidlashicha, Forobiy bu tavsiyalari bilan Arastuning mantig'iga o'zgacha fayz kiritib, uning kitobxonlar orasidagi mavqeini yanada ko'tarilishiga erishdi. Forobiyning mantiqqa oid asarlari jumlasiga «Isaguvchi» (kirish), «Maqulot» (Kategoriya), «Ibora» (Hukm), «Qiyos» (Sillogizm), «Birinchil analitika», «Burxon» (Isbotlash-ikkinchi analitika), «Djadal» (Munozara «Dialektika»), «Safsata» (Sofistik raddiya), «Xitoba» (Ritorika), «She'r» (Poetika), «Mantiq ilmiga kirish», «Aql haqida» «Sillogizm» va «Shartli hukmlar» kabi kitoblarini kiritishimiz mumkin. Forobiy o'zining asarlarida mantiq ilmi, uning predmeti, tuzilishi, vazifalari, fikrlash jarayonining bosqich va shakllari, mantiqiy qonun-qoidalari, usul hamda amallari haqida keng ma'lumotlar bergan. Jumladan, mantiq fanining predmeti va tushunchasining etimologiyasi haqida gap ketganda, Forobiy qadimgi grek mutafakkirlariga murojaat qiladi. Uning fikricha, greklar mantiqni uch ma'noda: – fikrni til orqali ifodalovchi inson nutqi sifatida; – inson intellekti yordamida zabt etiluvchi obektlarga yo'l ko'rsatuvchi so'z sifatida; – olamni bilish uchun insonga in'om etilgan ichki ruhiy kuch sifatida tushunishgan. Mazkur ta'riflarni to'ldirgan holda, Forobiy mantiqqa «muayyan qonun-qoidalar asosida insonning fikrlash intellektini yo'naltiruvchi va takomillashtiruvchi fan» deb ta'rif beradi. Ushbu ta'rifni yanada aniqlashtirsak, Forobiy asarlarida mantiq fanlarning fani sifatida tafakkurning qonun-qoidalarini o'rganuvchi bosh fan, hatto san'at deb baholanadi. Faqat tafakkur qonunlarigina bizga chin haqiqatni ochib bera oladi. Forobiyning ta'kidlashicha, ularsiz fikrimiz qachon chin, qachon yolg'onligini yoki qachon xatoga yo'l qo'yanligimizni bila olmaymiz. Qolaversa, haqiqat zaminida yotgan qarama qarshiliklar va ularning yechimlarini topa olmaymiz. Forobiyning asarlarida tushuncha, hukm va xulosa kabi tafakkur shakllari juda keng, qamrovli va batafsil izohlanadi. Ayniqsa, sillogizm, uning paydo bo'lish asoslari, figura va moduslari ko'p o'rganilgan. Forobiyning ta'riflashicha, tushuncha – universal tabiatga ega, hissiy idrok qilinuvchi narsalar haqida bilim beruvchi kategoriya. Bundan tashqari, Forobiyning mantiq tizimida tushunchani shakllantirishning usul va amallari, turlari hamda ularning o'rtasidagi munosabat masalalari ham keng o'rin olgan Forobiy insonni dunyo tarqqiyotining eng mukammal va etuk yakuni deb biladi. Shunga ko'ra, u o'z asarlarida insonga tarbiya va ta'lim berish zarurligini aytadi va bunda ta'lim-tarbiya usullaridan kutilgan maqsad asosiy o'rinni egallashini qayd qiladi. Faylasuf ta'lim-tarbiya tabiat hodisalaridan foydalanish va bu yo'lda boshqa kishilar bilan to'g'ri munosabatda bo'lib, jamiyatning ichki tartib qoidalarini to'g'ri o'rganib, uning talablariga javob bera oladigan insonni kamol toptirish zarurligini ta'kidlaydi. Forobiy insonning ma'naviy hayotida, asosan, uning ikki tomoniga: aqli-ongiga va axloqiga (xulq-atvoriga) e'tibor beradi. Shuning uchun ta'lim-tarbiya, uning fikricha, insonni aqliy tomondan ham, axloqiy tomondan ham yetuk va mukammal kishi qilib yetishtirishga qaratilmog'i lozim. Demak, ta'lim-tarbiyaning birdan bir vazifasi- jamiyat talablariga to'la to'kis javob bera oladigan va uni bir butunlikda, tinchlikda, farovonlikda saqlab turish uchun xizmat qiladigan ideal insonni tayyorlashdir. Allomaning "Ideal shahar aholi ilmining fikrlari" hamda "Baxt-saodatga erishuv haqida" nomli risolalarida bu fikrlar yanada aniq-ravshan ifodalangan. Olimning o'qitirishicha,

kimki eng go‘zal va foydali kashf etish fazilatiga ega bo‘lsa, kashf etgan narsasi chindan ham o‘zining va boshqalarning istagiga muvofiq bo‘lsa, u xayrli va nafli bo‘ladi. Olim ta‘lim faqat so‘z va o‘rganish bilan, tarbiya esa, amaliy ish, tajriba bilan amalga oshirilishini aytadi va tarbiyani har bir xalq, millatning amaliy malakalaridan iborat bo‘lgan ish-harakat, kasb-hunarga o‘rganishdan iborat, deb hisoblaydi. Demak, Forobiy ta‘lim va tarbiya berishni bir-biridan farq qiladi. Tarbiya esa amaliy faoliyatida namoyon bo‘ladi, yoshlarga u ma‘lum ish-harakat, kasb-hunar, odob orqali singdiriladi. Ta‘lim-tarbiya jarayonida nazariy bilim bilan amaliy harakat odat, malaka, faoliyat birlashib boradi, yetuklik shu birlashuvning darajasiga qarab yuzaga keladi. Forobiy ta‘lim-tarbiya jarayonida tarbiyalanuvchi yoki ta‘lim oluvchi shaxsga yakka holda yondashuvni uning tabiiy ruhiy va jismoniy xislatlarini nazarga olish zarurligini ta‘kidlaydi. U bu haqda shunday yozadi: “Bu barcha tabiiy xislatlarni, ularni oliy kamolotga yetkazish yoki shu kamolotga yaqin bo‘lgan darajaga ko‘tarishga xizmat qiluvchi vosita yordamida tarbiyalashga muhtojdir. Insonlar turli ilm, hunar, faoliyatiga moyilligi va qobiliyati bilan tabiatan farq qiladilar, teng tabiiy xislatlarga ega bo‘lgan odamlar esa, o‘z tarbiyasi (malakalari) bilan tafovut qiladi. Tarbiyasi jihatdan teng bo‘lganlar esa, bu tarbiya natijalarining turlichaligi bilan bir-birlaridan farq qiladilar. Tarbiya jarayoni, Forobiyning fikricha, tajribali pedagog, o‘qituvchi tomonidan tashkil etilishi, boshqarilib turilishi va ma‘lum maqsadlarga yo‘naltirilishi lozim, chunki, “har bir odam ham baxtini va narsa hodisalarini o‘zicha bila olmaydi. Unga buning uchun o‘qituvchi lozim”. Forobiy ta‘lim-tarbiya berish usullari haqida shunday yozadi: “Amaliy fazilatlar va amaliy san’atlar (kasb hunar va ularni bajarishga odatlantirish masalasiga kelganda, bu odat ikki turli yo‘l bilan hosil qilinadi: birinchi yo‘l - qanoatbaxsh so‘zlar, chorlovchi, ilhomlashtiruvchi so‘zlar yordamida odat hosil qilinadi va malakalar vujudga keltiriladi, odamdagi g‘ayrat, kasb intilish harakatga aylantiriladi). Ikkinchi yo‘l - (yoki ikkinchi usul)- majbur etish yo‘lidir. Bu usul gapga ko‘nmovchi, qaysar shaharliklar va boshqa sahroi xalqlariga nisbatan ishlatiladi. Chunki, ular o‘z istaklaricha, so‘z bilan g‘ayratga kiradiganlardan emasdir. Ammo ulardan qaysi biriki, nazariy bilimlarni o‘rganishga astoyidil kirishsa hamda faoliyati yaxshi bo‘lib, kasb-hunarlarini va juz‘iy san’atlarini egallashga intilishi bo‘lsa, bunday odamlarni majbur etmaslik lozim, chunki maqsad ularni fazilat egasi qilish, kasb-hunar ahillarga aylantirishdir” [7]. Tarbiya berish usuli, Forobiyning fikricha, ikki turli bo‘ladi “Avvalgi usul-san’atni o‘z rag‘batlari bilan o‘rganuvchilarga ishlatiladigan usul. Ikkinchi usul esa, majburiy ravishda tarbiyalanuvchilarni tarbiyalash uchun ishlatiladigan usul. Bolalar ustida turgan odam esa muallim bo‘lib, u bolalarga tarbiya berishda turli tarbiya usullarida foydalanadi”. Forobiy bilimdon, ma‘rifatli, yetuk odamlarning obrazini tasvirlab ekan, shundayday deydi: “Har kimki ilm- hikmatni o‘rganaman desa, uni yoshligidan boshlasin, sog‘ligi haqida qayg‘ursin, yaxshi axloq va odobli bo‘lsin, so‘zning udasidan chiqsin, yomon ishlardan saqlanadigan bo‘lsin, barcha qonun-qoidalarni bilsin, bilimdon va notiq bo‘lsin, ilmi va dono kishilarni hurmat qilsin, ilm va axilli ilmdan mol-dunyoni ayamasin, barcha mavjud, moddiy narsalar to‘g‘risida bilimga ega bo‘lsin”.

REFERENCES

1. Раматов, Ж. С., Хасанов, М. Н., & Валиев, Л. А. (2022). IX-X АСРЛАРДА ЎРТА ОСИЁ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ АҲЛОҚИЙ ТАРБИЯ ҲАҚИДАГИ ҲОЯЛАРИ (АЛ-ФОРОБИЙ АСАРЛАРИ МИСОЛИДА). Academic research in educational sciences, 3(6), 660-669.
2. Раматов, Ж. С., Хасанов, М. Н., & Валиев, Л. А. (2022). IX-X АСРЛАРДА ЎРТА ОСИЁ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ АҲЛОҚИЙ ТАРБИЯ ҲАҚИДАГИ ҲОЯЛАРИ (АЛ-

- ФОРОБИЙ АСАРЛАРИ МИСОЛИДА). Academic research in educational sciences, 3(6), 660-669.
3. Рамагов, Ж. С., Баратов, Р. Ў., & Тухтабоев, Э. (2022). ЎЗБЕК ЭТНОМАДАНИЯТИНИНГ ЖАҲОН ЦИВИЛИЗАЦИЯСИДА ТУТГА Н ЎРНИ. World scientific research journal, 9(2), 3-8.
  4. Ramatov, J., Umarova, R., Baratov, R., Khasanov, M., Sultonov, S., & Kushakov, F. (2022). PROBLEMS OF INFLUENCE OF ISLAM ON CONSCIOUSNESS TRANSFORMATION.
  5. Salimov Вахриддин Lutfullaevich. Бирдамлик ва ҳамжихатлик – ижтимоий муносабатларнинг келажакидир. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. 3(3), March, 2023.
  6. Salimov Вахриддин Lutfullaevich. Ижтимоий муносабатларнинг шаклланиши ва барқарорлигини белгиловчи муҳим тамойиллар. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. 3(3), March, 2023.

SHAXSNING IJTIMOYILASHUVIDA ILM VA MA'RIFATNING O'RNI

Ramatov Jumaniyoz Sultanovich. TDTTr.U "Ijtimoiy fanlar" kafedrasini mudiri. Falsafa fanlari doktori, Professor.

Salimov Baxriddin Lutfullaevich. TDTTr.U dotsenti.

Panjiev A'zamjon Aminjonovich. TDTTr.U talabasi.

ANNOTATSIYA

Asrlar davomida xalqimizning yuksak ma'naviyati, adolatparvarlik, ma'rifatparvarlik kabi ezgu fazilatlarini Sharq falsafasi va Islom dini ta'limoti bilan uzviy bog'liq ravishda rivojlanib kelgan. Ammo o'tgan asrning 70 yili davomida xalqimiz ma'naviyatiga tamomila yot bo'lgan va umuman insoniyat ma'naviy taraqqiyotini butkul teskari izga solib yuborishga uringan dahriyona "inqilobiy" falsafa asosidagi totalitar mafkuraviy tazyiq bir necha avlod ongiga shafqatsiz qatag'onlar yo'li bilan singdirishga urindi. Mazkur maqolada aynan yuqoridagi masalaning ilmiy yechimlari borasida so'z boradi.

Kalit so'zlar: din, dunyoqarash, e'tiqod, fan, Islom dini, ma'naviyat, tarbiya, ilm.

ANNOTATION

Over the centuries, the noble qualities of our people, such as high spirituality, justice, and enlightenment, have been developed in an integral connection with Eastern philosophy and the teachings of Islam. However, during the 70 years of the last century, the totalitarian ideological oppression based on the intellectually "revolutionary" philosophy, which completely destroyed the spirituality of our people and tried to put the spiritual progress of humanity in a completely opposite direction, was tried to be instilled in the minds of several generations through cruel repressions. This article talks about scientific solutions to the above problem.

Key words: religion, worldview, faith, science, Islam, spirituality, education, science.

Bundan 28 yil oldin erishilgan siyosiy Mustaqillik millatimizga o'z asl qadriyatlarimizni erkin o'rganish va hayotga tatbiq etish imkoniyatini qaytib berdi. Endilikda bizning vazifamiz qadimiy va barqaror an'alarimizni hozirgi zamonning mutlaqo yangicha sharoitlariga mos ravishda qayta tiklab, xalqimiz tafakkur tarziga muvofiq va tushunarli shaklda yosh avlodning ma'naviy barkamol bo'lib ulg'ayishiga imkon darajasida o'z hissamizni qo'shish bo'lmog'i kerak. Bugun mamlakatimiz O'zbekistonda keng qamrovli islohotlar amalga oshirilayotgan bir davrda shaxsning jamiyat oldidagi mas'uliyatini yuksaltirish har qachongidan ham muhimligi namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, globallashuv sharoiti ta'sirida avj olayotgan "ommaviy madaniyat" kabi tahdidlarga qarshi turishda shaxsda mas'uliyat tuyg'usini takomillashtirish bugungi davrning dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Darhaqiqat, insonni hayvonot olamidani farqlovchi jihati bu unda mas'uliyat hissining mavjudligidadir. Mana shu mas'uliyat tuyg'usi orqali inson o'zining ma'naviy mavjudot ekanligini anglab boradi. Inson o'zining ma'naviy kamolot imkoniyatlarini yuzaga chiqarish lozimligini anglab yetgan sari o'zligini anglay boshlaydi. Har qanday insonni shaxs deb atay olish qiyin. Shaxsga ijtimoiylik xususiyatlari xos. Insonlar shaxs bo'lib dunyoga kelmaydilar, ijtimoiylik xususiyatlari nasldan naslga o'tmaydi, balki kishilar ijtimoiy muhitda, jamiyatda shaxs bo'lib shakllanadilar. Inson jamiyatdagi kishilar bilan muloqoti jarayonida ijtimoiy munosabatlarga kirishadi va unda sekin asta individdan shaxsga aylana borish imkoniyati yuzaga keladi. Ijtimoiylashuv sababli insonda yangidan-yangi shaxsiy xislatlar paydo bo'ladi, ya'ni o'zining hatti-harakatlari uchun javob berish, o'zini o'zi nazorat qilish, o'zi-o'zini tarbiyalash, ijtimoiy faollik, mustahkam e'tiqodga, o'z dunyoqarashiga egalik, mustaqil qarorlar qabul qilish va o'z fikrlarini erkin bayon etish shaxsga xos xususiyatdir. Inson qachon o'zining oila a'zolari oldidagi, millat oldidagi, Vatan oldidagi, jamiyat oldidagi va, qolaversa,

umuminsoniyat oldidagi mas'uliyatini jiddiy his etsa, uni tom ma'nodagi haqiqiy shaxs hisoblash mumkin. Shulardan kelib chiqib, shaxs mas'uliyati insonning haqiqiy mohiyatini belgilaydi, deb xulosa qilish mumkin. Dunyoviy nuqtai nazardan shaxs mas'uliyatini shakllantiruvchi omillar sifatida quyidagilarni keltirib o'tish mumkin: - huquqiy jihatdan shaxs mas'uliyatini ta'minlanish darajasining mavjudligi; - shaxs mas'uliyatini iqtisodiy farovonlikka erishilishdagi muhim ahamiyati; - shaxsning siyosiy mas'uliyati ya'ni, fuqarolarning o'z davlati oldidagi burch va majburiyatlarini anglagan holda faoliyat olib borish ko'nikmasi; - insonlarning intellektual qobiliyatlarini namoyon qilish imkoniyatlarining ta'minlanishi; Shaxs mas'uliyatini shakllantiruvchi mazkur omillar o'zaro uyg'un bo'lgandagina ta'sirchanligi yuqori bo'ladi. "Mas'uliyat ijtimoiy xarakterga ega. Ijtimoiy mas'uliyat oilaviy, fuqarolik, jamiyat va shaxsiy xizmatlarni bajarayotganda vujudga keladi". Yoshlarda mas'uliyat sifatlarini o'stirish ularda mustaqillik, shijoatlilik, dominantlilik, o'ziga ishonchlilikni shakllantirishga xizmat qiladi. Psixolog olim N.S.Safoev, "Inson hayot qonuniyatlarini bilish va ularni o'z faoliyatida qo'llashga qodir ekan, demak shu nuqtai nazardan uning xulq-atvorini ijtimoiy me'yorlar bilan boshqarish mumkin. Qolaversa, inson o'z qilmishlari uchun mas'uliyatni his qilishi lozim" - deb ta'kidlaydi. Yana bir psixolog olim Sagindikova "Mas'uliyat o'zi va boshqalar, jamoa oldidagi o'z hatti-harakatlari uchun mas'ullikni bo'yniga olib, shaxsning o'zini boshqarishi va xulq-atvorini shakllantiruvchi eng asosiy xarakter sifatidir" - deb ta'riflab o'tadi. "Mas'uliyat" - falsafiy kategoriya sifatida ijtimoiy voqelikda insonning anglanilgan hatti-harakatlarini ifodalaydi. Bu falsafiy kategoriya orqali insonlarning ijtimoiy-ma'naviy, moddiy-jismoniy, ruhiy-tabiiy mas'uliyat kabi xislatlari qamrab olinadi va tahlilga tortiladi. Ijtimoiy falsafada bu tushuncha shaxsning jamiyat oldidagi ma'naviy-axloqiy talablarni bajarishi nuqtai nazaridan olib qaraladi. Shaxs ma'naviy kamolotida mas'uliyat masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Mas'uliyatning ijtimoiy-ma'naviy funksiyasi turli zamon va makonga qarab o'zgacha mazmun kasb etib boradi. Bu bevosita shaxslararo, guruhlararo, davlat va jamiyatlararo munosabatlar tarzida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, shaxs ma'naviy taraqqiyotining har bir bosqichida o'z ifodasini topgan mas'uliyat darajasi ham o'zgarib boradi va shaxs ma'naviy faoliyati, uning turfa xususiyatlari bilan bir butunlikda kechadi. Demak, ijtimoiy mas'uliyat inson ma'naviy hayotining mazmun-mohiyatini tashkil qiluvchi bosh omil hisoblanadi. Har bir shaxs o'zining vatan, xalq, jamiyat oldidagi fuqarolik burchi vijdon ishi ekanligini his qilmog'i lozim. Zero, o'z burchini, mas'uliyatini yaxshi his qilgan odamlarning xalq, yurt oldida obro'yi, qadr-qimmatini, mavqei oshib, bunday shaxslarni barcha birday e'zozlaydi. Mutafakkir olim Abdurauf Fitrat mas'uliyatni shaxsning "ma'naviy xatti - harakatlari majmui" sifatida talqin etadi. Darhaqiqat, inson ma'naviy mavjudot ekan, uning xatti - harakatlarida ham ma'naviylik aks etishi tabiiy holdir. Shaxs qachon o'zining harakatlari oqibatini o'ylasa va buning uchun ma'naviy javobgarligini vijdonan his etsa, ana shunda mas'uliyat haqiqiy ma'naviy xatti- harakatlar majmuasiga aylanadi. Mas'uliyatda shaxsning o'ziga xos ma'naviy jihatlari namoyon bo'ladi. Masalan iymon-e'tiqodlilik, vijdoniylik, or-nomuslilik, irodalilik, ruhan poklik, samimiylik, g'ururlilik, insonparvarlik, vatanparvarlik. Demak, ma'naviy barkamol shaxsni shakllanishida mas'uliyatning o'rni beqiyos. "Mas'uliyat" arab tilidan olingan bo'lib, "javob bermoq", "javobgar bo'lmoq" degan ma'nolarni anglatadi. Mas'uliyat tushunchasi Yevropa ilmida ilk bora falsafiy tushuncha sifatida XIX asrning 2-yarmidan boshlab qo'llanila boshlangan. "Mas'uliyat" tushunchasi birinchi marta falsafaga 1859 yilda Alfred Ben tomonidan kiritilgan. xulosaga kelindi:

Shaxs mas'uliyatini shakllanishida diniy va dunyoviy omillarni tadqiq etish bir qator adabiyotlar, ilmiy tadqiqotlarni o'rganishni taqozo etdi. Birinchidan, Shaxs mas'uliyatining

diniy va dunyoviy talqiniga ko'ra kishi o'z-o'zini chuqur anglashiga urg'u beriladi. O'zini anglagan kishida ijtimoiy va iqtisodiy mas'uliyat hissi yuksak bo'ladi. Insonning yetuklikka erishuvi haqidagi tasavvurlar har qanday davrda ham madaniy-ma'naviy g'oyalar, konsepsiyalarning asosini tashkil etgan. Ikkinchidan, islomiy qadriyatlarni shakllantirishdan maqsad milliy va diniy qadriyatlarining tarixan mushtarakligi, ularning umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg'unligi, bu qadriyatlarning hozirgi mustaqil O'zbekiston sharoitidagi ahamiyatini yanada aniqroq yoritib berib, keng jamoatchilik xususan yoshlar dunyoqarashida islom diniga nisbatan to'g'ri yondashuvni shakllantirish va jamiyat uchun yuksak ma'naviyatli kadrlarni tarbiyalashdan iborat. Uchinchidan, islomiy qadriyatlarni asl mazmun-mohiyatini yoritishda islom dini asrlar mobaynida xalqimiz qalbidan chuqur joy olib, o'zligimizni anglash, milliy madaniyatimiz va turmush tarzimizni saqlash, qadriyatlarimiz, urf-odat va an'analarimizni bir avloddan ikkinchi avlodga bezavol yetkazishda beqiyos omil bo'lib kelayotganiga alohida e'tibor qaratish zarur. Chunki islom dinning hech narsa bilan o'lchab, qiyoslab bo'lmaydigan ahamiyatli jihatlari aynan ana shu masalalarda namoyon bo'ladi.

REFERENCES

1. Раматов, Ж. С., Ҳасанов, М. Н., & Валиев, Л. А. (2022). IX-X АСРЛАРДА ЎРТА ОСИЁ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ АҲЛОҚИЙ ТАРБИЯ ҲАҚИДАГИ ҒОЯЛАРИ (АЛ-ҒОРОБИЙ АСАРЛАРИ МИСОЛИДА). *Academic research in educational sciences*, 3(6), 660-669.
2. Раматов, Ж. С., Баратов, Р. Ў., & Тухтабоев, Э. (2022). ЎЗБЕК ЭТНОМАДАНИЯТИНИНГ ЖАҲОН ЦИВИЛИЗАТСИЯСИДА ТУТГА Н ЎРНИ. *World scientific research journal*, 9(2), 3-8.
3. Ramatov, J., Umarova, R., Baratov, R., Khasanov, M., Sultonov, S., & Kushakov, F. (2022). *PROBLEMS OF INFLUENCE OF ISLAM ON CONSCIOUSNESS TRANSFORMATION*.
4. Salimov Вахриддин Лутфуллаевич. Бирдамлик ва ҳамжихатлик – ижтимоий муносабатларнинг келажигидир. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 3(3), March, 2023.
5. Salimov Вахриддин Лутфуллаевич. Ижтимоий муносабатларнинг шаклланиши ва барқарорлигини белгиловчи муҳим тамойиллар. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 3(3), March, 2023.
6. Бахриддин Лутфуллаевич Салимов (2022). Жамиятнинг шаклланиши ва такомиллашувида бошқарув ва тарбия санъатининг ўрни. *Academic research in educational sciences*, 3 (11), 359-365.
7. Салимов Бахриддин Лутфуллаевич, Ҳасанов Миршод Нуъмонович. ШАРҚ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ КОМИЛ ИНСОН ТАРБИЯСИ МАСАЛАЛАРИ ТАҲЛИЛИ. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. Volume: 2, Issue 4, 2022. -P.1345-1354.

ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИДА МЕХНАТ ТАЪТИЛИНИНГ УМУМИЙ МЕХНАТ ҚОНУНЧИЛИГИ БИЛАН ФАРҚЛИ ВА МУШТАРАК ЖИХАТЛАРИ

Сағдуллаев Ҳамидулло Ҳабибулло ўғли

Самарқанд вилояти ИИБ Ташкилий бошқарма Юридик таъминлаш гуруҳи етакчи
юрисконсулти

Аннотация: Ходимларга дам олиш ҳуқуқи иш вақтининг давомийлигини, дам олиш ва ишланмайдиган байрам кунларини, ҳақ тўланадиган ҳар йилги меҳнат таътилини белгилаш орқали таъминланади.

Abstract: The right of employees to rest is ensured by determining the duration of working time, days of rest and non-working holidays, paid annual holidays.

Калит сўзлар: меҳнат таътиллари, асосий ва қўшимча таътиллари, таътиллари ҳисоблаш, таътиллари жадвали, таътилдани чақириб олиш, фойдаланилмаган таътиллари учун компенсация тўлаш.

Keywords: labor holidays, main and additional holidays, holidays calculation, holidays schedule, recall from holidays, compensation for unused holidays.

Халқимизда “яхши дам - меҳнатга ҳамдам” деган нақл бор. Бу гапнинг туб замири бир неча минг йиллардан буён ривожланиб, камол топган тажриба маҳсулига бориб тақалади. Зеро, ўз вақтида, режа асосида ташкил этилган иш, тартибсиз ва дам олишларсиз ташкил этилган ишдан анча самаралироқ ҳамда мароқлироқ бўлиши ҳеч кимга сир эмас. Дам олишлар ҳамда меҳнат таътили ҳақида сўз кетар экан ушбу тушунчани миллий қонунчилигимизда қандай ўринга эга эканлигини билиб олишимиз зарур. Аввало Конституциямизда ҳар ким дам олиш ҳуқуқига эга эканлиги, ёлланиб ишловчиларга дам олиш ҳуқуқи иш вақтининг давомийлигини, дам олиш ва ишланмайдиган байрам кунларини, ҳақ тўланадиган ҳар йилги меҳнат таътилини белгилаш орқали таъминланиши белгилаб қўйилган.

Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексида дам олиш ва ишлаш қобилятини тиклаш учун иш ўрни (лавозими) ҳамда ўртача иш ҳақи сақлаб қолинган ҳолда ходим ишдан озод этиладиган, ходимга ҳар йили иш йили давомида бериладиган вақт даври - ҳар йилги меҳнат таътили эканлиги ўз аксини топган.

Юқорида таъкидлаб ўтилган тушунчаларнинг ўзи, меҳнат таътили ходимнинг ҳуқуқи эканлигини, мазкур таътиллари ўз вақтида берилишини таъминлаш иш берувчининг мажбурияти эканлигини англатади. Меҳнат кодексига кўра, йиллик меҳнат таътилининг давомийлиги ҳақида тўхталиб ўтадиган бўлсак, таътил давомийлигининг энг кам миқдори 21 календарь кунни (илгари 15 иш куни эди) ташкил этиши белгилаб қўйилган. Бундан ташқари, алоҳида тоифадаги ходимларга ёши ва соғлиғининг ҳолатига қараб, яъни 18 ёшгача бўлган шахсларга — 30 календарь кун, I ва II гуруҳ ногиронлиги бўлган ходимларга — 30 календарь кун ҳамда давлат органлари ходимларига – 27 календарь кун бўлган асосий узайтирилган таътиллари берилади. Ички ишлар органларида меҳнат таътиллари бериш тартиби ва асосларининг умумий меҳнат қонунчилигидан бироз фарқ қилади.

Ички ишлар органлари ходимларига дам олиш ва иш қобилятини тиклашлари учун таътилни ўтказиш жойига бориш ва қайтиш учун зарур бўлган, бироқ уч календарь кундан ошмайдиган вақт қўшилган (байрам кунлари ҳисобга олинмаган, лавозими ва пул таъминоти сақланган) ҳолда давомийлиги ўттиз календарь кун бўлган ҳар йилги асосий таътил берилади.

Шунингдек, ички ишлар органлари ходимлари учун ҳар йилги асосий таътиллاردан ташқари бир қанча қўшимча таътиллار ҳам мавжуд бўлиб, булар жумласига, ҳомиладорлик, туғиш ва бола парваришlash таътиллари, касаллик бўйича (ҳарбий-тиббий комиссия хулосасига асосан) таътил, ўқув (каникуляр) таътили, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги олий таълим муассасаларини тамомлаганлиги муносабати билан таътил, ижодий таътил, қўшимча таътиллار (Ўзбекистон Республикаси олий таълим муассасаларига ўқишга кириш имтиҳонларни топшириши учун, оилавий шароити бўйича, жанговар ҳаракатларда ва фавқулодда вазиятлар оқибатларини бартараф этишда қатнашганларга) киради.

Ички ишлар органлари ходимларига меҳнат таътилларни бериш ва расмийлаштириш жараёнида ҳам бир қатор фарқли ва муштарак жиҳатлар мавжуд. Чунончи, ходим ишга киргандан сўнг 6 ой ўтиб, йиллик меҳнат таътилига чиқиши мумкинлиги, таътил муддатини ҳисоблаш, иккинчи ва кейинги иш йиллари учун таътил иш берувчи ва ходим учун мажбурий таътиллار жадвали асосида берилиши, ходимни таътилдан чақириб олиш, ходимнинг розилиги билан таътилнинг бир қисми қисми кейинги иш йилига кўчирилиши каби қоидалар умумий меҳнат қонунчилиги ҳамда ички ишлар органларидаги меҳнат қонунчилигининг муштарак жиҳатлари бўлса, ходимнинг белгиланган хизмат муддатини ўтагандан кейин ҳар йилги асосий таътилига қўшимча таътиллари давомийлиги, асосий меҳнат таътилларини расмийлаштириш ҳамда йиллик меҳнат таътилини пулли компенсация билан алмаштириш масаласи бир-биридан фарқ қилади.

Умумий меҳнат қонунчилиги бўйича, ходимга у битта ташкилотда ёки тармоқда ишлаган ҳар беш йил учун давомийлиги икки календарь кун бўлган, бироқ жами саккиз календарь кундан кўп бўлмаган ҳар йилги қўшимча меҳнат таътили берилиши белгиланган. Ички ишлар органларида бу муддат ўн йиллик хизматидан сўнг — беш кунни, ўн беш йиллик хизматидан сўнг — ўн кунни ҳамда йигирма йиллик хизматидан сўнг — ўн беш кунни ташкил этади.

Шунингдек, умумий меҳнат қонунчилиги талабларига кўра меҳнат таътилларини расмийлаштириш таътиллари жадвалидаги муддатлар бўйича буйруқ чиқариш орқали расмийлаштирилади. Ички ишлар органлари ходимларига асосий меҳнат таътилларини бериш эса, ходимнинг билдиргиси асосида кадрлар билан таъминлаш бўлинмалари томонидан таътил гувоҳномаси расмийлаштириш орқали амалга оширилади.

Бундан ташқари йиллик меҳнат таътилини пулли компенсация билан алмаштириш масаласи ҳам ўзаро фарқли бўлиб, меҳнат қонунчилигида меҳнат шартномаси бекор қилинганда ходимга барча фойдаланилмаган ҳар йилги асосий ва қўшимча меҳнат таътиллари учун пулли компенсация тўланиши белгилаб қўйилган. Ички ишлар органлари ходимлари эса, хизматдан дастлабки синов муддати давомида хизматга яроқсизлиги, малакаси етарли эмаслиги оқибатида эгаллаб турган лавозимига нолайиқлиги, хизмат интизомини қўпол равишда бузганлиги, ички ишлар органи ходимининг шаънига путур етказувчи хатти-ҳаракатлар содир этганлиги, содир этган жинояти учун суднинг ҳукми, ажрими, қарори қонуний кучга кирганидан кейин ҳукм қилинганлиги, ходимда интизомий жазо чораси мавжуд бўлган тақдирда, мунтазам равишда хизмат интизомини бузганлиги, бошқа турдаги давлат хизматида ўтганлиги, Ўзбекистон Республикаси фуқаролиги тугатилганлиги ёки чет давлат фуқаролигини олганлиги ва ходимларга қонун ҳужжатларида белгиланган чеклов ва тақиқларга риоя этмаганлиги сабабли бўшатишганда, ходимларга ишдан бўшатиш ҳақида қарор қабул қилинган календарь йилида

фойдаланилмаган ҳақ тўланадиган асосий ва қўшимча таътиллار учун пул компенсацияси тўланиши қолган асосларга кўра хизматдан бўшатилаётган ходимларга ишдан бўшатиш ҳақида қарор қабул қилинган календарь йили учун ҳақ тўланадиган ҳар йилги асосий ва қўшимча таътиллари берилди.

Хулоса ўрнида таъкидлаб ўтишимиз лозимки, ходимларга меҳнат таътиллари бериш иш берувчиларнинг ихтиёрий ваколати эмас, балки унинг мажбурияти ҳамда ходимнинг меҳнат қилиш соҳасидаги ҳуқуқларидан биридир. Шу нуқтаи назардан ходимларнинг мазкур ҳуқуқларини таъминлаш самарадорлигини ошириш билан бирга, иш берувчиларнинг ўз вазифаларини қонун нормаларига асосан ташкил этишининг асосий мезонидир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодекси – 2024 й.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 29.11.2017 йилдаги “Ички ишлар органлари кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3413-сон Қарори.

МЕҲНАТ ТАЪТИЛИНИНГ ҚОНУНЧИЛИККА АСОСАН ТАРТИБГА СОЛИНИШИ

Сағдуллаев Ҳамидулло Ҳабибулло ўғли

Самарқанд вилояти ИИБ Ташкилий бошқарма Юридик таъминлаш гуруҳи етакчи юрисконсулти

Аннотация: Ходимларга дам олиш ҳуқуқи иш вақтининг давомийлигини, дам олиш ва ишланмайдиган байрам кунларини, ҳақ тўланадиган ҳар йилги меҳнат таътилини белгилаш орқали таъминланади.

Abstract: The right of employees to rest is ensured by determining the duration of working time, days of rest and non-working holidays, paid annual holidays.

Калит сўзлар: меҳнат кодекси, меҳнат таътиллари, асосий ва қўшимча таътиллари, таътил турлари, таътиллари жадвали, таътил олиш ҳуқуқи.

Keywords: labor code, labor holidays, basic and additional holidays, types of holidays, schedule of holidays, the right to leave.

Пандемия эпидемияси сабабли, ишчиларнинг аҳволи аввалгидан ҳам кўпроқ салбий томонга ўзгарди. Бу муаммо ишчиларнинг даромадини ва иш ўринларини йўқотишига олиб келди. Ушбу фавқулодда вазиятда меҳнат ходимлари ҳуқуқлари ҳимоя қилиниши керак. Ҳозирги кунда кўпгина қонун тамойиллари уларни самарали ҳимоя қила олмайди. Шунинг учун инобатга олган ҳолда, жумладан, ишчининг дам олиш ва дам олиш ҳуқуқини ҳимоя қилиш, меҳнаткашлар ишлаётган пайтда уларга яхши шароит бўлиши зарур. Умуман олганда, бундай муаммонинг сабаблари ва унинг ечимига таклифлар замон талабидан келиб чиққан ҳолда ишлаб чиқилиши зарур.

Ҳар бир давлат ўз кадиларини етук салоҳиятли ва иш унумдорлигини истайди. Бу эса ўз навбатида ходимларнинг ижтимоий жиҳатдан қўлла-қувватлашни ва иш жараёнини тўлиқ тартибга солишни таълаб этади. Бу гапнинг туб замири бир неча минг йиллардан буён ривожланиб, камол топган тажриба маҳсулига бориб тақалади. Зеро, ўз вақтида, режа асосида ташкил этилган иш, тартибсиз ва дам олишларсиз ташкил этилган ишдан анча самаралироқ ҳамда мароқлироқ бўлиши ҳеч кимга сир эмас. Дам олишлар ҳамда меҳнат таътили ҳақида сўз кетар экан ушбу тушунчани миллий қонунчилигимизда қандай ўринга эга эканлигини билиб олишимиз зарур. Аввало Конституциямизда ҳар ким дам олиш ҳуқуқига эга эканлиги, ёлланиб ишловчиларга дам олиш ҳуқуқи иш вақтининг давомийлигини, дам олиш ва ишланмайдиган байрам кунларини, ҳақ тўланадиган ҳар йилги меҳнат таътилини белгилаш орқали таъминланиши белгилаб қўйилган.

Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексида дам олиш ва ишлаш қобилиятини тиклаш учун иш ўрни (лавозими) ҳамда ўртacha иш ҳақи сақлаб қолинган ҳолда ходим ишдан озод этиладиган, ходимга ҳар йили иш йили давомида бериладиган вақт даври - ҳар йилги меҳнат таътили эканлиги ўз аксини топган.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексида таътилнинг турлари келтириб ўтилган бўлиб уларн қуйидагилардан иборат:

- ҳар йилги меҳнат таътили;
- ижтимоий таътиллари;
- иш ҳақи қисман сақланадиган таътил;

- иш ҳақи сақланмайдиган таътил¹.

Ички ишлар органлари ходимларига дам олиш ва иш қобилиятини тиклашлари учун таътилни ўтказиш жойига бориш ва қайтиш учун зарур бўлган, бироқ уч календарь кундан ошмайдиган вақт кўшилган (байрам кунлари ҳисобга олинмаган, лавозими ва пул таъминоти сақланган) ҳолда давомийлиги ўттиз календарь кун бўлган ҳар йилги асосий таътил берилади.

Шунингдек, ички ишлар органлари ходимлари учун ҳар йилги асосий таътиллاردан ташқари бир қанча қўшимча таътиллار ҳам мавжуд бўлиб, булар жумласига, ҳомиладорлик, туғиш ва бола парваришlash таътиллари, касаллик бўйича (ҳарбий-тиббий комиссия хулосасига асосан) таътил, ўқув (каникуляр) таътили, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги олий таълим муассасаларини тамомлаганлиги муносабати билан таътил, ижодий таътил, қўшимча таътиллари (Ўзбекистон Республикаси олий таълим муассасаларига ўқишга кириш имтиҳонларни топшириши учун, оилавий шароити бўйича, жанговар ҳаракатларда ва фавқулодда вазиятлар оқибатларини бартараф этишда қатнашганларга) киради.

Шу билан бирга, Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексига ходимнинг таътил олиш ҳуқуқини таъминлаш кафолатлари бериб ўтилган. Жумладан иш берувчи:

- ходимларга қонунчиликда кафолатланган таътиллари бериши;
- ходимларга давомийлиги қонунчиликда кафолатланганидан кам бўлмаган таътиллари берилишини таъминлаши;
- таътиллари бериш тартибига риоя этиши;
- ходимларга жамоа келишувларида, шунингдек жамоа шартномасида ва меҳнат ҳақидаги бошқа ҳуқуқий ҳужжатларда ёхуд меҳнат шартномасида назарда тутилган таътиллари соҳасидаги қўшимча ҳуқуқ ва кафолатларни бериши шарт.

Ҳар йилги меҳнат таътили дам олиш ва ишлаш қобилиятини тиклаш учун иш ўрни (лавозими) ҳамда ўртача иш ҳақи сақлаб қолинган ҳолда ходим ишдан озод этиладиган, ходимга ҳар йили иш йили давомида бериладиган вақт давридир.

Барча ходимлар, шу жумладан ўриндошлик асосида ишлайдиган ходимлар ҳар йилги меҳнат таътилига чиқиш ҳуқуқига эга.

Демак, ходимларга меҳнат таътиллари бериш иш берувчиларнинг ихтиёрий ваколати эмас, балки унинг мажбурияти ҳамда ходимнинг меҳнат қилиш соҳасидаги ҳуқуқларидан биридир. Шу нуқтаи назардан ходимларнинг мазкур ҳуқуқларини таъминлаш самарадорлигини ошириш билан бирга, иш берувчиларнинг ўз вазифаларини қонун нормаларига асосан ташкил этишининг асосий мезонидир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодекси – 2024 й.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 29.11.2017 йилдаги “Ички ишлар органлари кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3413-сон Қарори.

¹ Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодекси. 213-моддас. 2024 й

JAMIYAT TARAQQIYOTIDA INSON HUQUQLARINING TA'MINLANISHI

Ramatov Jumaniyoz Sultanovich. TDr.U "Ijtimoiy fanlar" kafedrasini mudiri. Falsafa fanlari doktori, Professor.

Amangeldiev Nurbek Islomali o'g'li. TDr.U talabasi.

ANNOTATSIYA

Maqolada O'zbekistonda inson huquqlarini ta'minlash masalasi, ning ko'rsatkichlari, diniy va siyosiy qarashlari. Inson huquqlarini milliy ko'lamda himoya qilish tegishli qonun hujjatlari erdamida, mustaqil sud hokimiyati orqali, himoya vositalarining yakka tartibdagi kafolatlarini qonunchilik yo'li bilan rasmiylashtirish va amaliyotga tatbiq etishi, Inson huquqlari bo'yicha xalqaro shartnomalar va inson huquqlarini himoya etish va rag'batlantirish kabi masalalar taxlil etilgan.

Kalit so'zlar: Inson huquqlari, vijdon, shaxs, mulk, so'z erkinligi, plyuralizm.

ABSTRACT

The article examines the issue of human rights in Uzbekistan, its indicators, religious and political views. Issues such as the formalization and implementation of individual remedy guarantees, international human rights treaties, and the protection and promotion of human rights were analyzed through relevant legislation and an independent judiciary.

Key words: Human rights, conscience, personality, property, freedom of speech, pluralism.

Barchamizga ma'lumki, so'ngi to'rt yilda mamlakatimizda barcha sohalar qatori inson huquqlarini ta'minlash masalasida ham qator o'zgarishlar ko'zga tashlandi. Vijdon, shaxs, mulk va so'z erkinligi, plyuralizm, siyosiy qarashlarning xilma-xilligi va boshqa masalalarda ijobiy o'zgarishlar ko'zga tashlana boshladi. Bu borada qator xalqaro reytinglarda ham O'zbekistonning ko'rsatkichlari sezilarli darajada o'zgardi. Diniy va siyosiy qarashlari bois uzoq muddatlarga ozodlikdan mahrum qilingan minglab yurtdoshlarimiz o'z oilasi bag'riga qaytdi. Uzoq yillardan beri shu yurtda yashab kela'etgan o'n minglab fuqaroligi bo'lmagan shaxslarga O'zbekiston Respublikasi fuqarosi pasportlari topshirildi. Qo'shni va qardosh, yaqin va uzoq xorij mamlakatlari bilan aloqalar yaxshilandi. O'zbekiston har jihatidan yana dunò e'tiboriga tushdi. O'zbekiston inson huquqlari bo'yicha 80 dan ortiq xalqaro hujjatlarga, shu qatorda, BMTning 6 ta asosiy shartnomasi va 4 ta fakultativ protokoliga qo'shilgan. Mamlakatda inson huquqlari sohasini yanada rivojlantirish maqsadida Prezident Farmoni [1] bilan 2020 yilning 22 iyun kuni Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasining Milliy strategiyasi va uni amalga oshirish bo'yicha Yo'l xaritasi ham tasdiqlangan. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh assambleyasining 2020 yil 13 oktyabrda qabul qilingan qaroriga asosan O'zbekiston BMTning Inson huquqlari bo'yicha Kengashiga ko'pchilik ovoz bilan tarixda birinchi marta uch yillik muddatga saylandi. Endi O'zbekiston uch yil muddat mobaynida BMTning Inson huquqlari bo'yicha Kengashiga a'zo 47 davlatdan biri sifatida faoliyat yuritadi. Yaqin tariximizga murojaat qilsak, ma'lumki, O'zbekiston mustaqillikka erishganidan keyin, inson manfaatlariga, uning huquq va asosiy erkinliklariga oliy qadriyat sifatida qaray boshladi. Bunga, 1991 yilning 30 sentyabrida Inson huquqlari butunjahon Deklaratsiyasi O'zbekistonning a'zo bo'lishininng o'zi'eq yaqqol misol bo'la oladi. Chunki, ushbu èsh davlat mustaqilligining birinchi kunlaridanoq o'z oldiga, erkin bozor iqtisodiyatiga asoslangan huquqiy demokratik davlat qurishni maqsad qilib qo'ygan va bu yo'lda jahon hamjamiyati tomonidan e'tirof etilib kelingan umuminsoniy qadriyatlarning ustuvorligi tan olingan edi. Inson Huquqlari to'g'risidagi Xalqaro Bill inson huquqlarini himoya qilish borasida qabul qilingan eng asosiy hujjatlar majmui bo'lib, u bu sohada keyinchalik qabul qilingan barcha

hujjatlar uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Inson Huquqlari to'g'risidagi Xalqaro Bill o'z ichiga inson huquqlari sohasidagi asosiy hujjatlarini birlashtirgan. Bu xalqaro hujjatlar quyidagilardan iboratdir: Inson huquqlarini milliy darajada himoya qilish. XX-asrning ikkinchi yarmida ko'pgina mamlakatlar inson huquqlari bo'yicha asosiy xalqaro shartnomalarning ishtirokchisi bo'lib qoldilar. Bu hujjatlar inson huquqlari sohasidagi normalarni amalga oshirish yuzasidan huquqiy majburiyatlar yuklaganligi bois mazkur sohaga oid normalar xalqaro ko'lamda amalga oshiriladigan majburiyatlar darajasiga ko'tarildi. Inson huquqlari bo'yicha xalqaro shartnomalar ayrim shaxslarning o'zaro munosabatlarini hamda muayyan shaxslar bilan davlat o'rtasidagi munosabatlarni qamrab oladi. Shu sababli inson huquqlarini himoya etish va rag'batlantirish eng avvalo davlatning ichki vazifasi bo'lib, uning bajarilishi uchun javobgarlik har bir davlat zimmasiga tushadi. Inson huquqlarini milliy ko'lamda himoya qilish tegishli qonun hujjatlari erdamida, mustaqil sud hokimiyati orqali, himoya vositalarining yakka tartibdagi kafolatlarini qonunchilik yo'li bilan rasmiylashtirish va amaliyotga tatbiq etish, shuningdek, demokratik institutlar tashkil etish yo'li bilan ta'minlanadi. Bundan tashqari milliy va mahalliy ko'lamda ishlab chiqilib amalga oshiriladigan, mahalliy sharoitlar hamda an'analar inobatga olinadigan kampaniyalar ham borki, ular ma'rifiy va axborot xususiyatga ega bo'lgan samarali tadbirlar tariqasida tan olingan. Inson huquqlari milliy ko'lamda himoya etilishini samarali tarzda amalga oshirish muammosi jahonda, ayniqsa XXI asr boshida katta qiziqish uyg'otmoqda. Ko'pgina mamlakatlarda boshqaruvning demokratik shakli paydo bo'lganligi eki tiklanganligi inson huquqlari o'zagini tashkil etuvchi huquqiy va siyosiy asoslarni ta'minlashda demokratik institutlar o'ynaydigan rolning ahamiyati katta ekanligidan dalolat bermoqda. Shunday qilib, inson huquqlarini samarali tarzda amalga oshirish eng avvalo bu huquqlarni rag'batlantirish va himoya etish uchun milliy infratuzilmalar yaratishni taqozo etishi aniq-ravshan ko'rinib turgan faktga aylanib bormoqda. Keyingi yillarda jahonning ko'pgina mamlakatlarida zimmasiga inson huquqlarini himoya etish bilan bog'liq aniq vazifalar yuklatilgan muassasalar tashkil etildi. Garchi bunday muassasalarning vazifalari har bir mamlakatda o'ziga xos bo'lib, bir-biridan farq qilsa-da, ularning hammasi bitta mushtarak maqsadga erishishni ko'zlaydi. Shu sababli ham ular inson huquqlarini rag'batlantirish va himoya etish bilan shug'ullanuvchi milliy institutlar deb yuritiladi. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining inson huquqlari bo'yicha vakili. Parlament huzuridagi Inson huquqlari bo'yicha vakil (ombudsman) instituti O'zbekiston Respublikasi 1 chi Prezidenti tashabbusi bilan Oliy Majlisning birinchi sessiyasida tashkil etildi va 1995 yil 6 mayda Oliy Majlis qaroriga binoan uning huzurida Vakilning inson huquqlari borasidagi vazifalarni namunali oshirishiga ko'maklashish uchun fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlari va erkinliklariga rioya qilish Komissiyasi tashkil etildi. Mamlakatimizda olib borilaetgan islohotlar samarasini yanada oshirish, davlat va jamiyatning har tomonlama va jadal rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish, mamlakatimizni modernizatsiya qilish hamda haetning barcha sohalarini liberallashtirish bo'yicha ustuvor yo'nalishlarni amalga oshirish maqsadida aholi va tadbirkorlarni o'ylantiraetgan dolzarb masalalarni har tomonlama o'rganish, amaldagi qonunchilik, huquqni qo'llash amaliyeti va ilg'or xorijiy tajribani tahlil qilish, shuningdek keng jamoatchilik muhokamasi natijasida ishlab chiqilgan hamda quyidagilarni nazarda tutadigan 2017 — 2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevralda — O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risidagi PF-4947-son Farmoni bilan tasdiqlandi [3]. Demak, aytishimiz mumkinki, huquqiy demokratik jamiyat qurish bilan bir qatorda fuqarolarning huquqiy ongi va madaniyatini ortib boraetganidan dalolat beradi. Shuningdek,

Hozirgi vaqtda respublikamizda inson huquqlariga rioya qilish va himoyalash masalalari bilan shug'ullanuvchi bir necha idoralar mavjud. Ulardan ikkitasi qonun chiqaruvchi, bittasi ijroiya va yana biri nohukumat organidir. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining birinchi yil ish faoliyatida 1995 yilda Oliy Majlisning Inson huquqlari bo'yicha vakili organi ta'sis etildi va uning ixtiorida inson huquq va erkinligi bilan shug'ullanuvchi Komissiya tuzildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoniga ko'ra Respublika inson huquqlari bo'yicha Milliy markaz tuzildi. O'zbekiston Respublikasi Inson huquqlari milliy markazi davlat idoralararo tahlil, tushuntirish va muvofiqlashtirish organi hisoblanadi, ya'ni mazkur organ inson huquqlari sohasida davlat boshqaruv organlari faoliyatini muvofiqlashtiradi, inson huquqlari sohasidagi ishlar milliy rejasini ishlab chiqadi, O'zbekistonda inson huquqlari himoyasi bo'yicha milliy ma'ruzalar tayèrlaydi, davlat xizmatchilari uchun esa inson huquqlari muhofazasi sohasida axbort bazasi yaratadi, ularni o'qitadi, maslahatlar beradi, tashviqot ishlari olib boradi. Markazning asosiy maqsadi – ustuvor vazifalarni har tomonlama hal etish yo'li bilan Inson huquqlari sohasidagi Milliy faoliyat dasturini – huquq va erkinliklarni himoya etishning ko'p jihatli tizimini ishlab chiqish va haètga tadbiiq etish, jumladan: Inson huquqlari sohasidagi qonunchilikni takomillashtirish; • Huquqiy èrdam ko'rsatish va inson huquqlarini sud yo'li bilan himoya qilish; • Inson huquqlarini suddan tashqari himoya qilish tizimini yaratish; • Turli toifadagi shaxslar huquqini himoya qilish strategiyasini ishlab chiqish; • Inson huquqlariga rioya qilish kafolati sifatida axborot olish erkinligini ta'minlash; Inson huquqlari sohasidagi ta'limning ko'p maqsadli tizimini – alohida ixtisoslashgan kurslardan tortib ommaviy ma'lumot – tanishuv dasturlarigacha tashkil etish • Ijro xokimiyati doirasidagi vazirliklar, qo'mitilar, idoralar va muassasalarni inson huquqlari sohasidagi faoliyatini muvofiqlashtirish: O'zbekiston Respublikasida Inson huquqlari va erkinliklari tizimining rivojlanishi asosida xalqaro hamjamiyatga kirish yo'llarini shakllantirish. Markaz faoliyati dasturining g'oyaviy asosi – Inson huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasida baèn etilgan huquqiy madaniyatni rivojlantirishning umumbashariy tamoyillaridir. Huquqiy davlat mafkurasini rivojlantirishni ilmiy rejalashtirish inson huquqlarini himoya qilish Milliy konsepsiyasini yaratishni ko'zda tutadi. Bu konvensiyada Sharqning ko'p asrli huquqiy madaniyati tajribasi, bizning buyuk ajdodlarimiz turmush tarzi an'analari aks etishi lozim. Markazning inson huquqlarini himoya qilish milliy konsepsiyasini yaratish faoliyati inson huquqlari sohasidagi harakatlar milliy dasturining muhim nazariy qismi, mamlakatning ijtimoiy-sièsiy haètida tub o'zgarishlar bosqichining boshlanishi hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Inson huquqlari milliy markazi davlat idoralararo tahlil, tushuntirish va muvofiqlashtirish organi hisoblanadi, ya'ni mazkur organ inson huquqlari sohasida davlat boshqaruv organlari faoliyatini muvofiqlashtiradi, inson huquqlari sohasidagi ishlar milliy rejasini ishlab chiqadi, O'zbekistonda inson huquqlari himoyasi bo'yicha milliy ma'ruzalar tayèrlaydi, davlat xizmatchilari uchun esa inson huquqlari muhofazasi sohasida axbort bazasi yaratadi, ularni o'qitadi, maslahatlar beradi, tashviqot ishlari olib boradi [4]. Xalqaro aloqalar vositalari orqali ma'lumotlar almashish; hamkorlikda nashrlar – monografiyalar, o'quv qo'llanmalari, maqolalar to'plami; seminar, konferensiya, simpoziumlar o'tkazish; teleko'rsatuvlar tayèrlash, o'quv va ilmiy-ommabop filmlar yaratish; tezkor ekspeditsiyalar, mamlakatning turli yerlarida joylarga chiqib tadqiqotlar o'tkazish. Markaz o'z faoliyatini amalga oshirishda qator xalqaro tashkilotlar bilan; BMT, YeXHT, TESIS, YuNESKO, AQSh, Fransiya, Angliya, Italiya elchixonalari, qator xalqaro nohukumat tashkilotlar va boshqa xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilmoqda. Bundan tashqari Milliy markaz oliy o'quv yurtlarida inson huquqlari bo'yicha darsliklar, ma'ruzalar va seminarlar o'tkazilishini amalga oshirmoqda.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг —Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикасининг Миллий стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида 22.06.2020 йилдаги ПФ-6012-сонли Фармони. (Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 23.06.2020).
2. Раматов, Ж. С., Ҳасанов, М. Н., & Валиев, Л. А. (2022). IX-X АСРЛАРДА ЎРТА ОСИЁ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ АҲЛОҚИЙ ТАРБИЯ ҲАҚИДАГИ ҒОЯЛАРИ (АЛ-ҒОРОБИЙ АСАРЛАРИ МИСОЛИДА). Academic research in educational sciences, 3(6), 660-669.
3. Раматов, Ж. С., Ҳасанов, М. Н., & Валиев, Л. А. (2022). IX-X АСРЛАРДА ЎРТА ОСИЁ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ АҲЛОҚИЙ ТАРБИЯ ҲАҚИДАГИ ҒОЯЛАРИ (АЛ-ҒОРОБИЙ АСАРЛАРИ МИСОЛИДА). Academic research in educational sciences, 3(6), 660-669.
4. Раматов, Ж. С., Баратов, Р. Ў., & Тухтабоев, Э. (2022). ЎЗБЕК ЭТНОМАДАНИЯТИНИНГ ЖАҲОН ЦИВИЛИЗАЦИЯСИДА ТУТГАН ЎРНИ. World scientific research journal, 9(2), 3-8.
5. Ramatov, J., Umarova, R., Baratov, R., Khasanov, M., Sultonov, S., & Kushakov, F. (2022). PROBLEMS OF INFLUENCE OF ISLAM ON CONSCIOUSNESS TRANSFORMATION.

**QARAQALPAQSTAN RESPUBLIKASI TEATRLARI – BASLI MÁDENIYAT
ORAYLARI SIPATINDA**

TOLI'BAEVA NURZADA YELBAEVNA

QMU erkin izleniwshinurzadatolibaeva40@gmail.com

Annotaciya: Mádeniyat bárshe tarawlardı jedel rawajlandırıw hám onıń xalıqtı tárbialawdağı rolin asırıw, Ózbekstanda mámleketlik is retinde qaraldı. Bul tarawda “tariyx aynası” dep esaplanılıp atırǵan, ótken zamannan sabaq alıp, keleshekke ózine isenimli qádem qoyıw, úlken islerdi ámelge asırıwda zárúrli faktor wazıypasın atqarıwshı tariyx muzeyleriniń roli ayrıqsha áhmiyetke iye.

Annotatsiya: Madaniyat barcha sohalarni jadal rivojlantirish va uning xalqni tarbiyalashdagi o'rmini oshirish, O'zbekstonda davlat miqyosidagi vazifa sifatida qaraldi. Ushbu sohada “tarix oynasi” deb hisoblanayotgan, o'tgan zamondan saboq olib, kelajakga ishonchli qadam qo'yish, katta ishlarni amalga oshirishda zarurli faktor vazifasini bajaruvchi tarix muzeylarining ro'li alohida ahamiyatga ega.

Abstract: Rapid development of all spheres of culture and increasing its role in the education of the people was considered a task of the state level in Uzbekistan. In this area, the role of historical museums is great, which are considered "mirrors of history", take a confident step into the future, learning from the past, and play the role of a necessary factor in the implementation of great works. special significance.

Tayanish sózler: muzeyler, xalıq tariyxı, mádeniyat tarawları, baspasóz materialları, úlketanıw.

Tayanch so'zlar: muzeylar, xalq tarixi, madaniyat sohalari, matbuot manbalari, ulkashunoslik.

Keywords: museums, folk history, cultural spheres, press sources, geography.

Tarawdı hár tárepleme rawajlandırıw, xalıqtıń huqıqıy, ruwxıy mádeniyatın asırıw boyınsha birqatar Prezident qararlarında barlıq tarawlardı rawajlandırıwǵa zárúrli basqısh boldı. Mádeniyat oshaqları – muzeyler, kino, teatr hám muzıka kórkem ónerin jáne de rawajlandırıw, xalıq ruwxıylıǵın kórsetiw, milliy mádeniyatın ulıǵlaw menen xalıq sanasın hám ruwxıyatın óz tariyxı, mádeniyatı hám mánawiyatı menen maqtanıw sezimin qalıplestiriwge itibar qaratıldı.

Mádeniy tarawlardı rawajlandırıw, reformalardıń tolıq ámelge asırılıwında Ózbekstan Respublikasınıń qatar qararları qabıl etildi. Bul da júdá zárúrli máselelerdi óz waqtında sheshiwde úlken áhmiyetke iye boldı.

Ásirese, birqatar gazeta hám jurnallar tiykarǵı baza sıpatında mektepke shekemgi shólkemlerde, orta mektep, joqarı oqıw orınlarında alıp barılıp atırǵan processler haqqında maǵlıwmatları menen áhmiyetli rol oynaydı.

Bul iste “Márifat”, “Ózbekistan ovozi” gazetaları, “Ózbekiston matbuoti”, “Moziydan sado” jurnalları respublikadağı ulıwma bilimlendiriw mektepleriniń ishki texnik bazası bekkemlenip atırǵanlıǵı, oqıw laboratoriya úskeneleri menen támiyinlengenlik dárejesin anıqlawda, sonday-aq, baspasóz xızmetkerleri ushın jaratılıp atırǵan ishki hám sociallıq sharayatlardı haqqında da gáresizlik jılları úlkemizde muzey haqqında maǵlıwmat alıwda áhmiyetke iye boldı.

Ásirese, Qaraqalpaqstanda baspadan shıǵarılgan arnawlı gazetalardan “Erkin Qaraqalpaqstan” (qaraqalpaq tilinde), “Vesti Karakalpakstana” (rus tilinde) da, “Qoraqolpogiston

tongi” (ózbek tilinde) nde, “Qaraqalpastan jasları”, “Ustaz joli” (qaraqalpaq tillerinde) gazetalarında tarawğa tiyisli bolğan maǵlıwmatlar berilgenligi menen ajralıp turadı.

Sonday-aq, usı gazetalarda ġárezsizlik jıllarında xalıq bilimlendiriw tarawında ámelge asırılıp atırğan jumıslar, orta mekteplerde, kásip-óner kolledjlerinde oqıw hám islep shıǵarıw kompleksleriniń payda etiliwi, tálim alıp atırğan oqıwshılardıń basım kópshiliginiń alınǵanlıǵı, “Abat máhálle” baǵdarlamasına kiritilgen ulıwma beriw mektepleri haqqında maǵlıwmatlardı da ushıratıw múmkin.

Ózbekstan Respublikası İlimler akademiyası Qaraqalpaqstan bóliminiń, Qaraqalpaq mámleketlik universitetiniń “Xabarshısı” jurnalları respublika ilimpazları, jas talantlılardıń iskerligi, ilimiy izertlewleri haqqında maǵlıwmatları, sonıń menen birge, “İlim hám jámiyet” jurnalları da anıq hám gumanitar pánler rawajlanıwında, “Muǵallım hám úzliksiz bilimlendiriw”, “Bilim hám islep shıǵarıw”, “Úzliksiz tálim” jurnallarında bolsa, bilimlendiriw sistemasında bolıp atırğan jaqsı ózgerisler mene birge, mashqalalar haqqındaǵı maǵlıwmatlar da temaniń tiykarǵı bazasın quradı.

ġárezsizliktiń dáslepki jıllarınan baslap, teatr kórkem ónerine ayrıqsha itibar qaratilıp, dóretiwshiler, artistler hár tárepleme qollap-quwatlandı. Buni Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 1995-jıl 20-oktyabrdegi “Ózbekstanda teatr hám muzıka kórkem ónerin jáne de rawajlandırıwdı qollap-quwatlaw hám xoshametlew ilajları haqqında”ǵı PF-1280-sanlı, 1998-jıl 26-marttaǵı “Ózbekstan teatr kórkem ónerin rawajlandırıw haqqında”ǵı PF-1980-sanlı pármanlarınan, sonıń menen birge, Ministrler Kabinetiniń 2018-jıl 5-yanvarda qabıl etilgen “2018-2022 jıllarda mámleket teatrları materiallıq-texnikalıq bazasın bekkemlew hám olardıń iskerligin rawajlandırıw ilajları dástúri haqqında”ǵı qararlarınan da kóriw múmkin.

ġárezsizlik jıllarında qaraqalpaq teatr kórkem óneri de hár tárepten kámal tawıp, óz rawajlanıwında birqansha tabıslardı qolǵa kirgizdi. Búgingi kúnde qaraqalpaq úlkesinde 3 mámleket teatrı ámelde bolıp, olar: Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleket muzikalı akademikalıq teatrı, Sapar Xojaniyazov atındaǵı Qaraqalpaqstan jas tamashagóyler teatrı hám Qaraqalpaq mámleketlik quwırshaq teatrları bolıp tabıladı.

Ózbekstan óz ġárezsizligine eriskeniniń dáslepki jıllarınan baslap-aq xalıq ruwxıylıǵın kóteriw, milliy mádeniyatlardı kóteriw, usılayınsha xalıq sana-sezimine jáne ruwxıylıǵında óz tariyxı, mádeniyatı hám ruwxıylıǵı menen maqtanıw sezimin qalıplestiriw boyınsha zárúrli jumıslar ámelge asırıldı. Sol islerdi ámelge asırmay turıp, Ózbekstan xalıqları ġárezsizligin, ġárezsizlikti bekkemlew, milliy rawajlanıwın támiyinlew hám óz watanına sadıq áwladtı jetistiriw, jetkiziw sıyaqlı tariyxıy missiyanı ámelge asırıw múmkin emes edi. Buni tariyxshı ilimpazlar da ayrıqsha aytıp hám eskertip kelmekte. Mısalı, Abduxalil Mavrulov “Ózbekstan tariyxınıń ġárezsizlik ushın gúresler tariyxınan hám de ruwxıylıq hám civilizaciýalar tariyxınan ibarat ekenligin” jazadı.

Usınıń sebebinen de ġárezsizlik, tariyx hám ruwxıylıqtı uyqas halda rawajlandırıw Ózbekstan keleshegin támiyinleytuǵın tiykarǵı faktorlar ekenligin ayrıqsha uqtıradı.

ġárezsizlik jıllarında muzeyler jumısın jaqsı shólkemlestiriw, olardı hár túrli eksponatlar menen úskenelew, bayıtıw, onıń xalıq arasındaǵı ornın arttırıw maqsetinde kóplegen qararlar qabıllandı. Atap aytqanda, 1994-jıl 23-dekabrdaǵı “Respublika muzeyleri iskerligin jaqsılaw ilajları haqqında”ǵı Ministrler Kabinetiniń 618-sanlı Qararında, Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 1998-jıl 12-yanvardaǵı “Muzeyler iskerligin túpten jaqsılaw hám jetilistiriw haqqında”ǵı PF-1913-sanlı Pármanında, 2008-jıl 12-sentyabrde qabıl etilgen “Muzeyler haqqında”ǵı ÓRQ-177-sanlı Nızamında, sonıń menen birge, Ministrler Kabinetiniń 2017-jıl 11-

dekabrdegi “2017-2027 – jillarda mámleket muzeyleri iskerligin jetilistiriw hám materiallıq-texnikalıq bazasın bekkemlew boyınsha kompleks ilajlar baǵdarlamasın tastıyqlaw haqqında”ǵı qabıl etilgen hújjetlerinde óz kórinisin taptı.

Bul hújjetlerde muzeylerdi zamanagóy innovaciyalıq talaplarǵa sáykes joqarı maman qánigeler menen támiyinlew, olardıń materiallıq-texnikalıq bazasın bekkemlew, jáhán muzeytanıw tájiriybelerin qollaǵan halda, olardı birinshi muzeyler qatarına alıp shıǵıw máseleleri belgilengen edi. Búgingi kúnde ministrlik sistemasında 41 muzey hám olardıń 76 filialları iskerlik kórsetip atır. Bul muzeyler, járdemshi fondlar menen birge, 1 mln. 736 mırnan aslam eksponatlar bar ekenligi menen ajralıp turadı.

Qaraqalpaqstan mádeniyatı sistemasında muzeyler ayrıqsha orınǵa iye. Úlkedegi muzeylerdiń geyparaları ǵárezsizlik jıllarınan aldın payda bolǵan bolsa da, olar óziniń haqıyqıy salawatın hám hawazasın ǵárezsizlik jıllarında qolǵa kirkizdi hám xalıqtıń milliy ideya hám milliy ideologiya ruwxında tárbiyalawda zárúrli oraylardan birine aylandı. Mısalı, İ. V. Savickiy atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik kórkem óner muzeyi 1966-jıl 1-fevralda QR Ministrler Keńesiniń 38-sanlı qararı menen shólkemlestirilgen bolsa da, onıń rawajlanıwı hám jáhán kóleminde tanılıwı ǵárezsizlik jıllarında júz berdi. Ásirese, onıń kóргеzbeleriniń AQSh, İspaniya, İtaliya, Shveycariya, Avstraliya, Germaniya, Gollandiya, Rossiya mámleketinde ótkeriliwi hám ol tuwralı Evropa mámleketleri, AQSh, YAponiya, Rossiya baspalarında maqalalar baspadan shıǵarılıwı, onı dúnya kóleminde tanıttı.

Qaraqalpaqstan Respublikasında mámleketlik muzeyler sanı 4 bolıp, olardıń 2 muzey filialları bolıp tabıladı. Bul muzey fondlardaǵı eksponatlar sanı 107529 dananı quraydı. Sonnan 1390 músinshilik buyımları, 8696 súwretshilik dóretpeleri, 15454 numizmatika, 528 xojalıq hám etnografik buyımlar, 26495 grafika, 13085 ámeliy kórkem óner buyımları, 17927 súwretler, 1 1474 arxeologik buyımlar, 4885 hújjetler, 7593 basqa buyımlar bolıp tabıladı.

Ǵárezsizlik jıllarında Qaraqalpaqstan úlkesindegi muzeyler xalqımızdıń ózligin ańǵarıwına, watanımız tuwrısında shın qıyallardı oyatıwǵa, jas áwlatı óz tariyxı menen tanıtıwǵa, olardı ruwxıy -bilimlendiriw tárbiyalawǵa xızmet etiwshi, ruwxıy pákleniwge shaqıratuǵın mákanlarǵa aylanıp baratır.

ÁDEBIYATLAR:

1. Мирзиёев Ш.М. Адабиёт ва санъатни, маданиятни ривожлантириш – халқимиз маънавий оламини такомиллаштиришнинг мустаҳкам пойдеворидир// “Халқ сўзи”. 2017 йил, 4 август, №153 (6847).
2. Баяндиёв Т. Каракалпакский театр им. Станиславского. Очерки истории. – Т.: ФАН, 1971
3. Государственный краеведческий музей Каракалпакстана (путеводитель). – Нукус, 1992. – С. 55.
4. Хуррамов Ш. Из прошлого в будущее. Беседа о музеях Узбекистана, – Москва, 2017
5. Бабаназарова М. Государственный музей искусств Республики Каракалпакстан им. И.В.Савицкого // Мозийдан садо. – Тошкент, 1999. – №1-2 (01). – С. 32.

OLIV TA'LIMNI ISLOH QILISNING USTUVOR OMILLARI

Ramatov Jumaniyoz Sultanovich. TDTTr.U "Ijtimoiy fanlar" kafedrasi mudiri. Falsafa fanlari doktori, Professor.

Salimov Baxriddin Lutfullaevich. TDTTr.U dotsenti.

Nuraliev Kamronbek Zuxriddin o'g'li. TDTTr.U talabasi.

AHHOTATSIYA

Ushbu maqolada oliy ta'lim tizimi modernizatsiyalashuvini isloh qilish konsepsiyasi va uning ustuvor yo'nalishlari so'ngi yillarda mamlakatimizda tub islohotlar amalga oshirilib, davlat va jamiyat boshqaruvini tubdan yangilash, ijtimoiy sohani modernizatsiyalash borasida keng ko'lamli yangilanish va tashabbuslar amalga oshirilmoqda. Shu asosda yurtimiz kelajida iqtidorli va istiqbolli, malakali va raqobatbardosh professional kadrlarga juda katta ehtiyoj vujudga kelishini nazarda tutgan holda yangilanayotgan o'zbekistonda ilm-fan va ta'lim tizimidagi islohatlarga aloxida e'tibor qaratilayotgani haqida to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Professional ta'lim, ilm-fan, dual ta'lim, pedagogika, pedagogik faoliyat, ehtiyoj, modernizatsiya, ta'lim-tarbiya, davlat ta'lim standartlari, davlat ta'lim talablari, innovatsiya, texnologiya

ABSTRACT

In this article, the concept of modernization of the higher education system and its three directions are discussed. Fundamental reforms have been implemented in our country in recent years. Large-scale renewal and initiatives are being carried out in the field of radical renewal of state and community management, modernization of the social sphere. On this basis, it was pointed out that in the future of our country there will be a great need for talented and promising, qualified and competitive professional personnel, and the reforms in the system of science and education in Uzbekistan are being renewed.

Key words: Professional education, science, dual education, pedagogy, pedagogical activity, need, modernization, education, state education standards, state education requirements, innovation, technology.

Jahonda modernizatsiyalashuv ta'lim va ilmiy makonga integratsiyalashish, ta'lim va fan mutanosibligi hamda jahonda oliy ta'lim tizimlarining tubdan o'zgarishi kabi muammolarni keltirib shiqapmoqda. Jumladan, butun dunyoda ta'lim modernizatsiyasi, ta'lim strategiyasi, global ta'lim makonini shakllantirish va baynalmillallashtirish, ta'lim siyosati, ta'lim eksporti, ommaviy ta'lim, virtual ta'lim kabi ustuvor yo'nalishlarda islohotlar amalga oshirish bilan bir qatorda oliy ta'lim tizimi modernizatsiyalashuvining ijtimoiy-falsafiy jihatlari ham dolzarb ahamiyatga ega bo'lmoqda. Dunyoda faylasuf, sotsiolog, psixolog, pedagog olimlar tomonidan oliy ta'lim tizimini modernizatsiyalashish, ta'lim sub'ektlarining dunyoqarashi va tafakkur tarzini zamonaviy talablarga moslashishi, davlat tomonidan ta'lim tizimining barsha bosqichlari, xususan, oliy ta'limga e'tibor qaratilishi va xususiy sektorga imkoniyatlarning kengaytirilishi, oliy ta'limning jamiyat hayotiga ta'sirini tadqiq etish e'tibor qaratilmoqda. Zamonaviy ijtimoiy-gumanitar bilimlar tizimida ta'lim modernizatsiyasi mintaqaviy va milliy madaniyatlar integratsiyasi hamda halqlar mental xususiyatlarini alohida o'rganish zaruriyatiga oid tadqiqotlarga ehtiyoj paydo bo'lmoqda.

O'zbekistonda olib bopilayotgan oliy ta'lim tizimidagi islohotlarning huquqiy bazasi yildan - yilga mustahkamlanib bopmoqda. Turli sohalar ushuncha mutaxassislar tayyoplash bo'yicha oliy o'quv yuqtlarining ish sifatini baholashga turli konseptual va amaliy yondashuvlar qo'llanilayotgani bejiz emas. Ular opasida oliy ta'lim tizimini modernizatsiyalashda samapali va

umumiy yondashuvlarni alohida qayd etish mumkin. «Zamonaviy bilimlarni o'zlashtirish, shinakam ma'pifat va yuksak madaniyat egasi bo'lish uzluksiz hayotiy ehtiyojga aylanishi kepak» Bu borada mamlakatimizda jamiyat va oliy ta'lim modepnizatsiyasi, mamlakatni demokratizatsiya qilish, etuk mutaxassislariga bo'lgan bo'shliqni to'ldirish masalalari muhim ahamiyat kasb etmoqda. «Ta'lim O'zbekiston Respublikasining 2016 yil 14 sentyabrdagi O'RQ-406-son «Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida», 2020 yil 23 sentyabrdagi O'RQ-637 son to'g'risida»gi qonunlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi PF-5847-son «Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha pivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi Farmoni, 2017 yil 20 apreldagi PQ-2909-son «Oliy ta'lim tizimini yanada pivojlantirish sharoitlari to'g'risida», 2017 yil 27 iyuldagi PQ-3151 son «Oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirishda iqtisodiyot sohalari va tarmoqlarining ishtirokini yanada kengaytirish sharoitlari to'g'risida»gi qarorlari ijrosi hamda mavzuga oid boshqa me'yoriy huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda mazkur disseminatsiya muayyan darajada xizmat qiladi. Oliy ta'lim sohasining asosiy jamiyat pivoji bilan yonma-yon holda takomillashib bormoqda. Shundan kelib chiqqan holda mazkur bobda oliy ta'lim tizimi to'g'risidagi ta'limotlar yuzaga kelishi va uning falsafiy talqini, etuk kadrlarga yapatib beriladigan imkoniyat va uning ilmiy qadriyatlarini haqidagi yondashuvlar, ilmiy bahslar, dunyo olimlarining bugungi kun nuqtai nazaridan berilgan baholari tadqiqotimiz doirasida o'rganildi va tahlil qilindi. XXI asrga kelib, texnologik jamiyat barmoq etilishi hamda insonning ma'naviy kamoloti o'rtasida muayyan uzilish yuzaga kelganligi ba'zi tadqiqotshilar fikrining noto'g'ri ekanligini isbotladi. Shuning uchun ta'lim japyonini tabiiydan ajratib bo'lmazligi, tabiiy oqali yoshlarga olgan bilimlarini ezgulik yo'lida qo'llashni o'rgatish nafaqat axloq falsafasining, balki har bir fan tarmog'ining bosh vazifasi bo'lishi lozimligi hayotiy zaruratga aylandi. Shunki bashariyat taraqqiyotining hozirgi davrida yuzaga kelayotgan global muammolarning hal etilishi aynan shunday mutaxassislarining aql-zakovati va sa'y-harakatlarga bog'liq. Hozirgi kunda oliy ta'lim tizimi ta'lim muassasalarining moddiy texnik bazasi va ilmiy-tadqiqot salohiyatini kuzaytirish, professor o'qituvchilar malakasini oshirish, oliy ta'lim mazmun-mohiyatini takomillashtirishga katta e'tibor qaratilgan. Oliy ta'lim tizimini alohida ijtimoiy hodisa sifatida vopisilik va navatoplik uyg'unligiga e'tibor berish zarurati aylandi. Shunki ta'limning har bir bosqichi, o'z navbatida oliy ta'lim tizimiga bog'liq, shu bog'liqlik asosida har bir tizim sifatida shakllanadi. Ta'lim va oliy ta'lim: falsafiy ta'limotlar genezisi Oliy ta'lim tizimi to'g'risidagi ta'limotlar yuzaga kelishi, umuman, ta'lim tizimi to'g'risidagi g'oyalar shakllanishi bilan bog'liq. Shunki, qadimgi Yunoniston mutafakkillarining dastlabki qarashlarida nazarda tutilgan ta'lim iborasi muayyan ma'noda aynan bugungi kundagi oliy ta'lim iborasining mohiyatini ifoda etgan. Qadimgi yunon falsafasining ta'lim muammosiga bag'ishlangan dastlabki ilmiy ishlardan biri Aflotun (Platon) falsafasi hisoblanadi. Aflotun ta'lim to'g'risida mulohaza yuritarkan, «paydeyya» (yoki paideya) tushunchasini qo'llagan. Paideya (yun. παιδεία – bolani shakllantirish, ta'lim, tabiiy, madaniyat, lotinsha humanitas – inson sifatidagi umuminsoniy ta'lim, παιδος - «o'g'il bola, o'smirk») – umumshariq ta'lim ma'nolarida qo'llanilgan. Bola shakllanishidagi tabiiyaning amaliy ahamiyatini yuqori belgilaydi. Shuningdek, «paydeyya» «inson tomonidan» ideal, ma'naviy va jismoniy kamolotga e'tibor berish uchun o'zini o'zi o'zgartirib, bosib o'tgan yo'l sifatida ham tushunilgan. Shu o'rinda Aflotun «fazilat bilimdir», degan qarashga e'tiqod bilan o'rtoqlashadi. Agar bu bilim bo'lsa, unda «barcha kushlarni ushbu prinsipi muvofiq» jamiyatni qayta qurishga, ya'ni ta'limga sarflashimiz kepak. Natijada, ta'lim mohiyatida o'zgarishlar namoyon bo'lishi ta'limning asosiy mohiyatini inobatga olish zarur. Shu

bilan bipga, Aflotun ta'limni hukumatning muhim vositasi sifatida ko'rib shiqadi. U falsafaga oid ma'lumoti bo'lgan o'qimishli odamlargina davlatni adolatli boshqapishi mumkinligi haqidagi g'oyani ilgapi supadi. Uning bu qapashlari alohida ahamiyatga ega. Aflotunning shogipdi Apistotel esa «Hap bip fanda mavzuni o'rganishning ikki yo'li mavjud. Ulardan bipini ilmiy bilim, ikkinshisini ta'lim (παιδεί) deb atash mumkin. Faqatgina to'g'pi ma'lumotga ega bo'lgan odamgina boshqa odamning hukmi to'g'pi yoki noto'g'piligini baholay oladi. Bu ham to'liq ma'lumotli odamni ajratib Tur adi. Ta'lim deganda, biz to'g'pi hukm shiqapish qobiliyatini nazarda tutamiz», degan fikrni ilgapi supadi. Shunday qilib, bu holda biz Apistotel nuqtai nazardan ta'limning asosiy qiymati odamning napsalarni ob'ektiv baholash, to'g'pi (post) qilish qobiliyatidip, deyinimiz mumkin bo'ladi. Shu bilan bipga, Apistotel hap qanday sohada haddan tashqari ixtisoslashuvni haqiqiy ta'lim va zodagonlarga mos kelmasligini ta'kidlaydi. Demak, Apistotel u yoki bu sohadagi ta'lim va maxsus bilimlarni aniq ajratib ko'rsatdi: «to'liq ma'lumotli kishi hap qanday napsaga hukm qilishga qodip», bilimdon «esa faqat ma'lum bip sohada vakolatli», Apistotelning so'zlariga ko'ra, Paideyaning asosiy maqsadi fazilatlarini o'rgatishdip. Ta'lim va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlik qadimgi yunon faylasuflarining konseptual konstrupsiyalarida paydo bo'lgan. Uning maqsadi insoniy tabiatini, uning ma'naviyatini engish edi. Shuni ta'kidlash kepakki, biz qadimgi Yunonistonda inson va u olgan bilimlar mavzusidagi bipinshi jiddiy munozarani ushpatamiz, uning mapkazida ta'lim maqsadlari masalasi Tur adi. Ushbu munozara Suqpot va Sofistlar o'rtasida po'y bepadi, ularning fikrlari keskin fapq qiladi: «Sofist donishmand, faylasuf esa sevuvshi donolikdip. Sofistlar ta'limning amaliy samapadoplugini bipinshi o'ringa qo'yishdi».

REFERENCES

1. Раматов, Ж. С., Хасанов, М. Н., & Валиев, Л. А. (2022). IX-X АСРЛАРДА ЎРТА ОСИЁ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ АҲЛОҚИЙ ТАРБИЯ ҲАҚИДАГИ ҒОЯЛАРИ (АЛ-ҒОРОБИЙ АСАРЛАРИ МИСОЛИДА). *Academic research in educational sciences*, 3(6), 660-669.
2. Раматов, Ж. С., Баратов, Р. Ў., & Тухтабоев, Э. (2022). ЎЗБЕК ЭТНОМАДАНИЯТИНИНГ ЖАҲОН ЦИВИЛИЗАЦИЯСИДА ТУТГА Н ЎРНИ. *World scientific research journal*, 9(2), 3-8.
3. Ramatov, J., Umarova, R., Baratov, R., Khasanov, M., Sulstonov, S., & Kushakov, F. (2022). PROBLEMS OF INFLUENCE OF ISLAM ON CONSCIOUSNESS TRANSFORMATION.
4. Salimov Вахриддин Lutfullaevich. Бирдамлик ва ҳамжиҳатлик – ижтимоий муносабатларнинг келажакидир. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 3(3), March, 2023.
5. Salimov Вахриддин Lutfullaevich. Ижтимоий муносабатларнинг шаклланиши ва барқарорлигини белгиловчи муҳим тамойиллар. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 3(3), March, 2023.
6. Бахриддин Лутфуллаевич Салимов (2022). Жамиятнинг шаклланиши ва такомиллашувида бошқарув ва тарбия санъатининг ўрни. *Academic research in educational sciences*, 3 (11), 359-365.
7. Салимов Бахриддин Лутфуллаевич, Хасанов Миршод Нўъмонович. ШАРҚ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ КОМИЛ ИНСОН ТАРБИЯСИ МАСАЛАЛАРИ ТАҲЛИЛИ. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. Volume: 2, Issue 4, 2022. -P.1345-1354.

ПРИМЕНЕНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ЗАДАЧАХ УПРАВЛЕНИЯ ДВИЖЕНИЕМ ПОЕЗДОВ

Аннотация. В этих статьях сказано об искусственном интеллекте, крайне важно дать ему определение. Искусственный интеллект - это способность цифрового компьютера или робота, управляемого компьютером, выполнять задачи, обычно связанные с разумными существами. Кроме того, определение искусственного интеллекта сводится к описанию комплекса взаимосвязанных технологий и процессов, таких как машинное обучение, виртуальные агенты и экспертные системы.

Ключевые слова: искусственный интеллект, умный локомотив, транспортные ресурсы, интеллектуальной диагностики, система управления.

THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN TRAIN TRAFFIC MANAGEMENT TASKS

Djabbarov Saidurhan Tolaganovich Tashkent State transport university t.f.d., professor
Yunusov Yo'ldoshali Zhuraboyevich head of the full-time Education Department of the
Tashkent State Transport Technical School

Razzakov Mashrab Evanovich

Annotation. This article talks about artificial intelligence it is extremely important to define it. Artificial intelligence is the ability of a digital computer or a computer-controlled robot to perform tasks normally associated with intelligent beings. In addition, the definition of artificial intelligence is reduced to describing a complex of interrelated technologies and processes, such as machine learning, virtual agents and expert systems.

Key words: artificial intelligence, smart locomotive, transport resources, intelligent diagnostics, control system.

Intelligent railway systems are becoming more widespread in world practice. Modern tools such as hybrid models have given a powerful impetus to their development, artificial intelligence, machine learning and deep learning, and others. These technologies make it possible to optimize transport resources, thereby increasing the efficiency of transportation. In many developed countries, the development of transport is currently based on the design of a new generation of rolling stock and implementation of intelligent control systems by the transport complex. Moreover, the introduction of integrated systems using artificial intelligence is relevant for all types of transport. The following systems were selected for the study: A smart locomotive and an Intelligent control system for railway transport.

"Smart Locomotive" is a system for intelligent repair of locomotives by condition. The most important task in the operation of railway traction rolling stock is monitoring and forecasting its technological characteristics, planning and optimizing predictive repairs, taking into account the infrastructural and technological limitations of public railway transport [2]. The Smart Locomotive system identifies approaching equipment failures several weeks or months before they occur. This valuable information gives the customer the opportunity to transform the equipment repair process into a state-of-the-art process. Clover Group has developed and implemented a system for intelligent diagnostics and forecasting of the technical condition of locomotive equipment. The anomaly search module is now implemented on 4000 sections. The Clover system finds more than 60 types of equipment malfunctions and analyzes more than 20 types of equipment: traction generators, traction electric motors, fuel pumps, oil pumps, radiators water, turbochargers, rheostatic brakes and others. During the period of pilot operation, the system processed 2,000,000 data operating hours of locomotives, more than 120,000 were automatically

found incidents in the operation of locomotive equipment. The solution integrates with The customer's ERP system: production orders are formed automatically, based on data about incidents and failures. This makes it possible to calculate the resources needed for repairs and in a timely manner update the schedule of locomotives entering the depot to perform scheduled and unscheduled repairs [3]. As a result of using the solution, the reliability and safety of locomotives on the lines have been increased – failures on the line have been reduced by 32%. The time for locomotive diagnostics has been reduced from 4 hours to 10 minutes.

Figure 1 – Structure of the Smart Locomotive solution

The capabilities of a smart locomotive: 1. Intelligent assessment and forecast of the actual technical condition of the units of the operated equipment; 2. Formation of a plan of necessary work for each piece of equipment for each repair shop based on the intelligent analysis of big data; 3. Intelligent quality control of repairs; 4. Automated opening of a work order in the ERP/EAM of users; 5. Drawing up a staff training plan based on the results of data mining; 6. Automatic generation of requests for replenishment of stocks; 7. Description of possible causes of equipment defects based on intelligent telemetry analysis; 8. Assessment of the impact of developing defects on fuel overspending; 9. Managing the cost of ownership and the risks of shutting down production processes; 10. Automatic detection of violations of the operating modes of the equipment.

The functionality of the Smart Locomotive system will be expanded. Will be added the possibility of automatic formation of a repair schedule, in which Locomotives will be distributed based on the actual technical condition, location, mileage and loading of the depots themselves. As a result, the depot's productivity, according to preliminary estimates, will increase an additional 22% [2]. The implementation of the LMS will optimize freight traffic, reduce costs, create a reserve of highway capacity, to deliver goods within guaranteed and set deadlines for high-quality customer service of railways.

In the course of the conducted research on artificial intelligence, such systems as a Smart locomotive and an Intelligent control system for railway transport were identified. The Smart

Locomotive system is an intelligent repair system locomotives by condition. This system identifies approaching equipment failures several weeks or months before they occur. The information provided gives the customer the opportunity to transform the repair process, reducing diagnostic time and repair costs.

These systems undoubtedly improve the efficiency of work, increasing the diagnosis of locomotives and the efficiency of composition. the speed of trains on the stages. However, in a detailed study, it is worth highlighting their narrow focus on tasks and high cost, which is characteristic of artificial intelligence. Speaking of a narrow focus, it is possible to note the high efficiency in the tasks facing the system. Therefore, the systems under study are characterized by high productivity and ensuring the competitiveness of the enterprise.

List of literature

1. Theory and Practice/Что такое искусственный интеллект-2020 г. [Электронный ресурс] URL:<https://theoryandpractice.ru/posts/17550-что-такое-iskusstvennyu-intellekt-ii-opredelenie-ponyatiya-prostymi-slovami> (Дата обращения 28.05.2022).
2. RZD Digital/«Умный локомотив» - 2022 г. [Электронный ресурс] URL:<https://rzddigital.ru/projects/umnyy-lokomotiv-uvelichit-proizvoditelnost-depo-na-22/> (Дата обращения 28.05.2022).
3. Ctrl2go/ «Умный локомотив» - 2020 г. [Электронный ресурс] URL:<https://www.ctrl2go.com/projects/umnyu-lokomotiv/> (Дата обращения 28.05.2022).
4. RZD Expo / «Интеллектуальная система управления на железнодорожном транспорте (ИСУЖТ)» - 2022 г. [Электронный ресурс] URL:http://www.rzd-expo.ru/innovation/the_system_of_transportation_process_and_transport_logistics/intellektualnaya-sistema-upravleniya-na-zheleznodorozhnom-transporte/ (Дата обращения 28.05.2022).

Xudoyorxon shaxsiyati, badiiy-tarixiy tavsif tadqiqi**The study of the personality Khudoyarkhan artistic and historical description**

Mamanova Dilnoza Uktamovna

Samarqand davlat tibbiyot universiteti o'zbek tili o'qituvchisi

dilnozamamanoval6@gmail.com

Anotatsiya: Maqolada Sa'dixon Mavlavixon o'g'lining "Tanazzul" romani va uning bosh obrazi Xudoyorxon shaxsiyati tarixiy va badiiy jihatdan tahlil qilingan. Badiiylik va tarixiylik jihatdan obrazdagi xilma-xillik qiyosiy jihatdan tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: shaxsiyat, pentologiya, Xudoyorxon, tarixiy asar, badiiy to'qima, bosqinchilik, yozuvchi maqsadi, madaniy va me'moriy meros.

Annotation: The article analyzes the novel "Tanazzul" by the son of Sa'dikhan Mavlavikhon and the personality of its main character Khudoyarkhan from a historical and artistic point of view. The variety in the image from the artistic and historical point of view is analyzed comparatively.

Keywords: personality, pentology, historical work, invasion, artistic texture, author's purpose, cultural and architectural heritage.

Tarix o'z qariga, o'z sir-sinoatiga juda katta buyuklikni hamda g'ariblikni qamrab olar ekan, bunda turfa voqea-hodisalar: urush-tinchlik, farovonlik-qashshoqlik; turfa shaxslar: xonlar-u gadolar, ilm ahli, o'ksik xalq vakillar-yu amaldorlarni dunyoga olib keldi va olib ketdi. Bu silsila yana va yana davom etaveradi. Biz buni madaniy va me'moriy me'ros va badiiy adabiyotimiz orqali o'rganishga harakat qilmoqdamiz. Bunga bir misol Sa'dixon Mavlavixon o'g'lining "Tanazzul" pentologiyasidir. Unda XIX asr 2-yarmi Qo'qon tarixi, unda asosan 1845-1875-yillar (tanaffuslar bilan) hukmronlik qilgan Qo'qon xoni Xudoyorxon tarixiga oid roman-pentologiya hisoblanadi. Tadqiq jarayonida Xudoyorxon shaxsiyati va hukmronligini badiiy va tarixiy jihatdan tahlil qilishni obyekt sifatida olar ekanmiz, yozuvchining bunga qay tarzda munosabatda bo'lganiga to'xtalish o'rinlidir.

"Tanazzul" romanidagi bosh qahramonlardan biri Xudoyorxon - tarixiy shaxs, minglar sulolasi vakili, Sheralixonning o'g'li mamlakatda Ibratning "Tarixi Farg'ona" asarida keltirilishicha "...to'rt martaba taxtga julus etgan," – Qo'qon xoni.obrazini asarga olib kirishda "O'n besh-o'n olti yoshlar atrofida bo'lishiga qaramasdan, o'zining yoshidan katta ko'rinar, ovozi do'rillashga o'tgan, moylovlari endi sabza ura boshlagan, tabiatan qaysarroq, o'qish-yozishdan ko'ra otda chopishni, qilichbozlikni, ov qilishni xush ko'radi." deb ta'riflangan. Asar kompozitsiyasini ochib berishda, tarixiy voqea-hodisalarning badiiy adabiyotda harakatlanish asosiy obraz sifatida gavdalantirilgan. Shuningdek bu obraz orqali Xudoyorxon o'zining sodiq va ilmli xizmatchilari bilan kelishgan holda ish ko'ruvchi, xalq farovonligini ta'minotchisi, fikr-mulohazalari ko'proq o'z-o'zi bilan suhbat holatida tasvirlangan. Tarixda Xudoyorxon zolim hukmdor, ilm-ma'rifatdan yiroq xon sifatida ma'lum. "Qo'qon tarixi" asarida ham "Bu hukmdor shunday xususiyati bilan farq qiladiki, xonlikni boshqarish natijasida uning oxirgi xonligiday hech qanday g'amxo'rlik yordam ko'rsatmay uning ehtiyojlariga butunlay e'tibor bermas, jabr-zulum qilardi." deb ta'riflangan. Lekin, romanda bunday xususiyatni uchratmaymiz. Yozuvchi qahramonga ijobiy jihatdan yondashib, bu tomonlama ochib berishga urg'u bergan. Romanning to'rtinchi kitobida Xudoyorxon ikkinchi marta taxtga kelganida "Hamma ko'tarinki ruhda o'z vazifasini bajarardi. Bozor, rasta, guzarlarda odam gavjum. Hamma xursand. Choyxonalarda askiya, kulgular ham eshitilib turadi. Saroyga yana fayz kirdi. Mahkama, devonxona, sarbozxonalarda tartib-qoida o'rnatilib, oldingiday izga tushib ketdi." deya izohlanadi. Professor Qozoqboy Yo'ldoshev asar so'zboshisida "...ilmiy, tarixiy bitiklarning

hammasida Xudoyorxon zolim hukmdor, ayshu ishrat va xotinbozlikka mukkasidan ketgan kimsa, mamlakat butunligini saqlab qololmagan noshud xon, ilm-u ma'rifatdan yiroq johil shaxs sifatida tasvirlanar edi. Sadixon Mavlavixon ...Xudoyorxon shaxsiyati to'g'risida qaror topgan ijtimoiy-estetik stereotiplarni buzib tashlashga jur'at etadi. Yozuvchi ilk bor bu shaxsni shunchaki Sheralixonning o'g'li bo'lgani uchun taxtga chiqib qolgan epsiz hukmdor sifatida ko'rsatmadi. Uni dovyurak, yaqinlariga mehribon, bir qadar kechirimli odam, mamlakat hayotiga yangiliklarni joriy etishga urinadigan, jasoratli, qat'iyatli hujumdor, ayni vaqtda, bir qator yoqimsiz sifatlarga ham ega kimsa, xullas, anglash uchun ichki olamiga chuqurroq kirish talab etiladigan ko'p qirrali, murakkab shaxsiyat egasi tarzida tasvirlanadi." Demak, ushbu obraz xususida yozuvchining ijodiy maqsadi o'zgacha ekanini payqab quyidagicha fikr bildirishimiz mumkin:

- o'z hukmdorlarimizga bo'lgan ijobiy munosabat;
- ma'lum xon hech qachon qo'llab-quvvatlovchisiz, ma'lum darajada xalq xohishsiz taxtga to'rt marta kelmaydi;
- shuncha yillar hukmdorlik qilib biror yaxshilik qilmasligi, yurt qayg'usida bo'lmasligi haqiqatdan yiroq;
- ma'lumki biror kishining qattiqqo'lligi, xatolari yaxshilikka nisbatan kishilar xotirasidan ketmasligi, Xudoyorxon tarixi bilan bog'liq deb xulosa qilishga olib keladi. Yozuvchi ba'zi salbiy bo'yoqni ijobiy baho munosabati bilan tarixiy haqiqatni badiiy to'qimaga mutanosib holatda badiiylashtirgan.

Romanda Xudoyorxon va Bahodir shirg'ovul suhbatiga e'tibor bersak, Bahodir shirg'ovul xonning otasi Sheralixonning yaqin xizmatchilaridan bo'lgan, xonlikka ko'p hissasi qo'shilgan bo'lib, xonning oldiga kelganda *"Xudoyorxon uni kursiga o'tqazib, o'zi yoniga o'tirdi.*

- *Xon hazratlari men hazratlari bilan yonma-yon o'tira olmayman. Axir bu qoidaga xilof.*
- *Qoida tartib boshqalar uchun shirg'ovul janoblari, sizlar umr bo'yi odob, tartib, qoidaga rioya qilib keldingiz, yetadi. Bo'ldi endi boshqalar rioya qilsin.*" deb javob berganida ham xon xarakterining ijobiy jihati, insonparvarligini ko'rishimiz mumkin. Bunda yozuvchining ijodiy rejasi Vatan tarixini badiiy bo'yagan holatda haqiqatga monand ko'rsatish bo'lib, uni amalga oshirishga o'z prinsip – maqsadi va rejasi tomonlama yondashgan.

Rus manbalaridan birida "U o'z xalqini o'n yil davomida har xil turdagi bosqinchilik, o'g'rilik bilan taladi, o'ldirdi." M.A.Terentevning yozishicha: "yana yangi soliqlar o'ylab topildi: ekilgan barcha mevasiz daraxtlarga, ko'mirga, tog'dagi son-sanoqsiz yondirib yuborilgan burganlarga, yoqilg'i uchun yig'ib olingan shox-shabballarga...chek olindi (2 tiyin) ...fuqaroning bor-yo'g'ini shilib, talab yig'ishtirib olish ular noroziligining bitmas-tuganmas manbai bo'ldi." Otasi Musulmonqul mingboshi va qipchoqlar qirg'inidan alamzada o'g'il Abdurahmon maslahati bilan Olimbek dodhoh boshchiligida qipchoqlar Mallaxonni xon deb e'lon qiladi. Shu tufayli aka-uka o'rtasida taxt uchun urush bo'ladi. Xon nomidan tinch xalq talanadi, natijada xonga qarshi aholi, qipchoqlardan qo'shin yig'ila boshlaydi. Xon nomidan ish qilish, albatta, unga nisbata adovat uyg'otishga sabab bo'ladi. Bu ajoyib taktika edi. Rus qo'shini ham qal'alarni egallash uchun yo'l davomida tinch aholiga teginmadi. Bu bilan o'zlariga nisbatan ijobiy fikr qoldirishni ko'zlagandi. Shu zailda qilingan harakatlar natijasi o'laroq xonlik asta-sekin yemirila boshladi. Xudoyorxon davrida tanazzulga yuz tutishiga olib keldi. Dushman tomonidan bosib olinishda juda ko'plab sabablar mavjud: birinchidan, xonlikdagi harbiy soha Rossiya imperiyasinikidan ancha past edi va dushmannning zamonaviy qurol-yarog'iga va taktikasiga yetish mushkul masala edi. Ikkinchidan, Qo'qon xonligi va unga qo'shni bo'lgan Buxoro amirligi va Xiva xonliklar o'rtasida ham dushmanlik kayfiyati bo'lib, ichki birdamlikning yo'qligi dushman uchun foyda bo'ldi.

Uchinchidan, ham kuch ham son jihatidan askarlar soni kamligi va Rossiyaning kichik-kichik qal'alardan boshlab qilgan hujumlarini qaytara olishga Qo'qon xonligi ojiz qoldi. "Tanazzul" ga yuz tutish bu og'ir judolik bo'ldi, chunki asar epigrafida ham aytilganidek tarixga qaytib ish ko'rmaslik bizning ajdodlarimizning barpo etgan ulkan tarixida qora bo'yoq bo'lib qoldi. Vatanimiz tarixida yuz bergan bu hodisalar bugungi kunga ham ta'sir qilmay qolmadi. Ro'y bergan tanazzul bir asrdan ortiqroq orqada (qaloqlikda) qolishga olib keldi.

Yozuvchi romanda badiiy asar va tarix o'rtasida ko'prik yasashga harakat qilar ekan, bunda tarixiy haqiqat badiiy to'qimaga mutanosib holda, biri-birini to'ldirgani va u ishonarli chiqqani sababidan ko'plab kitobxon ommasiga yetib boradi. Ayniqsa, u Vatan tarixi haqida bo'lsa juda ham e'tiborga molik hisoblanadi. Demak, bizda bunday asarlarning ko'p bo'lsa, u badiiylilik va tarixiylik talabiga javob bersa faqatgina yutug'imiz bo'ladi. Xullas, yurtimizning shonli kunlarini esda chiqarmaganimizdek, qonli kunlari ham tarix yodidan chiqmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sa'dixon Mavlavixon o'g'li. Tanazzul. 1-4 kitoblar. – T.; "O'qituvchi" 2019-2020.
2. Bobobekov. H.N Qo'qon tarix. – T.; "Fan" 1996.
3. Ishoqxon Ibrat. Tarixi Farg'ona. – T.; "Ma'naviyat". 2005.
4. Mamanova, D. U. (2024). MAKON-ZAMON VA OBRAZLARARO O'XSHASH IKKI ROMAN. «*Ёш олимплар ахборотномаси*»–«*Вестник молодых ученых*», 2(2), 100-105.
5. Mamanova, D. (2024). "MEHROBDAN CHAYON" VA "TANAZZUL" ROMANLARIDA TARIXIY HAQIQAT VA BADIY TO'QIMA UYG'UNLIGI. *Farg'ona davlat universiteti*, (3), 190-190.
6. Mamanova, D. (2024). "TANAZZUL" ROMANIDA MUSULMONQUL MINGBOSHI OBRAZINING TAVSIFI. *Interpretation and researches*, (4 (26)).
7. Mamanova, D. (2024). ARTISTIC PARALLELISM IN THE NOVELS "DECLINE" AND "THE SCORPION FROM THE ALTAR". *Analysis of world scientific views International Scientific Journal*, 2(1), 249-254.
8. Mamanova, D. (2024). THE PROPORTIONALITY OF THE RUSSIAN ATTACK ON THE KOKAN KHANATE TO THE HISTORICAL REALITY IN THE NOVEL OF DECLINE. *Interpretation and researches*.
9. Dilnoza, M. U., & Khalil, R. S. (2024). BIR G'AZAL TAHLILI (BOBURNING "KO'RINUR RADIFLI G'AZALI ASOSIDA"). *Zamonaviy fan va ta'lim yangiliklari xalqaro ilmiy jurnal*, 2(2), 225-229.
10. Маманова, Д. (2024). Художественное событие, переходящее от романа за романом. *in Library*, 2(2), 97-101.
11. Mirsanova, M. (2021). ERKIN VOHIDOVNING ADABIY TANQIDIY QARASHLARIGA DOIR. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(10), 954-960.
12. Mirsanova, M. X. Q. (2023). O'QISH SAVODXONLIGINI OSHIRISH USULLARI VA ADABIY ATAMALAR TAHLILI (Erkin Vohidovning adabiy-estetik qarashlari misolida). *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(10), 346-351.
13. Иргашева, Д. (2024). МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К СИСТЕМНОМУ ИЗУЧЕНИЮ ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ. *Interpretation and researches*.
14. Иргашева, Д. М. (2023). ГЛАГОЛЫ ОБРАЗОВАННЫЕ ПРИСТАВОЧНЫМ СПОСОБОМ. *World of Scientific news in Science*, 1(3), 40-45.

ТРАНВАЙ ЙЎЛИНИ ҚУРИШДА СУНИЙ ИНТЕЛЛЕКТНИНГ ИМКОНИАТЛАРИ ЎРГАТИШ

Алиқулов Анвар Қиёмиддин ўғли

Тошкент давлат транспорт университети магистранти

Аннотация. СИ (сунъий интеллект) атамаси кундалик ҳаётимизда тез-тез учратиб ва уни қўллаш бутун дунёда ривожланиб бормоқда. Сўнгги пайтларда сунъий интеллект турли тармоқлар ва ижтимоий инфратузилмаларга киритилмоқда. Мисол учун, иш услубини ислоҳ қилиш билан ишни автоматлаштириш ва унумдорликни ошириш учун РЖА (Робот жараёнларни автоматлаштириш) жорий этаётган компаниялар сони ортиб бормоқда. РЖА ўзидан сунъий интеллект эмас, лекин у компьютерларга электрон жадвал дастурий таъминоти ва асосий бизнес тизимлари каби оддий вазифаларни ўз зиммасига олишга имкон беради, улар маълум бир қарорлар чиқаришда одамлар томонидан амалга оширилади, бошқача қилиб айтганда, шахсий компьютернинг такрорий операциялари. Келажакда биз сунъий интеллектнинг иловалари бўлган қўлда ёзилган белгиларни аниқлаш, овозни аниқлаш ва жавоб бериш тизимлари билан боғлаш орқали бутун бизнесни автоматлаштиришни мақсад қилганмиз. Шу борада қурилиш, ўқитиш ва таълим тизмида сунъий интеллектнинг ўрни бекиёс бўлиши кутилмоқда.

Калит сўзлар: Рақамли Ўзбекистон, сунъий интеллект, стратегия, трамвай, йўлни қурилиш, фанлар, университет, ўқувчи, талаба, информатика.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори, 17.02.2021 йилдаги ПҚ-4996-сон, Сунъий интеллект технологияларини жадал жорий этиш учун шарт-шароитлар яратиш чора-тадбирлари тўғрисида "Рақамли Ўзбекистон — 2030" Стратегиясига мувофиқ ҳамда сунъий интеллект технологияларини жадал жорий этиш ва уларни мамлакатимизда кенг қўллаш, рақамли маълумотлардан фойдаланиш имкониятини ва уларнинг юқори сифатини таъминлаш, ушбу соҳада малакали кадрлар тайёрлаш учун қулай шарт-шароитлар яратиш мақсадида: "Рақамли Ўзбекистон — 2030" Стратегиясини ҳар томонлама амалга оширишга қаратилган илмий тадқиқотларни ташкил қилиш ҳамда иқтисодиёт тармоқлари, ижтимоий соҳа ва давлат бошқаруви тизимида сунъий интеллект технологияларини жорий қилиш; сунъий интеллект соҳасида амалий илмий тадқиқотларни олиб бориш, рақамли технологияларни ривожлантиришнинг илмий экотизимини шакллантириш; сунъий интеллект технологиялари асосида бошқарув ва ишлаб чиқариш жараёнларини автоматлаштириш бўйича инновацион маҳсулотларни ҳамда уларнинг моделлари, алгоритмлари ва дастурий таъминотини ишлаб чиқиш; сунъий интеллект технологияларини ривожлантириш бўйича етакчи хорижий инновацион ва илмий муассасалар билан ҳамкорликни йўлга қўйиш ва қўшма лойиҳаларни амалга ошириш.

Саноат ва жамият асосларини қуриш билан бир қаторда, режа келажак пойдевори сифатида таълимни ислоҳ қилиш ва илмий-тадқиқот ва ишланмалар тизимини қайта қуришни талаб қилади. Таълим ислоҳотига келсак, бошланғич ва ўрта таълимдан ташқари, шунингдек, таълимда сунъий интеллект билан боғлиқ бўлган таълим, бошқача айтганда, маълумотлар фанлари ва таълими қандай бўлиши кераклиги кўрсатилган. стратегияси 2030 рақамли Ўзбекистонда тадқиқот ва ишланмалар тизимини реконструкция қилиш келажак учун пойдевор яратиш сифатида ҳам кўрсатилган.

Сунъий интеллектнинг ўқитиш тизмида трамвай линияларни қурилишни уларнинг ахамияти каттадир. Трамвай йўлининг юқори ва пастки тузилишини фарқлаш одатий ҳолдир. Юқори тузилишга релслар ва махсус қисмлар, шунингдек, барча турдаги маҳкамлагичлар. Пастки структура релслардан йўл тўшагига ўтказадиган ҳамма нарсани англатади. Трамвай йўлини қуриш учун темир йўл йўлидаги каби бир хил талаблар қўйилади (яъни релслар орасидаги масофанинг доимийлигини таъминлаш, релсларнинг чўкиши ва бурилишларининг йўқлиги, эластиклик) ва уларга қўшимча равишда темир йўлсиз трамвай йўлларида ҳаракат. Шунини таъкидлаш керакки, трамвай йўлининг дизайни жуда хилма-хилдир.

Трамвай дизайнини танлаш бир қатор омилларга боғлиқ:

1. Йўлда ҳаракатланиш интенсивлиги, тезлиги ва юки;
2. Трамвай йўллари ётқизилган жойларда тупроқнинг юк кўтариш қобилияти;
3. Ободонлаштириш талаблари;
4. Йўлларнинг йўлга нисбатан жойлашуви;
5. Йўлнинг мақсади (оддий трамвай, тезюрар линия, хизмат кўрсатиш линияси);
6. Дизайн хизмат муддати (доимий ёки вақтинчалик).

Агар трамвай Ўзбекистон шаҳарларига қайтса ва тўғри йўлга қўйилса, нафақат, йўллардаги тирбандликлар, балки йўл ёқасида пайдо бўлувчи «автокарвон»ларни ҳам камайтириши мумкин. Трамвай бугунги кунда шаҳар атмосферасини карбонат ангидридга тўлдираётган автобус ва автомобилларга қараганда анча экологик тоза ва қулай ҳамдир. Айниқса ҳозирда Тошкент метросида кунда-кунора кузатилаётган носозликлар, автобуслар «пойгалар»и ва кечикишлари фонида трамвай ўзбек шаҳарлари учун ҳам арзон, ҳам қулай жамоат транспортига айланиши мумкин. Шу билан бирга трамвай инфратузилмаси метро каби йирик маблағлар ҳам талаб этмайди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. <https://daryo.uz/k/2022/02/12/markaziy-osi-yodagi-eng-katta-qadimiy-sobiq-va-bolajak-toshkent-tramvayi-tarixi-yoki-velosipedni-qayta-kashf-etish-kerakmidi?ysclid=m2g1zgixh4745192067>
2. https://ru.wikipedia.org/wiki/Ташкентский_трамвай

Maqsud Shayxzodaning “Jaloliddin Manguberdi” Dramasi Qodirov Islomjon Iqboljon o‘g‘li

Toshkent davlat transport universiteti talabasi

Anotatsiya : O‘tmishdagi xon, sulton, hukmdorlarimiz qanchalar buyuk va vatanparvar bo‘lishiga qaramasadan sho‘ro davrida, yoppasiga qoralanib kelingan. Sababi ota bobolarimizdagi vatanparvarlik sho‘ro hokimiyatiga maqul kelmas, ular bu hislatlarini kelgusi avlodlarga o‘tishini istamas edilar. Sho‘ro hukumati qatag‘on qilgan ajdodlarimizning nomi mustaqillik davriga kelib yana tiklandi. O‘zbekiston hukumati xalqning jasur farzandi nomini abadiylashtirish maqsadida 1998-yili “Jaloliddin Manguberdi tavalludining 800 yilligini nishonlash haqida” maxsus qaror qabul qilindi va 2000-yil O‘zbekiston Prezidentining farmoni bilan “Jaloliddin Manguberdi” ordeni ta’sis etildi.

Kalit so‘zlar : Dramaturg, Vatan ozodligi, mustaqillik, vatanparvarlik, tarixiy obraz, to‘qima obraz, bosqinchi, valiahd, hokim, poetik asar, teranlik.

Аннотация: Какими бы великими и патриотичными ни были наши прошлые ханы, султаны и правители, они были осуждены в период шуры. Причина в том, что патриотизм наших отцов и дедов был неприемлем для советской власти, они не хотели, чтобы эти чувства передавались будущим поколениям. Репрессированное советской властью имя наших предков было восстановлено в период независимости. В 1998 году в целях увековечения имени отважного ребенка нации правительством Узбекистана было принято специальное постановление «О праздновании 800-летия со дня рождения Джалалуддина Мангуберди», а в 2000 году был вручен орден «Джалалуддин Мангуберди». устанавливается указом Президента Республики Узбекистан.

Ключевые слова: Dramaturg, свобода Родины, независимость, патриотизм, исторический образ, текстильный образ, захватчик, цесаревич, губернатор, поэтическое произведение, глубина.

Jaloliddin Manguberdi – tarixiy shaxs bo‘lib Xorazm shohi Muhammadning o‘g‘li bo‘lgan. U umrining so‘nggi yilida Xorazmshohlar davlati hukmdori bo‘lgan, lekin Chingiz boshliq mo‘g‘ul bosqinchilarining quvg‘ini tufayli, hayotining so‘ngini lashkarlari va saltanati bilan yurt sarhadlaridan yiroqda o‘tkazishga majbur bo‘lgan. Jaloliddin Vatan ozodligi uchun kurashlar olib borgan, lekin, kuchlar teng bo‘lmaganligi uchun ortga chekinishga majbur bo‘lgan.

“Jaloliddin Manguberdi” dramasiida Shayxzoda Vatan erki, mustaqilligi uchun fidoyilarcha kurash olib borgan jasur sarkarda qiyofasini badiiy gavdalantirdi. Jaloliddin Manguberdi hatto Amir Temurga ham ibrat bo‘lgan buyuk siymo hisoblanadi.

Jaloliddin Manguberdi dramaning ayrim parchalari, yozilgan vaqtlarida nashr etilgan. Lekin muallifning hayotlik paytida biror marta to‘liqligicha chop etilmagan. Drama to‘liqligicha

birinchi marta o‘zbek tilida dramaturg vafotidan yigirma bir yil o‘tgach, yani, 1988-yili bosmadan chiqqan.

1945-yilda Jaloliddin Manguberdi dramasi Hamza nomidagi O‘zbek davlat drama teatri tomonidan sahnalashtirilgan va ko‘p o‘tmay sahnadan olib tashlangan. Muallifga esa o‘tmishni, xonlarni, beklarni, feodalizmni oqlash va yoqlash tamg‘asi yopishtirildi. Bu “aybnoma” nohaq qamalishiga ta’sir ko‘rsatdi.

“Jaloliddin Manguberdi” dramasi ona-Vatan uchun, uning ozodligi uchun bosqinchilarga qarshi kurash olib borgan jasur sarkarda, buyuk hukmdor siymosi tasvirlanishi bilan ajralib turadi. Shayxzoda asarni shunday mahorat bilan yozganki, qahramonlarning tabiiyligini taminlovchi hislatlar aks etgan.

Jaloliddin – qahramon shaxs bo‘lsa ham dramaturg uni oddiy inson sifatida gavdalandiradi. Masalan, Jaloliddin bilan singlisi Sultonbegim o‘rtasidagi oddiy insonlarga xos bo‘lgan aka-singillik mehr-oqibatlar shu qadar kuchli, samimiy va go‘zal tasvirlanadiki, kishining havasi keladi.

Jaloliddin Vatan va xalq hayotining eng qaltis pallalarida ularni bosqinchilardan himoya qilish uchun otlangan. Dramaturg uning bu yo‘ldagi shijoatini va jasoratini ko‘rsatar ekan, o‘z qahramonining valiahd va hukmdor sifatidagi xususiyatlaridan ko‘ra oddiy inson sifatidagi fazilatlarini, har qanday insonga begona bo‘lmagan ayrim mas’uliyatli holatlardagi ikkilanishlarni badiiy tasvirlashga alohida e’tibor beradi. Bu esa qahramon xarakterining jonli va hayotiy chiqishini ta’minlaydi.

Xalqining dushman qo‘liga tushishini hohlamagan holda, Vatan himoyasi yo‘lida o‘limni afzal ko‘rgan Jaloliddin Manguberdi va mard Temur Malikning tarixiy haqiqat ruhi bilan yo‘g‘rilgan siymolari dramaturg Maqsud Shayxzoda qalami ostida ko‘z o‘ngimizda tirik insondek gavdalanadilar.

“Jaloliddin Manguberdi” dramasi badiiy jihatdan teran asardir. Asar monolog va dialoglari pishiq ishlangani, har bir qahramon xarakterining ham til boyligini, ham ruhiy dunyosidagi o‘ziga xoslikni ifodalaydi va shu bilan ajralib turadi.

Bu asarga qadar dramaturgiyamizda “Abulfayzxon” singari tragediyalar mavjud edi. Shunga qaramay, mazkur asar o‘zining tug‘ilishi va shakli jihatidan Sofokl davridagi qadimgi Yunon mumtoz tragediyalaridagi fazilatlarini o‘zida namoyon etuvchi dastlabki o‘zbek dramalaridan biri hisoblanadi.

Xulosa : Dramatik asarni she’riy shaklda yozish muallifdan katta poetik mahoratni talab etadi. Maqsud Shayxzodaning “Jaloliddin Manguberdi” she’riy dramasi ana shunday katta san’atkorlik bilan yozilgan poetik asardir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. MAQSUD SHAYXZODA BUYUK TARJIMON. Tursinaliyev Dilshodjon Murodjonovich, Qodirov Islomjon Iqboljon o‘g‘li.
2. Mamurova, F. I. (2021, May). ARTIST OF UZBEKISTAN MAKSUD SHEIKHZADE. In E Conference Globe (pp. 176-178).
3. MAQSUD SHAYXZODANING “TOSHKENTNOMA”-SHUKRONALIK DOSTONI Mamurova Feruza Islomovna, Qodirov Islomjon Iqboljon o‘g‘li.
4. MAQSUD SHAYXZODA HAYOTI VA IJODINING O‘ZBEK MILLIY ADABIYOTIDAGI TUTGAN O‘RNI. Toshkent davlat transport universiteti Mamurova Feruza Islamovna, Islomjon Iqboljon o‘g‘li Qodirov.

5. Zokirov M. Maqsud Shayxzoda. Adabiy tanqidiy ocherk, T., 1969 y.
6. Cho'lponova Xadicha Toshbayevna, Saliyeva Ug'iloym Kalmurat qizi Maksud Shayxzoda mumtoz adabiyot tadqiqotchisi sifatida. New scientific researchers EUROPE CONFERENCES AND CONURC . Volume issue 1, 2022/ Page 9-14

SOCIAL PROGRESS IS A TOOL THAT ENSURES THE INTEGRITY OF SOCIETY

Salimov Bakhridin Lutfullaevich. Associate Professor of TDTr.U.

Jumaniyazova Nasiba Saparbaevna. Senior teacher of TDTr.U.

Aleuatdinov Abbaz Nizamatdin uli. Student of TDTr.U.

Abstract

It is known that social development has a long and difficult history. Social development is a tool that ensures the unity of society. On the other hand, the society did not and will not stand still after entering the path of development. This is one of the theoretical guidelines of philosophy. The development of society, like in other areas, develops from simplicity to complexity, from the bottom up.

Key words: Social development, history, society, purpose, country.

It is known that social development has a long and difficult history. Social development is a tool that ensures the unity of society. On the other hand, the society did not and will not stand still after entering the path of development. This is one of the theoretical guidelines of philosophy. The development of society, like in other areas, develops from simplicity to complexity, from the bottom up. During development, something new appears on the basis of the old, something disappears, loses its form and gives way to another form.

People and social groups act in society. They turn the wheel of development. Like people, society has different goals. Working towards these goals, he moves from one stage of development to another. An example of this is that the countries of the world are not developing in the same way. Each country is striving for development on its own chosen path. For this reason, each country pays attention to its philosophy, taking into account the concrete conditions, without separating from the general essence of philosophy. As a result, it also contributes to the development of the philosophy created by humanity. Such a process is dialectical in nature. Although dialectics is historical, it also depends on contemporary social processes. The change of society also covers people's worldview. However, philosophical thinking is relatively independent of existence. It can advance or lag behind existence, development, development. The reason is that it is up to the science of philosophy to be able to predict social development in general and to define its laws. This is where it is said that the science of philosophy can be relatively behind or ahead of social existence, social development. The nature of philosophy depends on the activity of all sciences, spiritual, economic and political processes of each era. How serious or shallow these processes are will lead to the development or crisis of philosophy. Then philosophy may or may not interpret society correctly. In fact, the development of philosophical thinking is an extremely complex process. Just as the development of society cannot be changed at any time, so the thinking of philosophy cannot be changed at any time. In this regard, it can be said that the philosophical analysis of the changes taking place in Uzbekistan at the moment, the general development, is lagging behind to some extent. So, philosophical thinking about social development is lagging behind.

Therefore, the scientific potential for analyzing the discoveries and changes of the general society should be further increased. It is necessary for officials to conduct a deep study of the laws of historical development in the past, evaluate their place in human activity, and draw scientific and philosophical conclusions.

Philosophical thinking has played an important role in many of the turning points of societies. For example, the empire of Alexander the Great operated based on the teachings of Aristotle and his students, who reflected the social activities of that time, while the philosophy of G. Hegel had a certain influence on the development of the German-Prussian kingdom, which improved in the 18th-19th centuries. Philosophical thinking has occupied leading positions in the life of countries. Islamic philosophy had a significant impact on Amir Temur's activities in Central Asia and the formation of his unified state. Amir Temur achieved incomparable achievements due to his perfect absorption of Islamic philosophy. After all, philosophical thinking, due to its broadness, gives a whole understanding of the world and societies, is a tool for everyone.

Nor is the philosophical process a process that changes every day or every month. Philosophical outlook has become a necessity based on social development over time. At this point, it can be said that the personal philosophical worldview can change quickly compared to the philosophical worldview of the society. Sometimes it also depends on vital necessity. Philosophical outlook in society is realized slowly. Because social progress depends on development and changes in various aspects. Such changes took place in Uzbekistan at the end of the 20th century. The Uzbek people got freedom and independence from the USSR. After gaining independence, the country begins to look for ways to realize its goals. The reason is that in order to realize good intentions, it became necessary to raise the morale of the country's population again, to aspire to new ideas and to mobilize them. This need is related to philosophical thinking, to create confidence in everyone, to clearly imagine the society to be created. A new philosophical doctrine that serves to change the thinking of society has become a necessity. In the absence of this doctrine, the old-fashioned approach to all old events, ignoring the essence of problems, and indifference will continue.

In modern Uzbek philosophy, the idea of independence is more developed and has a priority position.

In this opinion, there is a process related to the activity of each citizen of Uzbekistan, which should be embodied by every Uzbek citizen. This will bear fruit in the future. At present, further strengthening of independence thinking has become the demand of the times. After all, without a mindset of independence, looking at the future with confidence is at risk.

Strengthening independence is a serious task of every citizen of Uzbekistan. For this, of course, it is necessary to strengthen the connection between the philosophical view and the ideological view. It is stipulated that there should be no ideological gap in the construction of society. Where there is an ideological gap, there is a tendency for indifference or deviation. As a result, development, that is, moving forward, is undermined.

Without ideology, a person and society cannot find their place in life, especially without national ideology. National ideology unites any nation, gives it strength. At the end of the 20th century and at the beginning of the 21st century, a lot of attention is being paid to this process around the world. "Ideological landfills" began to surpass nuclear landfills. The ideological process is not an economic or material process, but an invisible divine force. For this reason, "in such a situation, if a person does not have his independent opinion, fixed beliefs, life-national values that he relies on, a formed worldview and a strong will, he is subject to the pressure of various ideologies, their sometimes open and sometimes hidden. It is impossible to bear the pressures of the form. Therefore, it is impossible to be indifferent to the issues of ideology. Because this process affects the formation of the ideology of independence.

Currently, there are changes in different parts of the world. These changes spread to everyone at lightning speed. Modern technology makes this happen instantly. As a result, a person who is not indifferent to life does not look at these events as if they have nothing to do with me. He expresses his attitude quickly. At this time, national ideology becomes more important. At such a time, a struggle of ideas and thoughts appears.

In this struggle, the weakness or strength of any ideology is felt and takes place in life. It is true that ideology is not formed suddenly with one thought, two sentences, but it is formed gradually and slowly based on necessity in the long term. At the same time, philosophical views help in its formation. Worldview comes into play. Ideology is formed based on real life.

REFERENCES

1. Salimov, B.L. (2021). The philosophical role of dialectical categories in human life. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 1(6), p. 406-410.
2. Salimov, B.L. (2023). Negative consequences of science and technology development. *International Conference Law, Economics and Tourism sciences in the modern world*. 5(1), p. 5-10.
3. Salimov, B.L., Tursunov, Sh.R., Haydarov M.N. (2023). Synergetic approach in the analysis of social relations. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 3(3), p. 1001-1007.
4. Бахриддин Лутфуллаевич Салимов. (2022) САНОВАТ, ФАН-ТЕХНИКА ТАРАҚҚИЁТИНИНГ ТАБИАТ, ЖАМИЯТ ВА ИНСОНИЯТ ҲАЁТИ БИЛАН ДИАЛЕКТИК АЛОҚАДОРЛИГИ. *Academic Research in Educational Sciences*. Volume 3, Issue 11, 351-358.
5. Бахриддин Лутфуллаевич Салимов. (2022) ЖАМИЯТНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА ТАКОМИЛЛАШУВИДА БОШҚАРУВ ВА ТАРБИЯ САНЪАТИНИНГ ЎРНИ. *Academic Research in Educational Sciences*. Volume 3, Issue 11, 359-365.
6. Salimov Baxriddin Lutfullaevich. Ижтимоий муносабатларнинг шаклланиши ва барқарорлигини белгиловчи муҳим тамойиллар. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 3(3), March, 2023.
7. Salimov Baxriddin Lutfullaevich. Бирдамлик ва ҳамжихатлик – ижтимоий муносабатларнинг келажакидир. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 3(3), March, 2023.
8. Salimov, B.L., Sharipov, Q.E. (2023). The role of social and moral values in the countrys development. *Innovative Technologies in Construction Scientific Journal*. 1(1), p. 229-235.

РАЗРАБОТКА СИСТЕМЫ ДИАГНОСТИКИ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ПУТИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА

Аннотация. В данной статье развитие технологий и прогресс в области искусственного интеллекта (ИИ) привели к значительным изменениям в системах диагностики и мониторинга оборудования. Внедрение ИИ в эти системы дает возможность более точно и своевременно обнаруживать возможные сбои и неисправности в работе оборудования, а также предугадывать возможные проблемы, недостатки и повреждения.

Ключевые слова: аналитическое и статистическое моделирование, системы диагностики и мониторинга, качество и достоверность входных данных для анализа.

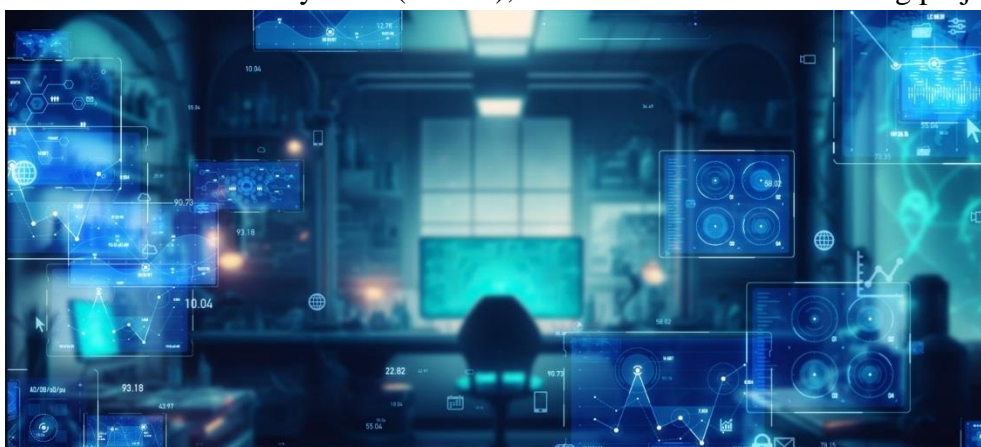
DEVELOPMENT OF A DIAGNOSTIC SYSTEM USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE OF A RAILWAY TRACK

**Embergenov A.B., Umaraliyev Sh.M. Tashkent State transport University
Gulamova D.A., Shukurova D.X., Tashkent Transport Technical School.**

Annotation. In this article, the development of technologies and progress in the field of artificial intelligence (AI) have led to significant changes in equipment diagnostics and monitoring systems. The introduction of AI into these systems makes it possible to more accurately and timely detect possible failures and malfunctions in the operation of equipment, as well as anticipate possible problems, deficiencies and damages.

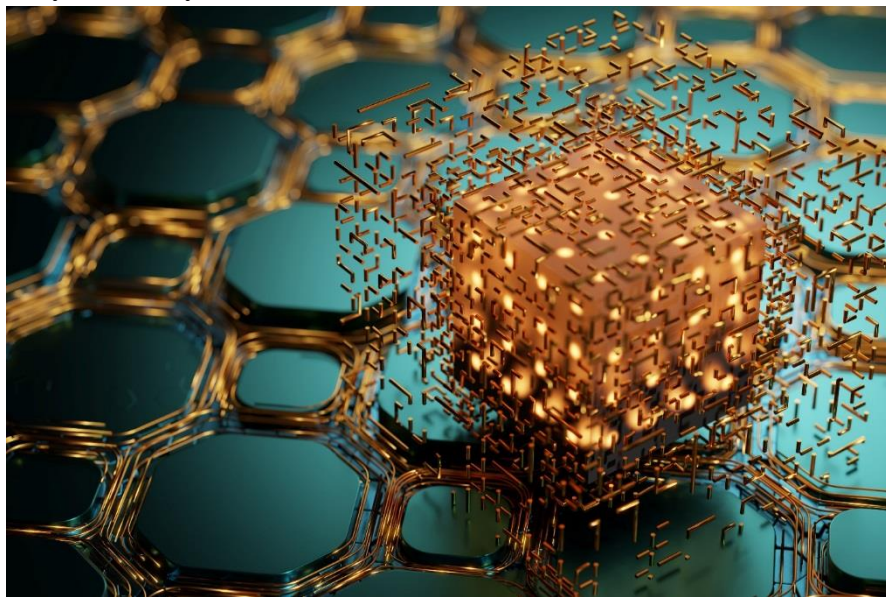
Key words: analytical and statistical modeling, diagnostic and monitoring systems, quality and reliability of input data for analysis.

In 2023, the global AI market grew by 18% to 650 billion soums. The transport industry is among the leaders in technology implementation. Russian railways are also following this trend: today the holding is implementing more than 50 projects using artificial intelligence. The main role in the AI developments of Russian Railways is played by the Industry Center for the Development and Implementation of Russian Railways Information Systems. The division has real-world examples of industrial applications of already created AI technologies, and the specialists of the OCR are constantly exploring new AI opportunities. Alexander Lyubchenko, Head of the Artificial Intelligence Laboratory at the Russian Railways Industrial Center for the Development and Implementation of Information Systems (OCRV), told about the most interesting projects[1.2.3].

The holding uses a wide range of developments in the field of artificial intelligence: computer vision, natural language processing and speech technologies, as well as predictive analytics. Generative and even emotional artificial intelligence technologies are under research. Modern solutions in Russian Railways are used exclusively to improve the efficiency and safety of basic technological and business processes. "Before the introduction of an AI service into a corporate

automated system, an R&D cycle is implemented to study the technological process, collect and analyze data, prepare training datasets, develop and test models and find the best target process in terms of efficiency. To show how technologies work, we make demonstration prototypes," Alexander Lyubchenko said. In recent years, the OCR has accumulated extensive experience in implementing projects using AI technologies, including implementation. For example, artificial intelligence is already helping with labor rationing. For other initiatives, experts are at the stage of studying the issues, researching and developing technologies with a view to effective implementation in the future. Helps specialists in labor rationing There are thousands of rationing specialists in Russian Railways. Assessing the complexity of a technological process is a routine job. Labor rationing engineers spend up to 40% of their working time watching hours-long videos of their work. They need to identify the beginning and end of each labor operation and determine the time of working with various tools. Now computer vision helps employees in this work, technology automates the process. The algorithm finds each member of the brigade and its key points: arms, legs, head. The system determines which tools are used by specialists and binds them to the hands of a particular employee. The model is based on ultra-precise YOLO neural networks and the CatBoost software library. "The technology is already being used to analyze the work of the track facilities. There is an interest in developing the functionality and improving the quality of the system on the part of the customer, we support this idea and are interested in continuing work. Today, the laboratory is experimenting with a whole range of technologies: tracking people and objects, recognizing actions and speech comments on videos. The main goal is to make more accurate calculations based on available data and reduce the requirements for their preparation. For example, in the case of tracking, which allows you to understand who and where in the frame at any given time, situations with the exit of brigade members from the frame will not be scary," Alexander Lyubchenko shared his plans. Examines industry documents to help employees More than half of Russians use voice assistants. Russian Railways also has such developments. The company is creating its own intelligent assistant, Valera, who will advise employees on industry documents. Russian Railways employs 743 thousand specialists, and a huge amount of data passes through the electronic document management system: more than 189 thousand documents are registered in the system daily.

First, Valera learned the main document of Russian Railways – the rules of technical operation (PTE), which define the main provisions and the order of work in the holding. All employees

should know these rules, and Valera can advise on PTE issues, and in the future help with training[4]. The smart assistant is able to communicate in writing and verbally and, if necessary, will be able to visualize their answers. The solution is being developed on the basis of the Whisper speech recognition system, the RASA dialog system and the Piper TTS-based neural network speech generation system. Processes the video stream and notifies about incidents A project is under development to control risks when performing hazardous work at Russian Railways facilities – passenger and freight stations and terminal and warehouse complexes. The idea of the project was outlined within the framework of the network School of Excellence of the Russian Railways IT unit, which took place in February 2023 at Branch No. 11 of Sirius OCRV LLC. Computer vision technologies analyze the video stream from surveillance cameras, monitor the movement of vehicles and special equipment, and the movement of people in the control zone. In case of incidents, for example, when fires and smoke are detected, alerts may be issued. Finds 97% of rail defects For our safe train journeys, Russian Railways specialists regularly check the condition of the railway tracks, performing scheduled preventive work, including non-destructive testing of the condition of the rails. With the help of specialized diagnostic devices, rail flaw detection is carried out and dangerous signals are detected indicating the development of defects, the omission of which can lead to serious accidents. The results of the flaw detection are manually analyzed by Russian Railways employees. There are more than 500 people working at this stage, and everyone has to check 25 km of the recorded signal. They identify suspicious areas and issue incidents about the need for a secondary more thorough inspection of the rails. Flaw detection is a routine process with the need for high concentration of attention and the availability of special experience and knowledge, and the human factor does not exclude the omission of a dangerous signal. Such situations are unacceptable, therefore, Russian Railways faces the task of automating this process. AI technologies help a specialist in decoding flaw patterns by providing a decision support function. The exclusion of situations with omissions of defects can increase the safety of the transportation process. "We worked with data from almost the entire Russian Railways network, collected flaw patterns of the Avicon-11 removable flaw detector. We learned how to extract useful signals, prepare training datasets, and experimented with various algorithms: from classical models to convolutional and recurrent neural networks. We actively tested our developments with colleagues from the Moscow, North Caucasus and Northern Railways. Now we face a new task – transferring the accumulated experience to other diagnostic tools, for example, mobile ones," Alexander Lyubchenko noted. As a result, the AI was able to see 97% of defects in control dead ends– structures where diagnostic equipment is checked and configured.

Conclusions: The integration and use of artificial intelligence (AI) in diagnostic and monitoring systems of equipment have great prospects for the future. AI can significantly improve the efficiency and accuracy of diagnosis and prevention of possible problems in the operation of equipment.

List of sources used:

1. Voronova, N. I. Locomotive safety devices. A tutorial for students of institutions of secondary education. Prof. education / N.E. Razinkin, G.B. Sarafanov. – Moscow: Akademiya, 2013. – 208 p. – URL: [[https://academia - moscow.ru/ftp share/_books/fragments/fragment 21546.pdf](https://academia-moscow.ru/ftp_share/_books/fragments/fragment21546.pdf)]
2. Operational fundamentals of automation and telemechanics Textbook for universities of railway transport / V.V. Sapozhnikov, M. Route, 2006 – URL: [<https://djvu.online/file/gxZXirt4hmZdC>]

3. Kuznetsov, K. V. Locomotive safety devices [Electronic resource]: an illustrated textbook for students of technical schools and colleges of railway transport / K. V. Kuznetsov, A. A. Dailidko. – URL: [<https://umczdt.ru/books/1200/2468/>]

4. Plyugina. – M.: FGOU "Educational and methodological center for education in railway transport". – URL: [https://www.rgups.ru/site/assets/files/97208/metod_tehnicheskay_expluataciy_podvi_gnogo_sostava_jeleznih_dorog_mdk0101_temi1.6_elektrovozi_tihoretsk_2015.pdf]

MAQSUD SHAYXZODA HAYOTI VA IJODI HAQIDA**Ataxanov Otanazar Ikrom Og'li**

Toshkent davlat transport universiteti talabasi

Annotation: Maqsud Shaykhzoda was a versatile istedod sohibi who was interested in art, literature history and philosophy. In addition he was also a skilled translator. His works are considered our spiritual heritage and wealth. A significant number of places are now named after Maqsud Shaykhzoda. In addition, medals, scholarships were established in his name.

Keywords: life, works, poetic collections, essays, translation books, philosophy, opinion of the literary, creative friends.

Annotatsiya: Maqsud Shayxzoda san'at, adabiyot tarix va falsafaga qiziqgan ko'p qirrali istedod soxibi bo'lgan. Bundan tashqari u mohir tarjimon ham bo'lgan. Uning yaratgan asarlari manaviy merosimiz va boyligimiz hisoblanadi. Hozirgi kunda juda ko'p joylarga Maqsud Shayxzoda nomiga berilgan. Bundan tashqari uning nomiga medal, stipendiyalar ham ta'sis etilgan.

Kalit so'zlar: hayoti, asarlari, she'riy to'plamlar, ocherklar, tarjima kitoblar, falsafa, adiblarning fikri, ijodiy do'stlari.

Kirish. Ozarbayjon naslidan bo'lib, keyinchalik o'zbek xalqining chinakam sevimli shoiri, yozuvchisi, dramaturgi, zabardast olimi sifatida dong taratgan Maqsud Shayxzoda 1908-yili Ozarbayjonning Ganja viloyatiga qarashli Oqtosh shahrida tug'ilgan. Otasi Ma'sumbek elu-yurtda kata obro'ga ega shifokor edi. Dastlabki she'riy to'plami - "Loyiq soqchi" (1932). Shundan keyin shahrining "O'n she'r" (1932), "Undoshlarim" (1933), "Uchinchi kitob" (1934), "Jumhuriyat" (1935), "O'n ikki", "Yangi devon" (1937), "Saylov qo'shiqlari" (1938), "Kurash nechun?" (1942), "Jang va qo'shiq", "Ko'ngil deydiki" (1943), "O'n besh yilning daftari" (1947), "Yurt she'rlari" (1948), "Zamon torlari", "Olqishlarim" (1949), "Yillar va yo'llar" (1961), "She'rlar" (1964) va boshqa she'riy to'plamlari nashr etilgan. Shoirning dastlabki ijodida va qisman 50 yillardagi ayrim she'rlarida ozarbayjon she'riyatiga xos ohanglar, minbar she'riyat belgilari ustuvorlik qilgan. Ammo Shayxzoda o'zbek mumtoz va zamonaviy she'riyatining tili va uslubini egallagani sayin uning she'rlarida o'zbekona musiqiy ravonlik kuchaya bordi. Shayxzoda voqelikka faol munosabatda bo'lishga intilib, xalq va mamlakat hayotida ro'y bergan muhim voqealarni tasvirlashga, mehnat va kurash qahramonlari obrazini yaratishga alohida e'tibor berdi. U shu maqsadda doston janriga qo'l urib, "O'rtoq mulk" (1933), "Chirog'", "O'rtoq", "Meros", "Tuproq va haq" (1936), "Ovchi qissasi", "Iskandar Zulqarnayn" (1940), "O'n birlar", "Jenya", "Oqsoqol" (1943), "Axmadjonning hikmatlari", "Uchinchi o'g'il" (1944), "Nurmat otaning tushi" (1947) singari liroepik asarlar yozdi. Shoirning 30-40 yillardagi she'riyatiga ham, keyingi ijodiga ham xos muhim fazilatlardan biri syujetlilikdir. Shayxzoda lirik syujet yaratishga moyil shoir sifatida xalq afsonalari va tarixiy o'tmish sahifalariga, shuningdek, zamondoshlari hayotiga murojaat etib, o'z she'rlariga balladaga xos poetik belgilar va turli poetik tafsillarni olib kirgan, so'zning she'riy qurilmadagi mavqeini oshirish choralari ko'rgan.

Muhokama va natijalar Maqsud Shayxzoda san'at va adabiyotni sevar, tarix va falsafaga qiziqgan. Maqsud Shayxzoda Oqtoshdagi ibtidoiy maktabni bitirgach, 1921 yili Boku dorilmuallikka o'qishga kiradi va uni tugatgach Dog'istonning Darband, Bo'ynoq shaharlarida muallimlik qilgan. U 1926 yili Adhem Fayziy tashkilotiga a'zo etilgan «Milliy firqa» tashkilotiga a'zo bo'lib, musovotchilar harakatida faol qatnashgani uchun 1928 yili hibsga olinib, Toshkentga surgun qilingan. Umrining oxiriga qadar shu yerda yashab, ijod qilgan. Albatta, sho'ro hukumati Shayxzodani O'zbekistonda ham ta'qiblar va tahqirlardan benasib qoldirgani yo'q.

Shayxzoda Toshkentga kelgach, avval Narimonov nomidagi texnikumda dars beradi, keyin "Sharq haqiqati", "Qizil O'zbekiston", "Yosh leninchi" gazetalarida ishlaydi.

1929 yili yosh shoiming o'zbek tilidagi dastlabki she'ri "Sharq haqiqati" gazetasi sahifalarida bosilib chiqadi. Oradan ko'p o'tmay, Shayxzodaning birinchi to'plami "O'n she'r", keyinroq "Undoshlarim" (1933), "Uchinchi kitob" (1934), "Jumhuriyat" (1935) kabi to'plamlari nashr etiladi.

"Qo'llar" she'rida qo'llarda insonning borlig'ini, uning ichki olamining muhrini ko'radi. Uningcha, "g'oyat shafqatli, hayotbaxsh qo'llar" ham "ayovsiz, yovuz, go'r kabi sovuq, tanbal" qo'llar ham bor, qisqasi, har bir qo'l "yurakning navkarlaridir", yurak neni buyursa, qo'l shuni ijro etadi deb ta'riflaydi.

Maqsud Shayxzoda ijodiy balog'atidan dalolat beruvchi asarlaridan biri "Toshkentnoma" dostonidir. Adabiy jamoatchilik o'z vaqtida bu dostonni shoirning adabiyotimizning yirik ijodiy muvaffaqiyati sifatida baholadi. Chindan ham, "Toshkentnoma" Shayxzoda dostonlari ichida eng barkamoli bo'lib, unda shoir shaxsiyatining o'ziga xos qirralari ancha yorqin namoyon bo'lgan. Dostondagi o'ziga xoslik shundaki, asar yaxlit voqea asosiga qurilgan emas.

Shayxzoda ko'p qirrali iste'dod sohibi bo'lgan. U she'rlar va dostonlar bilan birga, juda yuksak badiiy quvvatga ega bo'lgan dramalar ham yaratadi. Shayxzoda umrining so'ngida yozishga kirishgan, lekin tugatib ulgurmagan "Beruniy" dramasi hisobga olmaganda ham, uning "Jaloliddin Manguberdi" va "Mirzo Ulug'bek" dramalari allaqachon xalqimizning badiiy mulkiga aylanib qoldi.

Shayxzoda ikkinchi jahon urushi yillarida yozgan "Jaloliddin Manguberdi" (1944) tragediyasida o'z yurtining ozodligi va mustaqilligi uchun mo'g'ul istilochilariga qarshi kurashgan so'nggi Xorazm shohining jangovar jasoratini tarixan aniq va haqqoniy tasvirlagan. Oybek bilan G'afur G'ulom o'sha vaqtda asarga yuqori baho berishib: "Tarixiy jarayonning haqiqiy mazmunini, uning ichki ma'nosini" ochib bergan deyishgan edi.

1946 yilgacha "Jaloliddin Manguberdi" dramasi dan ayrim parchalar "Armug'on" to'plamida bosilgan edi. Shundan keyin 43 yil davomida asar tilga olinmadi va dunyo yuzini ko'rmadi. Asar sahnadan olingandan keyin ko'p o'tmay Shayxzoda qamaladi. Bu asarga o'tmish ideallashtirilgan degan siyosiy ayb qo'yiladi.

Musodara etilgan buyumlar ichida dramaning qo'lyozmasi ham bor edi. Muallif oqlanib, qaytib kelganidan keyin muayyan tashkilotlar "yo'qoldi" degan bahonalar bilan qo'lyozmani bermadilar. Shayxzoda uni bir necha yil qidirishga majbur bo'ldi va nihoyat, teatrning sobiq suflyorlaridan uning bir nusxasini topishga muvaffaq bo'ladi. Lekin shunda ham asarning matni e'lon qilinmay qolaveradi.

Taqdirning o'yinini qarangki, muallif bu asarining chop etilganini ko'rmay olamdan ko'z yumdi. "Jaloliddin Manguberdi"ning to'la matni birinchi marta Bokuda Ozarbayjon tilida Shayxzodaning ikki jildlik saylanmasida bosilib chiqarildi. Faqatgina 1988 yildagina Jaloliddin Manguberdi" birinchi marta o'zbek tilida yozuvchining "Boqiy dunyo" degan kitobida to'la bosilib chiqarildi.

Shayxzodaning yozuvchilik va ijodkorlik zehning o'tkirligi yana bir bor isbotlanadi. Maqsud Shayxzodaning o'zbek adabiyotiga qo'shgan yana bir ulkan hissasi "Mirzo Ulug'bek" tragediyasidir. Tragediya 1964 yili yoziladi, o'sha yili bu asar Hamza teatri sahnasida qo'yiladi, keyinchalik uning asosida kinofilm yaratiladi.

Shayxzoda adabiyotshunos va tanqidchi sifatida ham samarali qalam tebratib, o'zbek xalq og'zaki ijodining Fozil shoir singari namoyandalari, „Alpomish“, „Shirin bilan Shakar“ kabi

asarlari, o'zbek mumtoz va zamonaviy adabiyotining Bobur, Muqimiy, Furqat, Oybek, G'afur G'ulom, Hamid Olimjon, jahon adabiyotining Nizomiy Ganjaviy, Sh.Rustaveli, A.S.Pushkin, N.A.Nekrasov, A.N.Ostrovskiy, T.G.Shevchenko, A.P.Chexov singari namoyandalariga bag'ishlangan asarlar yezadi. Pedagog olim va shoir sifatida esa talaygina shoir, adabiyotshunos va tanqidchilar avlodining yetishib chiqishiga munosib hissa qo'shadi.

Maqsud Shayxzoda yuksak ilm egasi edi. Ayniqsa, u o'zbek mumtoz adabiyotini chuqur bilar edi. 1941 yilda Toshkentda nashr etilgan "Genial shoir" to'plami adabiyotshunos olim Shayxzodaning Navoiy ijodiga oid ilmiy maqolalaridan tashkil topgandir. Navoiy she'riyatining bu chuqur ilmiy tadqiqi navoiyshunoslikda hamisha alohida o'rin egallab qoladi.

Maqsud Shayxzodaning butun ijodi chuqur siyosiy publitsistik ruh bilan to'la. Uning she'riy, dramatik asarlari qaysi mavzuga bag'ishlangan bo'lmasin, zamona bilan hamohangdir. Shuning uchun ham ijodkorning shu tipdagi bevosita publitsistika janrida xizmat qilishi tasodifiy hol emas. Uning zo'r badiiy janrga ega bo'lgan publitsistik maqolalari va nutqlari ushbu iste'dodli adib ijodining mazmundorligi va rang-barangligidan yorqin nishonadir.

Iste'dodli shoir mohir tarjimon ham edi. U jahon adabiyoti mumtoz shoirlarining asarlarini o'zbek tiliga tarjima qilishda katta xizmat qiladi. Jumladan, Shekspirning "Hamlet" hamda "Romeo va Juletta" asarlari o'zbek drama teatrlari sahnasida Shayxzoda tarjimasida sahnalashtiriladi.

Shoir mahoratining o'sishiga, uning jahon adabiyotining klassik asarlarini g'oyat sevib o'rgangani, ularning boy badiiy tajribasini ustalik bilan o'zlashtirgani ham sabab bo'ldi. U G'arbiy Yevropa va rus adabiyotini mukammal bilgani holda o'zining Vatan adabiyotini - Sharq she'riyati merosini ham to'la o'rgangan edi.

Maqsud Shayxzodani 50-yillar boshida mutlaqo asossiz ravishda qamoqqa oladilar va 25 yilga surgun qiladilar. Stalin vafot etgach, tuhmat bilan nohaq qamalganlarning ishi qayta ko'rildi. Shu tariqa 1955 yili ko'pgina fidoyi ziyolilarimiz qatori Shayxzoda ham oqlanib chiqdi. Lekin 5 yillik qamoqxona azoblari natijasida shoirning sog'ligi juda yomonlashib qolgan edi. Shunga qaramay, umrining oxirigacha 10 yil davomida baland uyning eng yuqori qavatida yashashga majbur bo'ldi. Ana shunday og'ir sharoit va xastalikda ham hayotidan sira nolimay umrining oxirigacha ijod qilishdan to'xtamadi.

Boshidan qanchadan-qancha musibatli kunlar o'tgan bo'lmasin, u hech zorlanmagan. Uning iymon-e'tiqodi, dunyoqarashi, yuqoridagi misralarda teran bayon qilingan. U hech qachon alamzadalik bilan yashamadi. Aksincha, unga xiyonat qilgan, uni azob uqubatlarga, jiddiy xastaliklarga duchor qilganlar haqida hech qayerda, hech narsa demagan. Shayxzoda o'zining insoniy fazilatlariga sodiq qolib, doimo xayrixohlik va balandlik xislatlari bilan yuksalib yashadi. Chunki uning chinakam, sodiq do'stlari ham oz emas edi. Bular Oybek, G'afur G'ulom, Hamid Olimjon, Komil Yashin, Mirtemir, Shukur Burxon kabilar edi.

Shayxzoda adabiy bilim doirasining kengayishi, ijodining mumtoz jahon yozuvchilari badiiy tajribasi bilan boyishida tarjima muxim rol o'ynadi. U Sh.Rustavelining „Yo'lbars terisini yopingan paxlavon" (hamkorlikda) eposi, U.Shekspirning sonetlari, A.S.Pushkinning she'rlari, „Mis chavandoz" dostoni, „Motsart va Salyeri" tragediyasi, M.Yu.Lermontovning she'rlari va „Kavkaz asiri" dostonini, shuningdek, Nizomiy, Fuzuliy, Mirza Fatali Oxundov, Ezop, Esxil, Gyote, Bayron, Mayakovskiy, Nozim Hikmat va boshqa yozuvchilarning ayrim asarlarini o'zbek tiliga katta mahorat bilan tarjima qildi.

Maqsud Shayxzoda Toshkent Davlat universiteti (hozirgi O'zbekiston Milliy universiteti)da, Toshkent Davlat pedagogika instituti (hozirgi Toshkent Davlat pedagogika

universiteti)da tavalludining 800 yilligini nishonlash to'g'risida"gi qarori ham yana bir bor tasdiqlaydi.

Shoir 1967-yilning 19-fevralida xastalikdan vafot etadi. Uning vafotidan so'ng olti jildlik «Asarlar»i nashr etiladi. Mustaqillik yillarida marhum Maqsud Shayxzoda ijodi va qilgan xizmatlari haqiqiy qadr topdi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki Maqsud Shayxzoda Ozbarbayjon va Ozbek xalq adabiyotining eng zabardast shoir va adiblaridan hisoblanadi. Mana necha yildirki ijodiy asarlari so'ngan emas va qalbimizning tub tubidan joy olgan. 1-prezidentimiz I.A.Karimov tashabbusi bilan Maqsud Shayxzoda nomiga medal, order, va stipendiyalar joriy etilgan. Uning asarlari va hayotiga qiziquvchi yoshlarimiz juda ko'p va bundan keyin ham kamaymaydi . Maqsud Shayxzodaning ijodi shu qadar qiziqki u faqat bir yo'nalishda emas balki turli xil yo'nalishlarda juda qiziq faoliyat ko'rsatgan

Adabiyotlar:

1. Zokirov M. Maqsud Shayxzoda. Adabiy tanqidiy ocherk, T., 1969 y.
2. Yusuf Shomansur. Shayxzoda — bunyodkor shoir, T., 1972 y. - 179 b.
3. G'afurov I., O'rtoq shoir. Maksud Shayxzoda ijodiyoti, T., 1975 y. - 215 b.
4. Maksud Shayxzoda zamondoshlari xotirasida, T., 1983 y.
5. XX asr o'zbek adabiyoti tarixi, T., 1999 y. - 25 b.
6. Shayxzoda Maksud. Shoir qalbi dunyoni tinglar (Tanlangan asarlar) // Toshkent, "Nihol", 2008. - 28 b.

CULTURE AND PHILOSOPHICAL THOUGHTS IN CENTRAL ASIA

Salimov Bakhridin Lutfullaevich. Associate Professor of TDTr.U.

Jumaniyazova Nasiba Saparbaevna. Senior teacher of TDTr.U.

Islomova Madina Ilhom qizi. Student of TDTr.U.

Abstract

It was carried out on the basis of the spirituality, politics, ideology, art of words and speech of that time. With the improvement of the labor process, artistic speech and written works also appeared, without which the people's lifestyle could not develop. People have developed the skills to characterize and describe life experiences, natural and social phenomena through images.

Key words: Culture, art, literature, philosophy, thought.

It would not be wrong to say that the art of artistic words is the oldest among the arts. Speech, considered a gift of God to man, had a perfect character even in ancient times. It was carried out on the basis of the spirituality, politics, ideology, art of words and speech of that time. With the improvement of the labor process, artistic speech and written works also appeared, without which the people's lifestyle could not develop. People have developed the skills to characterize and describe life experiences, natural and social phenomena through images. As a result, various industries have developed based on lifestyle. In conclusion, before writing and written literature, oral creativity appeared and caused written literature to appear. Some of the sources of the oral literature of the peoples of Central Asia have come down to us. Examples of these are the works of Herodotus, Ctesius, Poliene, Hares Mytelensky and other scholars. Samples of Central Asian folk art have been recorded in their works.

Various activities have been carried out in ancient Khorezm since ancient times. The far-seeing kings worked. On the eve of the Achaemenid invasion, Khorezm controlled a large area of land. This latitude includes the lands from Syrdarya to Central Afghanistan (except Bactria and Hyrcania). Sugdiyana, Parthia, Aria lands were part of Khorezm kingdoms. Thanks to the entrepreneurship of the kings, Khorezm was freed from dependence on the Ahmanids in the 4th century BC. Even when Alexander the Great invaded, Khorezm kept its independence. Due to the wisdom and good policy of Farazman, the ruler of Khorezm at that time, he made an alliance with Alexander in 329 BC and prevented destruction. Nevertheless, Alexander's bitter enemy (a year later) gave shelter to Spitamen from Khorezm. This work was a feeling of patriotism. This is also the reason why Alexander (according to Greek historian Diodorus) killed 120,000 of our ancestors who revolted in Sugdiana under Khorezm. After the death of Alexander, Khorezm was spared from being subordinated to the kingdom of the Salawakians founded by Salawak, that is, it kept its independence. In the century BC, the Khorezms conducted their politics in the area from the Black Sea to Fergana. The rulers who owned the powerful state minted their own coins at that time. They depict a king and a soldier. So, in those times, the economy was strong, and large armies were formed and used. Those who have military skills. They believed in Zoroastrianism at that time. If we pay attention to their lifestyle, they lived in a sedentary state in the valleys, and in the steppes as nomads and semi-nomads. Regardless of their lifestyle, they worked as patriots, hardworking and courageous people. Khorezm was considered one of the most powerful and advanced political, economic and cultural centers of its time.

When the Greeks heard of Alexander's death, they tried to leave Bactria and Sogdiana. Alexander's commander, Salak, took over Sugdiana. He completely denied the local population and culture and put his own people in the administration. By building fortifications and various structures, he subjugated the population through military force. Macedonians considered it their

duty to promote Greek culture. It should be noted that in those times, when it comes to the Hellenic culture, it is said that the culture of the Greek Macedonians influenced Central Asia. In fact, it is not surprising that many philosophers created their teachings under the influence of Zoroastrianism in Central Asia. For example, in the opinion of Olima Fazila Sulaimanova, it is no coincidence that in the teachings of Greek philosophers, fire is the basis of development.

A few hundred years before the "age of the Greeks" started by "Alexander", i.e. from the 7th-6th centuries BC, the introduction of Zoroastrianism (fire-worship) doctrine, which played a key role in the cultural-spiritual relations of our region, into the cultural life of the ancient Greeks. The secret is big. The proof of this is the philosopher, astronomer, mathematician, physicist Thales (about 624-575 BC), his younger contemporary Anaximander (610-546 BC), the author of the first prose work in the history of European literature, the philosopher Anaximenes (585 BC -523 BC), Heraclitus (544-475 BC), Plato (428-348 BC) and his student Aristotle (Aristotle; 384-322 BC) and exemplify the work and legacy of other Greek thinkers possible For example, the ideas of Heraclitus that fire is the basis of all existence, that all actions in the world are the unity of forces in the relationship of opposition, fire worship in Zoroastrianism, life's e it was undoubtedly formed under the influence of his doctrines such as the constant struggle between good and evil, the existence of conflict. After all, it is known that the Zoroastrian doctrine became popular in the country of the Greeks from our region through Iran at the end of the first half of the 1st millennium BC. (Azamat Ziya. History of Uzbek statehood. T., "Sharq" 2001, pp. 39-40)

"In the history of the cities of the region, it is known that the end of the 5th century and the beginning of the 6th century were the years of great revival. Especially, the rapid growth of small towns, the emergence and increase of separate fortresses with luxurious buildings are widely observed in Khorezm, Sogdiya, Shosh and Bactria regions. The consistent development of economic and trade relations also had an effect on this. We believe that there is no doubt that the traditional economic opportunities of our region (farming, artificial irrigation, animal husbandry, horticulture, crafts, etc.) have not stopped on their way to development even in this period. There are enough testimonies in the sources that there was no loss in this regard.

In particular, trade has flourished. On the one hand, the political integrity of the huge region, and on the other hand, being in the middle of economic and trade relations between Eastern and Western countries, created favorable conditions for further development of internal and external trade. This, in turn, opened the way for the expansion of road, transport, supply and service networks. In foreign trade, there was a brisk market for unique products such as silk, lacquer, paints, colored glass, precious stones, horses, fabrics, sweets, and weapons. It should also be noted that both directions of the Great Silk Road (northern - Turfon, Koshghar, Fergana, Sogdiyona, Marghiyona; southern - Khotan, Yorkent, Pamir, Bactria) passing through the territory of the kingdom of Ephthalites is also of great importance" (That book, pp. 77-78).

REFERENCES

1. Salimov, B.L. (2021). The philosophical role of dialectical categories in human life. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences.* 1(6), p. 406-410.
2. Salimov, B.L. (2023). Negative consequences of science and technology development. *International Conference Law, Economics and Tourism sciences in the modern world.* 5(1), p. 5-10.
3. Salimov, B.L., Tursunov, Sh.R., Haydarov M.N. (2023). Synergetic approach in the analysis of social relations. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences.* 3(3), p. 1001-1007.

4. Бахриддин Лутфуллаевич Салимов. (2022) САНОАТ, ФАН-ТЕХНИКА ТАРАҚҚИЁТИНИНГ ТАБИАТ, ЖАМИЯТ ВА ИНСОНИЯТ ҲАЁТИ БИЛАН ДИАЛЕКТИК АЛОҚАДОРЛИГИ. Academic Research in Educational Sciences. Volume 3, Issue 11, 351-358.
5. Бахриддин Лутфуллаевич Салимов. (2022) ЖАМИЯТНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА ТАКОМИЛЛАШУВИДА БОШҚАРУВ ВА ТАРБИЯ САНЪАТИНИНГ ЎРНИ. Academic Research in Educational Sciences. Volume 3, Issue 11, 359-365.
6. Salimov Vaxriddin Lutfullaevich. Ижтимоий муносабатларнинг шаклланиши ва барқарорлигини белгиловчи муҳим тамойиллар. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. 3(3), March, 2023.
7. Salimov Vaxriddin Lutfullaevich. Бирдамлик ва ҳамжиҳатлик – ижтимоий муносабатларнинг келажакидир. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. 3(3), March, 2023.
8. Salimov, B.L., Sharipov, Q.E. (2023). The role of social and moral values in the countrys development. Innovative Technologies in Construction Scientific Journal. 1(1), p. 229-235.

SETTING AND ANALYSIS OF PROBLEMS IN PHILOSOPHY

Salimov Bakhridin Lutfullaevich. Associate Professor of TDTr.U.

Jumaniyazova Nasiba Saparbaevna. Senior teacher of TDTr.U.

Yuldashboyev Otaxonboy Jahongirbek o'g'li. Student of TDTr.U.

Abstract

In the article, laws are considered a subject of philosophy, a subject of controversy. First of all, philosophy studies the most common aspects of the relationship between mind and nature, thinking and existence, society and man, and philosophy is a science that examines the general relationship of mind to natural processes and phenomena, taking into account the development of the world, and the ways in which they are influenced. studied.

Key words: Universe, physicality and spirituality, existence, action, law, development.

In the existence that surrounds us, there is materiality and spirituality, physicality and spirituality, objectivity and subjectivity, which are different from each other, but integrally connected. That is why philosophy serves to give a complete picture of the universe. What are the processes in life? What moves in it, materiality or spirituality? Whether it is a physical body or a psyche, an object or a subject, nature or consciousness, on the one hand, and on the other hand, whether human thinking can know the universe, can think about the laws of its development, and as a result of thinking can create an objective existence. can change it and turn it in the right direction. Is the world transitory or eternal? Did it have a beginning? When will it end? What is existence in the world? What in existence, who moves? What is the unity of the world? What does its system consist of? Are there other universes? What are the laws of the development of the universe? Is life necessary to live in it? What is the purpose of living? What and who depends on the emergence of a person and the development of consciousness? What is evolution and revolution? Does consciousness have an effect on nature and society? What is belief, faith? It is important in practice to solve the issues that have interested people since time immemorial.

The subject of investigation of some of these processes are exact sciences. At the same time, they are also philosophical problems. The activity of existence is not determined by subjective desires. Activities of things and events are determined by general and private laws. From this point of view, nature and social life are also studied by the laws of separate private sciences. There are general relations that prevail between these things and phenomena, which are studied by the most general philosophical laws.

For this reason, these laws are considered the subject of philosophy. First of all, philosophy studies the most general aspects of the relationship between consciousness and nature, thinking and existence, society and man. Behind solving this problem, philosophy thinks about the doctrine of matter and answers questions about what is the nature of matter, how consciousness appeared, what is the form and structure of consciousness, its relative character and activity. Taking into account the development of the world, philosophy examines the general attitude of the mind to the natural processes and phenomena, based on the forms of their influence. The subject of philosophy also includes the process of knowing the world. Therefore, the subject of philosophy is the general laws of nature, the development of society and the development of human thinking.

In philosophy, there are the unity and struggle of opposites, the transition from quantitative changes to qualitative changes, the laws of negation and negation, which are important stages in the study of objects and phenomena. Relationships between things and events are

explained through philosophical categories. These categories are essence and event, cause and effect, possibility and reality, necessity and chance, content and form as a whole and others.

General and private laws exist objectively in the world, and they are in contact with each other. That is why it is difficult to study the general laws of the world without studying concrete sciences.

On the other hand, it is impossible to know the laws of special sciences without having an understanding of general laws.

So, the subject of philosophy includes problems of social existence and social consciousness, production forces and relations, basic and superstructure, mass of the people, classes, personality, geniuses, necessity and freedom. Recently, he has taken important steps in re-analyzing and giving conclusions in fields such as philosophy, logic, aesthetics, and ethics.

The problems of philosophy are constantly updated. Because old, traditional issues give rise to new aspects. These aspects require special research.

In philosophy, different ideas about nationality and universality are revealed. Philosophy, in its essence, covers these issues as the object of its discussion. Marxian-Leninist philosophy unilaterally resolved nationalism and universalism. Because, in this doctrine, the point of view of classism was greatly exaggerated.

In this regard, when thinking about the national philosophy, the interests of each nation should be considered. Philosophical thoughts themselves originate from this nationality, or rather, from the activities of nations that are considered to be nations. That is, from singularity to universality, it exposes problems and helps to solve them. Therefore, the science of philosophy draws general conclusions based on the activities of each nation. In this regard, it can be said that the Uzbek national philosophy also exists, which includes its own characteristics. Uzbek philosophy, like other nations, was formed, developed and developed on the basis of long historical sources. True, the connection of the science of philosophy with the name of nations is rarely mentioned in philosophy. Because it is approach There is no doubt that our ancestors, who lived in the territory of Uzbekistan in the period before Christ, sought to know the secrets of existence and the universe, human psyche and theology, knowledge and truth, society and the animal world. After all, these areas are the result of ancient philosophical thinking. This thinking was very independent like the thinking of other countries and nations, even if it belonged to a separate country and a separate nation. But it is connected with the activities of other nations. Experiences and opinions were exchanged. Each nation has restored its values, traditions, and nationalism, and later, with the passage of time, generations began to analyze them and created the philosophy of their own nation. Uzbek philosophy is no exception.

It should be noted that one of the factors that influenced the formation of Uzbek philosophy is that the Uzbek people lived more settled among the peoples of Central Asia. Uzbek ancestors have been engaged in handicrafts, trade, and cattle breeding since time immemorial. This way of life has become a necessity to analyze the activities of nature, society, and human thinking. Guidelines for solving the necessary problems in the activity were sought. In particular, it is known that the history of Uzbek statehood goes back a long time. Evidently, the establishment of statehood, its expression, and understanding of its essence were also the reasons for the emergence of philosophical thoughts. The destruction of the primitive system and the emergence of a system with a higher development compared to it led to a further refinement of concepts and ideas about existence.

If attention is paid to the history of the ancestors of the Uzbek people, the historical monuments, narratives and works, fairy tales, and legends in it express colorful lifestyles. The details of events in them indicate the development of times. The gradual development has turned people's activities not in one direction, but in different directions. As a result, conflicting opinions appeared, which were about existence and expressed existence in different ways. It is reflected in legendary religious views. Philosophical views appeared as a result.

REFERENCES

1. Salimov, B.L. (2021). The philosophical role of dialectical categories in human life. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 1(6), p. 406-410.
2. Salimov, B.L. (2023). Negative consequences of science and technology development. *International Conference Law, Economics and Tourism sciences in the modern world*. 5(1), p. 5-10.
3. Salimov, B.L., Tursunov, Sh.R., Haydarov M.N. (2023). Synergetic approach in the analysis of social relations. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 3(3), p. 1001-1007.
4. Бахриддин Лутфуллаевич Салимов. (2022) САНОАТ, ФАН-ТЕХНИКА ТАРАҚҚИЁТИНИНГ ТАБИАТ, ЖАМИЯТ ВА ИНСОНИЯТ ҲАЁТИ БИЛАН ДИАЛЕКТИК АЛОҚАДОРЛИГИ. *Academic Research in Educational Sciences*. Volume 3, Issue 11, 351-358.
5. Бахриддин Лутфуллаевич Салимов. (2022) ЖАМИЯТНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА ТАКОМИЛЛАШУВИДА БОШҚАРУВ ВА ТАРБИЯ САНЪАТИНИНГ ЎРНИ. *Academic Research in Educational Sciences*. Volume 3, Issue 11, 359-365.
6. Salimov Вахриддин Lutfullaevich. Ижтимоий муносабатларнинг шаклланиши ва барқарорлигини белгиловчи муҳим тамойиллар. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 3(3), March, 2023.
7. Salimov Вахриддин Lutfullaevich. Бирдамлик ва ҳамжиҳатлик – ижтимоий муносабатларнинг келажакдир. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 3(3), March, 2023.
8. Salimov, B.L., Sharipov, Q.E. (2023). The role of social and moral values in the country's development. *Innovative Technologies in Construction Scientific Journal*. 1(1), p. 229-235.

THE ROLE OF PHILOSOPHY IN THE FORMATION OF WORLD VIEW

Salimov Bakhridin Lutfullaevich. Associate Professor of TDTr.U.

Jumaniyazova Nasiba Saparbaevna. Senior teacher of TDTr.U.

Mirvaliyeva Durдона Mirvosil qizi. Student of TDTr.U.

Abstract

The article states that worldview is a system of principles, views, values, and beliefs that determine the attitude of a social group or stratum to reality, and through worldview people find their direction in life and act according to this direction. Worldview It is analyzed that the formation depends on the development of the surrounding existence.

Key words: worldview, existence, human, nature, society, relationship.

Philosophy shapes people's outlook. Worldview determines the attitude of these people to the surrounding, objective reality. Worldview consists of elements related to all forms of social consciousness. Philosophical, scientific, political, moral and aesthetic views play a major role in it. When scientific knowledge is added to the worldview system, it serves the purpose of taking a direct practical path in the surrounding social and natural reality of a person or group. Philosophical views form the basis of the entire worldview system.

Worldview expresses the most general laws of development of nature, society and human thinking. In its time, Marxism and Marxist parties, if dialectical and historical materialism are not followed in solving their problems (that is, the philosophy of Marxism-Leninism), then they will lead to one-sidedness, subjectivism, freezing of thoughts, detachment from experience, everything and who expressed negative opinions that they will lose the ability to analyze events scientifically and fall into revisionist or dogmatic situations and allow changes in politics.

Life experience shows that such limitation of the task of philosophy is not true. The opposite approach clarifies different views and philosophical issues. Closely helps in understanding existence.

So worldview is a system of principles, views, values, and beliefs that determine the attitude of a social group or stratum of a person to reality. Through worldview, people find their direction in life and act according to this direction. The formation of a worldview depends on the development of the surrounding existence. Marxist philosophy firmly defined the worldview with the main problem in philosophy: the problem of thinking's relation to existence. Such an approach limited human activity and thought process. It led to a narrow understanding of worldview. More precisely, it was necessary to start from the camps of materialism and idealism in explaining the worldview within the framework of the main issue. As for the supporters of dialectical materialism, they preached that a scientific worldview will emerge only with such an approach. Those who follow a religious worldview are called idealists, and even those who hold this worldview are severely criticized. In fact, regardless of his worldview, every person should solve world events according to his beliefs and solve his problems individually. It is impossible to form a person's worldview by attaching a certain theoretical aspect to a person. The formation of a worldview is free, and it can also appear on the basis of necessity. The reason is that people have different feelings, actions, thinking, and different views, so it is far from the truth to connect the worldview with two or three directions.

Worldview is connected with human activity. This activity determines his outlook. Worldview and activity are in a dialectical relationship. They complement each other. Therefore,

like worldview, activity also comes from existence. Both of these processes are activated under the influence of existence.

The need to analyze and think about life arises through worldview. As a result, a person understands himself through his worldview. He observes his place in nature and society. All people's thoughts and views are not the same in terms of scientific, philosophical, moral, religious, political, legal, sophistication, etc., which are part of worldview. This cannot be. In this sense, we say that worldviews are also different. A worldview is not only a reflection of the world from one side or another, but a worldview is also an assessment of the world.

The problem of worldview is not a frozen and untouchable process. It also changes with the times. In particular, the change in people's worldview after Uzbekistan gained independence is a proof of our opinion. People develop a special attitude to life, production, homeland, and everyday life.

Worldview is about understanding the world. It is closely related to solving the processes in it. Movement in the world creates different emotions and feelings in people. Events are embodied in people's thinking. As a result, these processes generate new ideas and imaginations, insights and discoveries. In this process, the characteristic features of a person: will, perception, active activity appear. In this sense, it can be said that worldview consists of two stages, in the first stage, a person reflects the surrounding environment in himself, and in the second stage, he makes theoretical and practical conclusions. These processes are interconnected and complement each other.

Worldview reflects not only nature, but also social existence. More precisely, many people's life is manifested in worldview. Although the worldview belongs to each generation, the generations take certain areas from the worldview of their ancestors and form their own worldview. Succession and inheritance also apply in this field. A worldview does not appear out of nothing, it develops on the basis of previous activities and views, customs. That is, the previous social existence, conditions appear under the influence of the processes of production of material goods, the structure of society, dominant ideological views, and social relations. So, with the change in the activities of the society and social group, the worldview also changes.

The change of worldview is also related to the development of science. Thanks to the development of science, people's attitude to everyday life also changes. For example, in modern times, in various European countries, learning through new pedagogical technologies is being introduced. This process leads to a change in the relationship between "Uztoz-disciple" in Eastern countries. So, this process can be taken to a new level. The progress of science reveals the undiscovered aspects of human emotional processes, reveals a new approach to human self-evaluation, and so on.

In general, as we conclude our opinion about the worldview, the worldview is a collection of generalized knowledge, ideas, and beliefs about the world in people. Worldview is a process aimed at realizing certain goals.

Worldview is personal and social and has its own historical forms. It is known that the personal worldview belongs to every person, and if it expresses his attitude to the world, then the social worldview is the relationship of social groups to the surrounding environment. These processes are also interrelated, one cannot exist without the other. The emergence of these two worldviews depends on historical processes. Historical forms of worldview have been developed since ancient times. Among them, you can take mythological, religious, philosophical worldviews.

Philosophical ideas are stronger if they are based on the national idea. Philosophical ideas, in turn, influence national ideas and theories. Theories are manifested in the social, political and economic processes of the people. "Prosperity of the Motherland", "Peace of the Country", "Welfare of the People", "Perfect Man", "International Solidarity", "Religious Tolerance" are among national philosophical ideas.

Philosophy also affects the national ideology. Ideology is the ideas that express the interests and needs, goals and aspirations, cultural and spiritual aspects of a certain social group or stratum of the nation or the state. Although ideology and philosophy reflect different processes, they are relatively interrelated. If the ideology embodies the philosophical life of every people, such an ideology will be reliable and alive.

REFERENCES

1. Salimov, B.L. (2021). The philosophical role of dialectical categories in human life. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 1(6), p. 406-410.
2. Salimov, B.L. (2023). Negative consequences of science and technology development. *International Conference Law, Economics and Tourism sciences in the modern world*. 5(1), p. 5-10.
3. Salimov, B.L., Tursunov, Sh.R., Haydarov M.N. (2023). Synergetic approach in the analysis of social relations. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 3(3), p. 1001-1007.
4. Бахриддин Лутфуллаевич Салимов. (2022) САНОВАТ, ФАН-ТЕХНИКА ТАРАҚҚИЁТИНИНГ ТАБИАТ, ЖАМИЯТ ВА ИНСОНИЯТ ҲАЁТИ БИЛАН ДИАЛЕКТИК АЛОҚАДОРЛИГИ. *Academic Research in Educational Sciences*. Volume 3, Issue 11, 351-358.
5. Бахриддин Лутфуллаевич Салимов. (2022) ЖАМИЯТНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА ТАКОМИЛЛАШУВИДА БОШҚАРУВ ВА ТАРБИЯ САНЪАТИНИНГ ЎРНИ. *Academic Research in Educational Sciences*. Volume 3, Issue 11, 359-365.
6. Salimov Baxriddin Lutfullaevich. Ижтимоий муносабатларнинг шаклланиши ва барқарорлигини белгиловчи муҳим тамойиллар. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 3(3), March, 2023.
7. Salimov Baxriddin Lutfullaevich. Бирдамлик ва ҳамжихатлик – ижтимоий муносабатларнинг келажакидир. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 3(3), March, 2023.
8. Salimov, B.L., Sharipov, Q.E. (2023). The role of social and moral values in the countrys development. *Innovative Technologies in Construction Scientific Journal*. 1(1), p. 229-235.

MYTHOLOGICAL WORLD VIEW IS AN IMAGINARY OBSERVATION OF REALITY

Salimov Bakhridin Lutfullaevich. Associate Professor of TDTr.U.

Jumaniyazova Nasiba Saparbaevna. Senior teacher of TDTr.U.

Po'latov Ahror Hamidullo o'g'li. Student of TDTr.U.

Abstract

A fantastic observation of reality is related to the emergence and development of consciousness. The nature of ancient activities is reflected in the mind through oral folk art. It is mostly expressed in folklore through the images of gods, legendary heroes, and events. Through them, the phenomena of human nature and society were discussed and conclusions drawn, and even a certain part of them was applied to everyday life.

Key words: Mythology, worldview, reality, fantasy, event, observation.

A mythological or "legendary" worldview. As we mentioned above, worldview is a broad concept that focuses human activity on certain events and things. (This word is taken from the Greek language and means myth, narrative, and logos means teaching). Mythology as a worldview appeared in the most ancient times. It was created in the early period of human society with the emergence of human activities. It is the result of folk art and is a form of social consciousness. One of the main features of the mythological worldview is the inseparability of the relationship between living and dead nature. Both of these processes are interpreted in one character. In ancient times, people did not have a serious idea about the development of nature and society. Scientific analysis was not possible. Production tools have not been perfected. For this reason, all people began to tell different stories and narratives about nature and society as much as they knew.

A fantastic observation of reality is related to the emergence and development of consciousness. The nature of ancient activities is reflected in the mind through oral folk art. It is mostly expressed in folklore through images of gods, legendary heroes, and events. Through them, the phenomena of human nature and society were discussed and conclusions drawn, and even a certain part of them was applied to everyday life. The mythical worldview also has its positive aspects. Because, in this view, people's moral views, feelings, art, aesthetic processes, and relationships to existence are expressed. More precisely, although the phenomena of nature and society are unscientific, they are fictionalized. The character of legends is explained more through art. More attention is paid to the formation of the public and worldview through this art.

Judging from the sources, in ancient times, people lived in terror of lightning, hurricanes, floods, earthquakes and other natural disasters. Therefore, they considered the earth and the sky, the stars, the moon, and the sun to be living beings, and some animals were sacred. They understood some of them as sources of good, and some as sources of evil. In the imagination of ancient people, there were benefactors and enemies of man. Among these were benevolent gods, spirits, giants, demons, and dragons. Under the influence of these, ideas about the emergence of the universe, actions and processes in it were created. Myths are embodied in these imaginations: ideas about the cosmos, animals, birds, creatures, heroes, good and evil. They teach people to love life, to overcome any difficulties, and the fact that man is great in terms of his essence is reflected in them. At the same time, the juxtaposition of light and darkness is explained. The people of that time understood goodness and happiness through sunlight and heat, and unhappiness as a source of coldness and darkness. That is, heat is a source of happiness, while cold is described as a place of darkness. To be more precise, the world is divided into two poles, those who bring disaster and those who oppose disaster. Such legends took a firm place among the people, and were later firmly

sealed in the Zoroastrian book "Avesta". In particular, it is indicated that the world of good is ruled by Ahura Mazda, and the world of evil by Ahriman. The struggle between good and evil is depicted through Mitra, Anakhita, Kayumars, Jamshid, Gershasp, Elikbek and other characters. Humanity, patriotism, love of nature, and heroism in the fields of love were the causes of the struggles. For example, if we take the image of Mithras in the Avesta, Mithras is so strong that the enemy's arrows do not pass through him, he is a great hero who destroys enemies who don't burn and don't drown in water. Mitra is defined as:

"We worship Mitra, who prepares the army for battle, who gathers the warriors, who arranges the army for battle, shakes the ranks of the enemy and enters the battle standing at the head of the army, the strongest and most powerful leader..."

Mithra stands on a chariot and shoots thousands of arrows from his bow, which is skillfully made of bone and stretched taut from a bull strap. His arrows fly as fast as a thought, and fall on the heads of the giants with the speed of a thought... Mithra carries his glittering mace, which has a hundred points and a hundred branches, and strikes quickly, shattering the enemies. It is the most powerful weapon of all, made of shiny iron and covered with gold. This is a very powerful weapon, this weapon that destroys any weapon, it raises a hand..."

Mitra's assistants are also powerful wrestlers like him. One of them is Vertagna in the form of a boar, created by Ahura Mazda: "We worship Mitra, before whom Vertagna runs. He has a handsome body, sharp teeth, a toothy boar is a food that can make any animal proud in one bite. It is very impressive, strong, extremely cheerful, never tired of attacking, fast, iron-legged, iron-tailed, and iron-jawed. He runs boldly, defeats his enemies, destroys them..."

In folk art, the struggle for peace and happiness of people, self-sacrifice is shown through legendary images. Another such heroism is described in the "Hershaspnama" of Asadi Tusi, who lived in the 11th century:

A dragon brings many misfortunes to people, the life of the tribe is in danger. The hero Gershasp goes to battle against the dragon and goes to the dragon's abode. Gershasp searches for the dragon until midnight, but cannot find it. He wants to cook a meal. The dragon was so big that even though Gershasp hovered over the sleeping dragon for a long time, he did not notice it and built his hearth over it. The fire warmed the dragon's body, and the dragon began to move. Only then did Gershasp notice that he was walking on a dragon. But Gershasp did not fall into panic and confusion. He started a battle against this huge and terrible creature, using his weapons skillfully, he defeated the dragon and saved people from destruction.

Many such examples can be given. Ancient sources such as "Kitobi Jamshid", "Chistoni Elikbek", "Kirqqiz", "Kublandi Batir", "Tomaris", "Bexistun", "Bundakhishn", "Denkard" confirm our opinion.

It should be noted that the main theme of the mythical worldview is the spiritual aspects of people. Great importance is attached to human qualities such as good deeds, creation of labor tools, handicrafts, farming. At the same time, the events in the legends were recognized by the people of that time as real-life events. Because, to their understanding, the thoughts in the legends were accepted as events in the marriage created by the ancestors. It should be recognized that the attractive ideas in the legends made people feel their presence and affected everyone voluntarily. Those events are described in such a way that there is no doubt about their viability. In order to make them doubt that they are so influential, the activities of Zeus, the god of gods in Greek mythology, Poseidon, the god of seas and rivers, Demeter, the source of fertility and agriculture,

Aphrodite, the goddess of love and beauty, Minera, the god of wisdom, science, art, etc. surprised everyone with their elegance, humanity, liveliness.

Along with embodying the internal and external characteristics of all the people who lived in those times, legends began to reflect the philosophical, political, legal, and artistic aspects of that time. Therefore, these characteristics of people, i.e., religious, philosophical, political, and artistic spheres were strongly connected and could not be separated from each other at all. At the same time, over-exaggeration of events created conditions and conditions for people to question their views on life.

Although the oral art of the peoples of Central Asia is very old, under the influence of them, new creative examples appeared in the future, for example, epics such as "Alpomish", "Manas", "Gorogugli". and epics are available. When these sources are carefully studied, one can notice in them actions aimed at knowing the world and studying human qualities in depth. This indicates that the world view was improving even in those times.

REFERENCES

1. Salimov, B.L. (2021). The philosophical role of dialectical categories in human life. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 1(6), p. 406-410.
2. Salimov, B.L. (2023). Negative consequences of science and technology development. *International Conference Law, Economics and Tourism sciences in the modern world*. 5(1), p. 5-10.
3. Salimov, B.L., Tursunov, Sh.R., Haydarov M.N. (2023). Synergetic approach in the analysis of social relations. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 3(3), p. 1001-1007.
4. Бахриддин Лутфуллаевич Салимов. (2022) САНОАТ, ФАН-ТЕХНИКА ТАРАҚҚИЁТИНИНГ ТАБИАТ, ЖАМИЯТ ВА ИНСОНИЯТ ҲАЁТИ БИЛАН ДИАЛЕКТИК АЛОҚАДОРЛИГИ. *Academic Research in Educational Sciences*. Volume 3, Issue 11, 351-358.
5. Бахриддин Лутфуллаевич Салимов. (2022) ЖАМИЯТНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА ТАКОМИЛЛАШУВИДА БОШҚАРУВ ВА ТАРБИЯ САНЪАТИНИНГ ЎРНИ. *Academic Research in Educational Sciences*. Volume 3, Issue 11, 359-365.
6. Salimov Baxriddin Lutfullaevich. Ижтимоий муносабатларнинг шаклланиши ва барқарорлигини белгиловчи муҳим тамойиллар. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 3(3), March, 2023.
7. Salimov Baxriddin Lutfullaevich. Бирдамлик ва ҳамжиҳатлик – ижтимоий муносабатларнинг келажагидир. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 3(3), March, 2023.
8. Salimov, B.L., Sharipov, Q.E. (2023). The role of social and moral values in the countrys development. *Innovative Technologies in Construction Scientific Journal*. 1(1), p. 229-235.

BASED ON BELIEF OF RELIGIOUS WORLDVIEW

Salimov Bakhridin Lutfullaevich. Associate Professor of TDTr.U.

Jumaniyazova Nasiba Saparbaevna. Senior teacher of TDTr.U.

Qudratov Asliddin Shuhrat o'g'li. Student of TDTr.U.

Abstract

Religious worldview means that the development of reality is attributed to divine power, i.e. God. Religious worldview differs in its vitality. In the religious worldview, the activities of God and man are more prominent. But all existence, movement and events in existence are covered by the religious worldview.

Key words: Religious worldview, divinity, God, religious relations, religious books.

A more specific worldview than a mythological worldview is a religious worldview. Religious worldview differs in its vitality. In the religious worldview, the activities of God and man are more prominent. But all existence, movement and events in existence are covered by the religious worldview. So, the religious worldview means that the development of reality is attributed to divine power, i.e. God. After all, in this worldview, the essence of all natural and social phenomena is sought not from internal conflict and mutual relations, but from the power of God. A desire for miraculous power appears. Religious relations are more reflected in religious books (the Holy Quran, Hadiths, Torah, Psalms, and the Bible. Religious worldview did not appear suddenly. Before monotheism, people practiced fetishism (belief in things), magic, totemism, animism, etc. There are different approaches to the origin of religious worldviews, just as there are different opinions and views about the origin of religious worldviews. Some believe that it was eternal. For example, with the emergence of the slave society, polytheism, national religions appeared, and during the period of feudalism, Buddhism (until the VI-V era), Christianity (in the 1st century AD) and Islam (in the 7th century AD) originated.

Religious worldview is based on religious belief. This means acknowledging and believing in the existence of divine beings. For example, religious teachings are praised and propagated by people with strong religious beliefs. All religious thoughts are connected with the name of Allah. For example, in the 11th century (in some literature, it is indicated that he was born in 1119, in some literature, in 1136, in others, it is indicated that he was born in 1145). If we pay attention, we will notice what religious faith is like. Because at the beginning of each story, the scientist praised Allah and continued his thoughts.

The religious worldview was considered very sacred for the most religious people, and it took place in the works as mentioned above.

The history of religious faith goes back a long way. Religious belief includes not only monotheism, but also polytheism and other forms of worship. Among them are fetishism, sorcery, totemism, and animism of ancient times.

Fetishism - (Portuguese fetishism- volshebstvo) appeared in primitive society. It developed as a result of the low level of cultural development and arose from the demand of that time. People have looked for social status in things. Those who assumed that natural forces develop in things and worshiped these natural things. Although in ancient times, people understood fetishism in this way, its essence is understood differently in Marxist theory. That is, it is a commodity (it was explained as the approach of capitalists to property. Therefore, it is a source of wealth for capitalists to worship commodities), and because it is sacred, it was absolutized. So, with the change of time, fetishism also changed its essence.

Witchcraft - cults are more widespread among the tribes living in Australia, South and North America, and Africa. For example, they split animals in half. Clean and unclean. In their interpretation, some animals were protected by a powerful god and provided them with food.

Totemism - (derived from the word totem - the name of one of the current North American Indus tribes). One of the ancient religions of the primitive system. This word was first used by Dj. Used by Longo in the 18th century. In totemism, it is understood that groups of people have a connection with certain types of animals or plants. They worshiped the symbols of extinct animals and their ancestors. It is said that those extinct species saved people from various disasters.

Animism - (lat - dux, dusha) also appeared during the primitive community. Spirits and emotions that affect events and things, human activities are called animism. The reasons for the origin of animism are the inability to cope with natural difficulties and the lack of scientific knowledge. People who do not know the secrets of nature believe in feelings and spirits.

The formation of the religious worldview was mainly influenced by holy religions. Buddhism, which appeared before our era (VI-V centuries), Christianity, which appeared in the 1st century AD, and Islam, which appeared in the 7th century, played a particularly important role. These religions prioritize belief in God over the glorification of man.

Human emotions are more important in the religious outlook. Taking into account the influence of religion on people in the present era, its relationship with science there are no demonstrative philosophers. Proponents of such a view promote that religious belief and science are the spheres that lead a person to the truth. According to them, these areas are not contradictory to each other.

Most philosophers are monistic/Greek in their explanation of the universe. They have a monistic-one, single/ view, that is, they interpret that not two beginnings are at the basis of all beings, but one of them - materiality or spirituality.

Philosophical theories and scientific systems that existed and exist from ancient times to our time belong to materialist or idealist trends. During the development of Marxism and Leninism, this philosophical theory and views worked in the interest of one or another class. Every philosopher worked within the social group to which he belonged. That is why the struggle between the theory of the philosophical stream and the systems of schools has been and is going on.

Along with philosophical ideas, there are also national ideas. Philosophical ideas in their nature cover more universal human activities. National ideas refer to the activities of a particular nation. The national idea is a set of ideas that express the basic interests and tasks of a certain nation, unite and mobilize them towards the goals they have set for themselves. Each nation determines its future through the national idea. He looks for ways to achieve national goals. That is why it originates from the national spheres.

The ideology of independence that is being formed in Uzbekistan is having such characteristics. Because the ideology of independence encompasses the ancient traditions, culture, economy, political processes, and activities of the ancestors of the Uzbek people. In a word, the ideology of independence, because it is based on national values, soon began to gain a place among our people.

REFERENCES

1. Salimov, B.L. (2021). The philosophical role of dialectical categories in human life. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences.* 1(6), p. 406-410.

2. Salimov, B.L. (2023). Negative consequences of science and technology development. International Conference Law, Economics and Tourism sciences in the modern world. 5(1), p. 5-10.
3. Salimov, B.L., Tursunov, Sh.R., Haydarov M.N. (2023). Synergetic approach in the analysis of social relations. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. 3(3), p. 1001-1007.
4. Бахриддин Лутфуллаевич Салимов. (2022) САНОАТ, ФАН-ТЕХНИКА ТАРАҚҚИЁТИНИНГ ТАБИАТ, ЖАМИЯТ ВА ИНСОНИЯТ ҲАЁТИ БИЛАН ДИАЛЕКТИК АЛОҚАДОРЛИГИ. Academic Research in Educational Sciences. Volume 3, Issue 11, 351-358.
5. Бахриддин Лутфуллаевич Салимов. (2022) ЖАМИЯТНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА ТАКОМИЛЛАШУВИДА БОШҚАРУВ ВА ТАРБИЯ САНЪАТИНИНГ ЎРНИ. Academic Research in Educational Sciences. Volume 3, Issue 11, 359-365.
6. Salimov Bahriddin Lutfullaevich. Ижтимоий муносабатларнинг шаклланиши ва барқарорлигини белгиловчи муҳим тамойиллар. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. 3(3), March, 2023.
7. Salimov Bahriddin Lutfullaevich. Бирдамлик ва ҳамжихатлик – ижтимоий муносабатларнинг келажакидир. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. 3(3), March, 2023.
8. Salimov, B.L., Sharipov, Q.E. (2023). The role of social and moral values in the countrys development. Innovative Technologies in Construction Scientific Journal. 1(1), p. 229-235.

SCIENCE AND ENLIGHTENMENT IN PERSONAL SOCIALIZATION

Ramatov Jumaniyaz Sultanovich. TDTr.U is the head of the "Social Sciences" department. Doctor of Philosophy, Professor.

Salimov Bakhriddin Lutfullaevich. Associate Professor of TDTr.U.

Nurullaev Ziyodilla Sa'dullayevich. Student of TDTr.U.

ANNOTATION

Over the centuries, the noble qualities of our people, such as high spirituality, justice, and enlightenment, have been developed in an integral connection with Eastern philosophy and the teachings of Islam. However, during the 70 years of the last century, the totalitarian ideological oppression based on the intellectually "revolutionary" philosophy, which completely destroyed the spirituality of our people and tried to put the spiritual progress of humanity in a completely opposite direction, was tried to be instilled in the minds of several generations through cruel repressions. This article talks about scientific solutions to the above problem.

Key words: religion, worldview, faith, science, Islam, spirituality, education, science.

The political independence achieved 28 years ago gave back to our nation the opportunity to freely study and practice our original values. Now our task is to restore our ancient and stable traditions in accordance with the completely new conditions of the present time, and to make our contribution to the extent possible to the spiritual development of the young generation in accordance with the way of thinking of our people and in an understandable form. Today, at a time when comprehensive reforms are being implemented in Uzbekistan, it is more important than ever to increase the responsibility of the individual to the society. One of the urgent problems of today's time is to improve the sense of responsibility in an individual in order to counter threats such as "mass culture" which is growing under the influence of globalization conditions. In fact, the thing that distinguishes man from the animal world is that he has a sense of responsibility. Through this sense of responsibility, a person realizes that he is a spiritual being. A person begins to realize his identity as he realizes the need to reveal his potential for spiritual perfection. It is difficult to call any person a person. A person is characterized by social characteristics. People are not born as individuals, social characteristics are not passed from generation to generation, but people are formed as individuals in the social environment, society. In the process of communicating with people in the society, a person enters into social relations, and in it, gradually, an opportunity arises to become an individual. As a result of socialization, new personal qualities appear in a person, that is, responsibility for one's actions, self-control, self-discipline, social activity, strong self-esteem. Owning a belief, one's worldview, making independent decisions and freely expressing one's thoughts is a characteristic of a person. When a person seriously feels his responsibility to his family members, to the nation, to the Motherland, to the society and, moreover, to the whole humanity, he can be considered a real person in the literal sense. Based on these, it can be concluded that personal responsibility determines the true essence of a person. From a worldly point of view, the following factors can be cited as forming factors of personal responsibility: - the existence of a level of provision of personal responsibility from a legal point of view; - the importance of personal responsibility in achieving economic well-being; - a person's political responsibility, i.e., the ability to act while realizing the duties and obligations of citizens to their country; - provision of opportunities to show people's intellectual abilities; These factors forming personal responsibility will be effective only when they are mutually harmonious. "Responsibility has a social character. Social responsibility arises when performing family, civil, community and personal services. Cultivating the qualities of responsibility in young people serves

to form their independence, enthusiasm, dominance, and self-reliance. Psychologist N.S. Safoev, "A person is able to know the laws of life and apply them in his work, so from this point of view, his behavior can be controlled by social norms. In addition, a person should feel responsible for his actions. Another psychologist, Sagindikova, said that "Responsibility is the most basic quality of character that shapes the self-management and behavior of a person, taking responsibility for his actions in front of himself and others, the community." 'riflap goes through. "Responsibility" as a philosophical category represents the perceived actions of a person in social reality. Through this philosophical category, the characteristics of people such as social-spiritual, material-physical, spiritual-natural responsibility are covered and analyzed. In social philosophy, this concept is considered from the point of view of an individual's fulfillment of moral and ethical requirements before society. The issue of responsibility is of particular importance in the spiritual maturity of a person. The socio-spiritual function of responsibility acquires a different meaning depending on different times and places. This is manifested directly in the form of interpersonal, group, state and society relations. At the same time, the level of responsibility expressed at each stage of a person's spiritual development also changes, and the person's spiritual activity is integrated with his or her characteristics. So, social responsibility is the main factor that forms the essence of a person's spiritual life. Every person should feel that his civic duty towards the country, people and society is a matter of conscience. After all, the reputation, value, and status of people who have a good sense of their duty and responsibility in front of the people and the country will increase, and such persons will be recognized by all he admires. Thinker scientist Abdurauf Fitrat interprets responsibility as "a set of moral actions - actions" of a person. In fact, since a person is a spiritual being, it is natural that spirituality is reflected in his actions. When a person thinks about the consequences of his actions and conscientiously feels his moral responsibility for it, then responsibility becomes a set of real moral actions. Responsibility shows the unique spiritual aspects of a person. For example, faith, conscientiousness, honor, willpower, spiritual purity, sincerity, pride, humanitarianism, patriotism. Therefore, the role of responsibility in the formation of a spiritually mature person is incomparable. "Responsibility" is derived from the Arabic language and means "to answer", "to be responsible". The concept of responsibility was first used in European science as a philosophical concept from the second half of the 19th century. The concept of "responsibility" was first introduced into philosophy in 1859 by Alfred Behn. concluded:

The study of religious and secular factors in the formation of personal responsibility required the study of a number of literature and scientific studies. First, according to the religious and secular interpretation of personal responsibility, a deep self-awareness of a person is emphasized. A self-aware person has a high sense of social and economic responsibility. Visions of human maturity have formed the basis of cultural and spiritual ideas and concepts in any era. Secondly, the goal of forming Islamic values is the historical commonality of national and religious values, their harmony with universal values, the importance of these values in the conditions of independent Uzbekistan, and the formation of the right approach to Islam in the worldview of the general public, especially young people. and training of highly moral personnel for the society. Thirdly, in illuminating the true essence of Islamic values, Islam has taken a deep place in the hearts of our people over the centuries and has become an incomparable factor in understanding our identity, preserving our national culture and lifestyle, passing our values, customs and traditions from one generation to the next. it is necessary to pay special attention to what is coming.

Because the important aspects of Islam, which cannot be measured and compared with anything, are manifested in these issues.

REFERENCES

1. Раматов, Ж. С., Ҳасанов, М. Н., & Валиев, Л. А. (2022). IX-X АСРЛАРДА ЎРТА ОСИЁ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ АҲЛОҚИЙ ТАРБИЯ ҲАҚИДАГИ ҒОЯЛАРИ (АЛ-ҒОРОБИЙ АСАРЛАРИ МИСОЛИДА). *Academic research in educational sciences*, 3(6), 660-669.
2. Раматов, Ж. С., Баратов, Р. Ў., & Тухтабоев, Э. (2022). ЎЗБЕК ЭТНОМАДАНИЯТИНИНГ ЖАҲОН ЦИВИЛИЗАТСИЯСИДА ТУТГА Н ЎРНИ. *World scientific research journal*, 9(2), 3-8.
3. Ramatov, J., Umarova, R., Baratov, R., Khasanov, M., Sulstonov, S., & Kushakov, F. (2022). PROBLEMS OF INFLUENCE OF ISLAM ON CONSCIOUSNESS TRANSFORMATION.
4. Salimov Baxriddin Lutfullaevich. Бирдамлик ва ҳамжихатлик – ижтимоий муносабатларнинг келажагидир. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 3(3), March, 2023.
5. Бахриддин Лутфуллаевич Салимов (2022). Жамиятнинг шаклланиши ва такомиллашувида бошқарув ва тарбия санъатининг ўрни. *Academic research in educational sciences*, 3 (11), 359-365.
6. Salimov Baxriddin Lutfullaevich. Ижтимоий муносабатларнинг шаклланиши ва барқарорлигини белгиловчи муҳим тамойиллар. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 3(3), March, 2023.
7. Салимов Бахриддин Лутфуллаевич, Ҳасанов Миршод Нўъмонович. ШАРҚ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ КОМИЛ ИНСОН ТАРБИЯСИ МАСАЛАЛАРИ ТАҲЛИЛИ. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. Volume: 2, Issue 4, 2022. -P.1345-1354.

PHILOSOPHY AS A SOCIAL CONSCIOUSNESS

Salimov Bakhridin Lutfullaevich. Associate Professor of TDTr.U.

Jumaniyazova Nasiba Saparbaevna. Senior teacher of TDTr.U.

Mavlonov Elnur Farrux o'g'li. Student of TDTr.U.

Abstract

In the article, the difference of philosophy from other forms of social consciousness is that it examines the world as a whole, studies the general characteristics of nature, shows the ways and methods of knowing the reasons for its development, human thinking and the general laws of society, and its contribution to changing the world. addition is analyzed.

Keywords: Social consciousness, trait, theory, thinking, category and laws.

What is the nature of philosophy as social consciousness? What problems has philosophy debated and continues to debate? What role does he play in society? How will it evolve as a specialty? There is no single answer and no single understanding of these issues. There are many philosophical theories, systems, directions and schools. The problems of philosophy, its nature, origin can be justified only when approached from the point of view of the conducted researches.

The difference between philosophy and other forms of social consciousness is that it examines the universe as a whole. He studies the general characteristics of nature, shows the way and method of knowing the reasons for its development, human thinking and the general laws of society, and contributes to changing the world.

Philosophy works based on concepts, categories and laws. In this respect, it is close to concrete sciences. But concrete sciences explain concepts and categories and laws, processes of nature and society within a certain narrow scope, while the concepts, categories and laws of philosophy apply to all objects and events in nature and society and explain all their most general aspects.

The laws and categories of philosophy help to make general considerations about the universe, its nature, forms of living, and its development. The peculiarity of philosophy is that it is a form of social consciousness, giving a complete picture of the world, material and ideological processes, their interaction, ways of changing it by knowing the world. thinks about it. It is clear from the above that philosophy is a unique science, a way of knowing the world.

We have seen that philosophy deals with a specific set of problems. Among these problems is the attitude of a person to existence.

Philosophy is related to past, present and future life. In particular, whether we like it or not, politics, law, and ideology need philosophical analysis. Philosophy gives the most general conclusions about these. As we mentioned above, these directions are social spheres, and philosophy covers not only their sphere but also natural spheres. Therefore, modern discoveries in natural sciences also need philosophical analysis. It is necessary for philosophy to keep pace with the times. These processes represent the human essence. In particular, the position of a person in society, his attitude to events, and his views on solving newly matured problems are the essence. In short, each era makes its own demands on man, society, science, and philosophy. It is natural that the essence of modern philosophy focuses on these problems. Because all this is related to the human worldview. If this worldview is formed with the help of a scientific-philosophical view, the ideas about life become clearer. Therefore, philosophy enriches people's minds by thinking within the framework of good customs, traditions, spiritual heritage, manners, order and rules. He pays attention to their education based on the demand of the times. Human qualities are rare nowadays.

Therefore, current philosophy focuses on national and universal values. Philosophy draws more attention to the positive aspects of human qualities. The reason is that there are many people who reveal biological aspects among people. Biological aspects exist in humans as well as in animals. There are those who try to dominate others, invade, bribe, murder, steal, and influence nature with their discoveries. Therefore, it is also the task of philosophy to educate many compassionate people to start them on the right path.

Modern philosophy contributes to ensuring that people are believers. Philosophy educates those who persevere in the fight against human-like "creatures" that tarnish the honor of humanity. At the same time, it invites people to know the world. Explains the good and the bad and forces them to draw conclusions. It teaches the secrets of eloquence, eloquence, logical thinking, and persuasion. People who are familiar with philosophy are more likely to avoid speaking half-heartedly, thinking without reflection, not allowing themselves to be confused when trying to impress their thoughts on others, and saying thoughts without taste.

Modern philosophy helps to accurately reflect its content and essence of all the events in it. It helps to increase humanitarian qualities. Philosophy encourages taking risks to achieve peace, tranquility. Philosophically analyzes the activities of developed and developing countries. It reveals the theoretical aspects of drawing correct conclusions from the material and spiritual differences between peoples. Solving problems arising from food, raw materials, energy sources, ecological processes gives his conclusions to It makes it possible to predict the results of scientific and technical development in advance. It helps to understand the modern information system philosophically. It also covers areas such as assessing the causes of regional conflicts through topics. Modern Uzbek philosophy focuses more on the problems of independence, independence and perspective and reveals their philosophical aspects. That is its main importance.

In the ancient world, the origin of Zoroastrian religion, more precisely, ideas about monotheism in the area of Movarounnahr, began to shape the philosophical views of the new era. "Shahnoma" by Abulqasim Firdavsi, "Memorials of Ancient Nations", "Hotamnama" by Abu Rayhan Beruni, and other scientific and literary sources indicate the existence of Uzbek philosophy since ancient times.

Herodotus, Strabo, and other ancient scholars have written excellent opinions about the ancestors of the Uzbek people in their time, and these opinions require further study by our scientists in various fields.

This process is noteworthy in the history of Uzbeks, as in other regions, opinions did not change with the passage of time. From simplicity to complexity, from ignorance to knowledge. For example, Zoroastrianism, Mazdakism, monism, warlordism, mysticism did not appear by themselves. It developed through the will of the people and its philosophy. Later, the doctrines of Jaddidism appeared. At the end of the 20th century, the philosophy of independence rose.

For this reason, it is time to introduce Uzbek philosophy and study it. There are a number of philosophers in the formation of Uzbek philosophy of the present period, whose works have been compiled, and it has become possible to determine the specific features and directions of Uzbek philosophy. From the middle of the 20th century, a number of Uzbek philosophers who gained prestige not only in Uzbekistan, but also among the republics of the former union, grew up, and their scientific works and written works reflected their time. However, studying them will not be without benefits.

REFERENCES

1. Salimov, B.L. (2021). The philosophical role of dialectical categories in human life. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 1(6), p. 406-410.
2. Salimov, B.L. (2023). Negative consequences of science and technology development. *International Conference Law, Economics and Tourism sciences in the modern world*. 5(1), p. 5-10.
3. Salimov, B.L., Tursunov, Sh.R., Haydarov M.N. (2023). Synergetic approach in the analysis of social relations. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 3(3), p. 1001-1007.
4. Бахриддин Лутфуллаевич Салимов. (2022) САНОАТ, ФАН-ТЕХНИКА ТАРАҚҚИЁТИНИНГ ТАБИАТ, ЖАМИЯТ ВА ИНСОНИЯТ ҲАЁТИ БИЛАН ДИАЛЕКТИК АЛОҚАДОРЛИГИ. *Academic Research in Educational Sciences*. Volume 3, Issue 11, 351-358.
5. Бахриддин Лутфуллаевич Салимов. (2022) ЖАМИЯТНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА ТАКОМИЛЛАШУВИДА БОШҚАРУВ ВА ТАРБИЯ САНЪАТИНИНГ ЎРНИ. *Academic Research in Educational Sciences*. Volume 3, Issue 11, 359-365.
6. Salimov Baxriddin Lutfullaevich. Ижтимоий муносабатларнинг шаклланиши ва барқарорлигини белгиловчи муҳим тамойиллар. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 3(3), March, 2023.
7. Salimov Baxriddin Lutfullaevich. Бирдамлик ва ҳамжихатлик – ижтимоий муносабатларнинг келажакдир. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 3(3), March, 2023.
8. Salimov, B.L., Sharipov, Q.E. (2023). The role of social and moral values in the countrys development. *Innovative Technologies in Construction Scientific Journal*. 1(1), p. 229-235.

MUNDARIJA / TABLE OF CONTENTS / СОДЕРЖАНИЕ

1	<i>Shadiyev S.R.</i>	YUQORI MANEVRLI UNIVERSAL CHOPIQ TRAKTORINING RUL BOSHQARUVINING GIDRAVLIK TIZIMINI ASOSLASH	3-6
2	<i>Normurodova Lobar Mamasoliyevna</i>	FORTEPIANO AKADIMEK SINFINING IXTISOSLASHTIRILGAN MAKTABLARIDA O'QUVCHILARNI BADIY VA IJODIY TEXNIKASINI SHAKLLANTIRISH	7-8
3	<i>Убайдов Мушод Исмаилович</i>	ЕР БОЗОРИНИНГ ИҚТИСОДИЙ MAZMUNI	9-12
4	<i>Oltiboyeva E'tiborxon Bahrom qizi</i>	TUXUMDON KISTALARI, DIAGNOSTIKASI VA DAVOLASH	13-15
5	<i>Yegenmuradova Nurgo'zel Annamurat qizi</i>	PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING INSONPARVARLIK FAZILATLARINI SHAKLLANTIRISH TEXNOLOGIYASI	16-20
6	<i>Olimova Ziyodaxon</i>	OLMADA AKATSIYA SOXTA QALQONDORINING ZARARI VA UNGA QARSHI KIMYOVIY KURASH SAMARADORLIGI	21-24
7	<i>Хамдамова Нилуфар Хамдулло қизи</i>	AMALDAGI MOLIYA VA BYUDJET TIZIMINI UZIGA XOS XUSUSIYATLARI	25-27
8	<i>Шукуров Тоҳиржон Иззатулло ўғли</i>	ИСТОРИЯ ПАЛОМНИЧЕСКОГО ТУРИЗМА И ЭГО СОДЕРЖАНИЕ В ОБЛАСТИ ТУРИЗМЕ	28-32
9	<i>Кудратов Шохижохон Ихтиёревич Джурраев Фируз Рамонович</i>	ОСНОВНЫХ НЕИСПРАВНОСТЕЙ АСИНХРОННЫХ ТЯГОВЫХ ЭЛЕКТРОДВИГАТЕЛЕЙ	33-38
10	<i>Ishankulova Dilorom Kamarovna</i>	O'ZBEKISTON SHAROITIDA UMUMIY AMALIYOT SHIFOKORI 2000 YIL MODEL PROFESSIOGRAMMASI VA BAKALAVRIAT TA'LIM VAZIFALARI	39-43
11	<i>Шукуров Тоҳиржон Иззатулло ўғли</i>	РАЗВИТИЯ ПАЛОМНИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В КОМПЛЕКСЕ ИМАМ АЛ- ХРАМ БУХАРИ	44-47
12	<i>Ramatov Jumaniyoz Sultanovich. Salimov Baxriddin Lutfullaevich. Murodov Sanjar Bahrom o'g'li</i>	AXLOQIY TARBIYANING MAFKURAVIY IMMUNITETNING MUSTAHKAMLASHDAGI O'RNI	48-50

13	<i>Ramatov Jumaniyoz Sultanovich. Salimov Baxriddin Lutfullaevich. Tursunboev Diyorbek Nusratullo o'g'li.</i>	YOSHLAR MA'NAVIYATINI SHAKLLANTIRISHNING MUHIM VOSITALARI	51-53
14	<i>Ramatov Jumaniyoz Sultanovich. Salimov Baxriddin Lutfullaevich. Elmurodov Abbos Shokir o'g'li.</i>	ABU NASR FORBIY QARASHLARIDA AXLOQIY MASALALARNING QO'YILISHI	54-57
15	<i>Ramatov Jumaniyoz Sultanovich. Salimov Baxriddin Lutfullaevich. Panjiev A'zamjon Aminjonovich.</i>	SHAXSNING IJTIMOYILASHUVIDA ILM VA MA'RIFATNING O'RNI	58-60
16	<i>Сағдуллаев Ҳамидулло Ҳабибулло ўғли</i>	ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИДА МЕҲНАТ ТАЪТИЛИНИНГ УМУМИЙ МЕҲНАТ ҚОНУНЧИЛИГИ БИЛАН ФАРҚЛИ ВА МУШТАРАК ЖИҲАТЛАРИ	61-63
17	<i>Сағдуллаев Ҳамидулло Ҳабибулло ўғли</i>	МЕҲНАТ ТАЪТИЛИНИНГ ҚОНУНЧИЛИККА АСОСАН ТАРТИБГА СОЛИНИШИ	64-65
18	<i>Ramatov Jumaniyoz Sultanovich. Amangeldiev Nurbek Islomali o'g'li.</i>	JAMIYAT TARAQQIYOTIDA INSON HUQUQLARINING TA'MINLANISHI	66-69
19	<i>Toli'baeva Nurzada Yelbaevna</i>	QARAQALPAQSTAN RESPUBLIKASI TEATRLARI – BASLI MĀDENIYAT ORAYLARI SIPATINDA	70-72
20	<i>Ramatov Jumaniyoz Sultanovich. Salimov Baxriddin Lutfullaevich. Nuraliev Kamronbek Zuxriddin o'g'li.</i>	OLIIY TA'LIMNI ISLOH QILISNING USTUVOR OMILLARI	73-75
21	<i>Djabbarov Saidurhan Tolaganovich Yunusov Yo'ldoshali Zhuraboyevich Razzakov Mashrab Evanovich</i>	THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN TRAIN TRAFFIC MANAGEMENT TASKS	76-78
22	<i>Mamanova Dilnoza Uktamovna</i>	XUDOYORXON SHAXSIYATI, BADIIY-TARIXIY TAVSIF TADQIQI THE STUDY OF THE PERSONALITY KHUDAYARKHAN ARTISTIC AND HISTORICAL DESCRIPTION	79-81
23	<i>Алиқулов Анвар Қиёмиддин ўғли</i>	ТРАНВАЙ ЙЎЛИНИ ҚУРИШДА СУНИЙ ИНТЕЛЛЕКТНИНГ ИМКОНИЯТЛАРИ ЎРГАТИШ	82-83
24	<i>Qodirov Islomjon Iqboljon o'g'li</i>	MAQSUD SHAYXZODANING “JALOLIDDIN MANGUBERDI” DRAMASI	84-86
25	<i>Salimov Bakhridin Lutfullaevich. Jumaniyazova Nasiba Sapparbaevna. Aleuatdinov Abbaz Nizamatdin uli.</i>	SOCIAL PROGRESS IS A TOOL THAT ENSURES THE INTEGRITY OF SOCIETY	87-89
26	<i>Embergenov A.B. Umaraliyev Sh.M. Gulamova D.A. Shukurova D.X.</i>	DEVELOPMENT OF A DIAGNOSTIC SYSTEM USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE OF A RAILWAY TRACK	90-93
27	<i>Ataxanov Otanazar Ikrom Og'li</i>	MAQSUD SHAYXZODA HAYOTI VA IJODI HAQIDA	94-97

28	<i>Salimov Bakhridin Lutfullaevich. Jumaniyazova Nasiba Saparbaevna. Islomova Madina Ilhom qizi.</i>	CULTURE AND PHILOSOPHICAL THOUGHTS IN CENTRAL ASIA	98-100
29	<i>Salimov Bakhridin Lutfullaevich. Jumaniyazova Nasiba Saparbaevna. Yuldashboyev Otaxonboy Jahongirbek o'g'li</i>	SETTING AND ANALYSIS OF PROBLEMS IN PHILOSOPHY	101-103
30	<i>Salimov Bakhridin Lutfullaevich. Jumaniyazova Nasiba Saparbaevna. Mirvaliyeva Durdona Mirvosil qizi</i>	THE ROLE OF PHILOSOPHY IN THE FORMATION OF WORLD VIEW	104-106
31	<i>Salimov Bakhridin Lutfullaevich. Jumaniyazova Nasiba Saparbaevna. Po'latov Ahror Hamidullo o'g'li.</i>	MYTHOLOGICAL WORLD VIEW IS AN IMAGINARY OBSERVATION OF REALITY	107-109
32	<i>Salimov Bakhridin Lutfullaevich. Jumaniyazova Nasiba Saparbaevna. Qudratov Asliddin Shuhrat o'g'li</i>	BASED ON BELIEF OF RELIGIOUS WORLDVIEW	110-112
33	<i>Salimov Bakhridin Lutfullaevich. Jumaniyazova Nasiba Saparbaevna. Nurullaev Ziyodilla Sa'dullayevich</i>	SCIENCE AND ENLIGHTENMENT IN PERSONAL SOCIALIZATION	113-115
34	<i>Salimov Bakhridin Lutfullaevich. Jumaniyazova Nasiba Saparbaevna. Mavlonov Elnur Farrux o'g'li.</i>	PHILOSOPHY AS A SOCIAL CONSCIOUSNESS	116-118